ALBÜM DERGİSİ

AYLIK GÖRSEL KÜLTÜR DERGİSİ S FİYATI: 600.000 TL

TÜRKİYE'NİN İLK GÜZELİ ŞENOL-BİROL-GOL **SİNEM** **I AMERİKAN KOLEJLERİ**
METİN DENİZ İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ **FIRINLAR** SALÂHADDİN GİZ **CAZ**

ISSN 1301-7268
03
9 771301 726005

TÜM ZAMANLARIN MOBİLYASI

ETİLER (212) 263 70 34/35, ÇİFTEHAVUZLAR (216) 411 69 22, MALTEPE (216) 371 37 00, ANKARA (312) 442 04 77,
MERSİN (324) 326 94 71, BODRUM (252) 313 55 88, SAMSUN (362) 266 61 34, DENİZLİ (258) 242 55 23

ALBÜM

Hürgüç Gazetecilik A.Ş. adına
Sahibi
Aydın Doğan

Genel Müdür
Mehmet Yaşin
Genel Yayın Yönetmeni
Gökhan Akçura
Yazı İşleri Müdürü
Okşan Özferendeci
Yayın Koordinatörü
Nazan Ergülen Şarman
Görsel Yönetmen
Sibel İlkin Uçuran
Teknik Tasarım
Şinasi Akgün
Yayın Danışmanı
Hakan Akçaoğlu
Grafik Tasarım
Pilot Grafik
Kapak ve Logo Tasarımı
Esen Karol
Fotoğraf Prodüksiyonu
Gündüz Kayra
Katkıda Bulunanlar
Ümit Bayazoğlu, Y. Özlem Selçuk, Yusuf Uçak

Pazarlama Bölüm Başkanı
Orhan Taşkın
Ürün Müdürü
Bade Birol
Tanıtım Müdürü
Ebru Timur

Üretim Bölüm Başkanı
Mehmet Çağlarer
Teknik Koordinatör
Güman Birincioğlu

Mali İşler Müdürü
A.Oğuz Koban
Ankara Temsilcisi
Şefik Kahramankaptan

REKPA
REKLAM PAZARLAMA A.Ş.

Genel Müdür: **Neslihan Tokcan**
Genel Müdür Yardımcısı: **Ayşun Bayazıtoğlu**
Grup Satış Direktörü: **Yasemin Bilgiç**
Satış Müdürü: **Nuray Berktav**
Ürün Direktörü: **Nilüfer Vural**
Rezervasyon
Tel: (0212) 677 06 37/ 0212 677 05 51
Faks: (0212) 677 06 36/ 0212 677 06 67
Küçük İlan Bürosu
Tel: (0212) 227 92 80
Faks: (0212) 236 65 94
Ege Bölge Temsilcisi: **Zlynet Attila**
Tel: (0232) 463 51 00
Ankara Reklam Temsilcisi: **Begüm Mengübaş**
Tel: (0312) 467 00 20
Antalya Reklam Temsilcisi: **Nilgün Çetin Gökalp**
Tel: (0242) 243 40 47

Yönetim Yeri
Hürgüç Gazetecilik Ticaret ve Turizm Organizasyon AŞ
Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli-İstanbul
Tel: (0212) 677 00 00
Ofset Hazırlık
Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
Baskı ve Cilt
Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş.
Sefaköy 34625 İstanbul Tel: (0212) 698 58 58
Dağıtım
Yaysat A.Ş.

ISSN 1301 - 7268

BSI REGISTERED FIRM — NATIONAL ACCREDITATION OF CERTIFICATION BODIES

DÜNYANIN ISO 9001 KALİTE BELGELİ İLK VE TEK DERGİ GRUBU

Hürriyet Dergi Grubu

OKUR DANIŞMA HATTI
0212 / 677 05 84

© **ALBÜM**'de yayınlanan yazı, fotoğraf ve her türlü görsel malzemenin yayın hakkı saklıdır. Yazılı izin alınmadan kaynak gösterilerek bile alıntı yapılamaz.

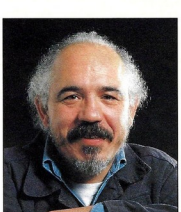

Keyif kahvesi

Geçen ay yazımı, "dergimizi karıştırdıktan sonra bir keyif kahvesi içtiğiniz duygusuna kapılırsanız, ne mutlu bize" diyerek bitirmiştim. Söylemesi ayıptır, dergimiz öylesine çoşkun bir ilgiyle karşılandı, öylesine övgü dolu telefonlar aldık ki ne yapacağımızı şaşırdık. Sizleri bilemem ama biz pek bir keyifle içtik kahvelerimizi. Sivas'tan Antalya'ya, Heybeliada'dan Trabzon'a, yurdun dört bir köşesinden arayarak beğenilerini ve eleştirilerini iletti okurlarımız. Böylece ne kadar dikkatli olduklarını öğrenip çok daha titiz olmamız gerektiğini de anladık. Yanlışlar hiç gözden kaçmıyordu. Gravürlerin yazıları karışmıştı bunu biliyorduk (Arka sayfalarda düzeltmelerimiz yer alıyor). Bu arada "Zaman Makinesi"nde yer alan Josephine Baker'ın en son 1934 yılında İstanbul'a geldiği bilgisinin de yanlış olduğunu öğrendik. Kırk yıl aradan sonra 30 Ekim 1973'te Boğaz Köprüsü'nün açılışında gelip Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e özel bir konser bile vermiş. Bunu da titiz bir okurumuz sayesinde öğrendik.

Telefonların bir bölümü birikimlerini bizlerle paylaşmak isteyen okurlardan geldi. Kimi eski bir fotoğraf koleksiyonunu iletmek istiyor, kimi de yaptığı bir araştırmanın dergide yer alıp alamayacağını soruyordu. Bu şaşırtıcı ve sevindirici bir gelişme olduğunu hepimiz için. Dergi okuyucuları genellikle üretime katılmak için pek özel bir çaba göstermezler. Ama Albüm'ün diğer dergilerden çok daha şanslı olduğunu anladık. Özel bir okuyucu kitlesiyle karşı karşıyaydık. Yokolan değerlere birlikte sahip çıkabileceğimize ilişkin güçlü umutlara kapıldık. Belki önümüzdeki sayılarda sizlerin de katkılarıyla, eski bir sandıkta saklanmış ilginç bir fotoğraf koleksiyonunu ya da yüz yıldır çalışmalarını sessizce sürdüren bir 'müessese'nin öyküsünü aktarmamız mümkün olacak. Bizi arayın, sizlerden gelecek bu tür katkı bizi mutlu edecek.

Albüm'ün bu sayısı yine ilginç olduğunu düşündüğümüz konularla dopdolu. Bunlar arasında biri benim için özel bir anlam taşıyor. "Türkiye'nin ilk güzeli"nin öyküsünü yazarken, ölümünden birkaç yıl önce tanıştığım Feriha Tevfik'le yaptığımız o güzel sohbetleri yeniden yaşadım adeta. Elleriyle yaptığı çörekleri yer, çaylarımızı içer ve yıllar ve yıllar öncesini konuşurduk. Benin gazetelerden okuyarak öğrendiğim, onunsa bizzat yaşadığı bu dönemlere dair sohbetlerimizde artık yaşamayan insanlar ve olaylar üzerine konuşsak bile, kesinlikle dedikodu etmeye yanaşmazdı. O gerçek bir 'İstanbul hanımefendisi'ydi çünkü. Hâlâ çok güzeldi. Bu güzelliği sizlerle paylaşmanın benim için ayrı bir zevk olduğunu kabul edersiniz umarım.

Gelecek ay buluşmak üzere...

Gökhan Akçura

İçindekiler

GÜZEL
Türkiye'nin ilk güzeli
Gökhan Akçura 10

"Orta boylu, kıvırcık lepiska saçlı, altın gözlü, beyaz tenli, zarif endamlı" Feriha Tevfik'in dünyaya dağılan görüntüleri, "Cumhuriyet lehine" mühim bir propaganda olur. "Türkleri zenci, sarı veya kırmızı ırktan zanneden sürü sürü Amerikalılar" onlar kadar "beyaz ve güzel" olduğumuzu, ilk Türk Güzellik Kraliçesi Feriha Hanım'ın resimlerinden anlarlar. Altıncı yılındaki Cumhuriyet rejimi, bu masrafsız propaganda fırsatı kaçırmaz ve azami istifade eder!

26 SPOR
Şenol-Birol-Gol'lü yıllar
Hakkı Sabancalı

Biri pasçı, diğeri golcüydü. 1959'da biri Sarıyer'den, diğeri Beylerbeyi'nden gelmişti. Sonuç, Beşiktaş'ın ligdeki ilk şampiyonluğu oldu. Milli takımın 4-2'lik İskoçya zaferini de bu ikiliye borçluyduk. 1963'te Fenerbahçe'ye geçişleri tam bir şoktu. Ve Fenerbahçe bu transferlerle Türkiye liginde ilk kez iki yıl üst üste ipi göğüslemeyi başardı. Şenol Birol ve Birol Pekel'in 1965 yılında birlikte çevirdikleri "Şenol-Birol-Gool" adlı film, gişe rekorları kırdı.

BEYAZPERDE
Sinema fenerlerini kim yaptı? Agah Özgüç 34

Sinema Feneri: Sinema binasının tüm ön yüzünü kaplayan, elle çizilmiş dev ışıklı pano. Sinema ansiklopedilerine bile girmemiş bu tanımın akla getirdiği ilk isimlerden biri Hasan Mithat Ağakay... Elinde kılıcıyla resmettiği Errol Flynn'ın dev bacakları arasından geçerek sinemaya girip çıkanlar, adını değilse de yaptığı dev sinema fenerlerini hâlâ hatırlıyor olsalar gerek.

42 ZARF
Oğluma mektuplar
Leyla Neyzi

51 yaşındaki Nezihe Hanım'ın Amerika'da eğitim gören oğlu Nezih'e yazdığı mektuplar, bizi İkinci Dünya Savaşı sonrasına götürüyor. Mavi çizgisiz kâğıtlarda, Amerika'nın dünyaya egemen olacağı soğuk savaş öncesi bu geçiş döneminin Türkiye'de gündelik hayata nasıl yansıdığını görüyoruz. Sadece bu değil ama; bahçedeki fesrengi kasımpatılardan Cumhuriyet bayramı fişeklerine, evde çıkan farenin resmine kadar bu mektuplarda yaşamın her rengi mevcut.

52 TASARIM
"iki kalas bi heves"
Okşan Özferendeci

Uçup giden bir sanatta; tiyatroda, "dekorcu, ekibin en şanslı üyesi sayılır" diyor Metin Deniz. Çünkü onun elinde, yapılanlardan geriye birşeyler kalır; suluboya eskizler, desen ya da eski fotoğraflar... Elde kalan izler, 1961'den bu yana, gezegenin pek çok tiyatrosunda sahnelenen üçyüzü aşkın oyundan renkler, çizgiler...

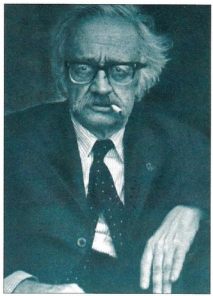

MÜREKKEP
İstanbul Ansiklopedisi anıları
Semavi Eyice 62

"Halka tarihi sevdirmesini bilen" Reşad Ekrem Koçu'nun, maddeleri hikâyemsi bir anlatımla yazılan ansiklopedisi hiç tamamlanamadı. Otuzbir yıl süren ve "G" harfinde son bulan İstanbul Ansiklopedisi macerasını ve İstanbul'un "nev-i şahsına mahsus" tarihçisini birinci elden tanıklıkla sunuyoruz.

MESLEK
Ekmekler ve fırınlar-
Hakan Akçaoğlu
68

Ağırlığını, kalitesini ve fiyatını bir zamanlar bizzat padişahın kontrol ettiği ekmek, fırıncılar için ekmek kapısıydı. Halkın karşısına aslanın ağzındaki ekmeğin sorumlusu olarak çıkarıldılar, kapı kapı dolaşıp veresiye dağıttıkları ekmeğin çetelesini tuttular, kimisi ekmeğe hile karıştırdığı için idam edildi. Fırıncılık hep zor zanaat oldu.

78 **FOTOĞRAF TARİHİ**
Fotoğrafta oryantalizm
Engin Özendes

Doğu yaşamından görüntüler batılının o denli ilgisini çekiyordu ki, model bulmakta zorlandıklarında, erkekleri yaşmakla süsleyip fotoğrafladıkları bile oluyordu!

86 **MUSİKİ**
Cazda ilk yakınlaşmalar
Sadettin Davran

Türkiye'de caz tınılarının ilk duyuluşu... Önce İstanbullu müzisyenler, sonra İkinci Dünya Savaşı'nın savurduğu Avrupalı, ABD'li cazcılar... Kadıköy Halkevi'ndeki konserlerden Dizzy Gillespie ve Dave Brubeck'le yapılan jam-session'lara, Türk caz tarihi böyle başladı...

104 **ARŞİV**
Giz fotoğrafları
Ümit Bayazoğlu

Tam 42 yıl aralıksız fotoğraf çekti. Kendi deyişiyle "sefilden sefire" onbinlerce insan görüntülemişti. Keza bugün yerinde yeller esen onbinlerce mekânı... Özellikle 1930'lu ve 1940'lı yılların birer belgesi niteliği taşıyan bu arşiv bir "Cumhuriyet fotoğrafhanesi" olarak nitelenebilir.

92 **EĞİTİM**
Anadolu'da Amerikan Kolejleri
Rifat Dedeoğlu

19. yüzyılın başlarından itibaren, Avrupalı gezginler haricinde hemen hiçbir batılının uğramadığı Anadolu bölgelerinde Amerikalılar görünmeye başladı. Misyoner olarak bilinen bu Amerikalılar, kurdukları eğitim ve sağlık üniteleriyle varlıklarını günümüze kadar sürdürdüler. Kimdi bu insanlar ve ne için gelmişler, ne vermişlerdi bu ülkeye?

HER AY
Zaman makinesi / Bir fotoğraf bir anı / Müzik / Kitaplar / Göndermeler Osmanlı'da burçlar / Sergi, müzayede, haber, dergi

Mizah 21 Şubat 1947

"MART" (Karikatür: Ramiz Gökçe)

SELİM SIRRI TARCAN

Türkiye'ye İsveç jimnastiğini getiren adam olarak bilinen Selim Sırrı Tarcan 25 Mart 1874'de doğdu. Galatasaray Lisesi'nden sonra Mühendishane Harbiyesi'ne devam etti. 1909'da Harbiye Nezarethanesince gönderildiği İsveç'te beden eğitimi ve jimnastik akademisinde okudu. Bundan sonraki yaşamını, gerek yazıları ve radyo konuşmaları, gerekse açtığı jimnastikhanedeki çalışmaları yoluyla Türkiye'de çağdaş beden eğitiminin ve spor dallarının gelişmesine adadı. 1929 yılında kuruluşunda önemli rol oynadığı Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin başkanlığını üstlendi. Bir dönem Ordu milletvekilliği yaptı. 2 Mart 1956 tarihinde İstanbul'da öldü.

1 Mart

▷ 1956 Türk Hava Yolları Kurumu bu ad altında son şeklini aldı.
1985 Şair A.Kadir öldü.

2 Mart

△ 1957 Selim Sırrı Tarcan öldü.

3 Mart

1920 İstanbul işgali.
1994 Ressam, yazar Cihat Burak öldü.

4 Mart

1934 Ankara Radyosu yayına başladı.
1994 Sinema yönetmeni Bilge Olgaç öldü.

5 Mart

1934 Sinema yönetmeni Halit Refiğ doğdu.
1983 Karikatürist Mustafa (Mim) Uykusuz öldü.
1991 Bankacı Kâzım Taşkent öldü.

6 Mart

1920 Yazar Ömer Seyfettin öldü.
1986 Egemen Bostancı öldü.
1995 Karikatürist Nehar Tüblek öldü.

7 Mart

1990 Gazeteci Çetin Emeç öldürüldü.

TÜRK HAVA YOLLARI

THY 1956'dan önce Devlet Hava Yolları adı altında çalışmalarını sürdürüyordu. Sivil hava taşımacılığımızın ilk ulusal kuruluşu Türk Hava Yolları'nın temelini oluşturan Devlet Hava Yolları, Milli Müdafaa Vekâleti bünyesinde 1933 yılında kuruldu. İki yıl sonra 1935'de kuruluş Nafia Vekâletine bağlandı Air France'dan devralınan Yeşilköy tesisleri yanısıra, Ankara'da da yeni bir "İstasyon Binası ve Havaalanı" yapılmıştı. 1938 yılında Devlet Hava Yolları 10 uçağa sahipti. 1 Haziran 1937 tarihinden 31 Mayıs 1938 tarihine kadar dokuz ay içinde, Ankara-İstanbul arasında düzenli 306 çift yönlü uçuş yapılmış ve bu seferlerde 743 yolcu taşınmıştı. Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'deki konuşmasında "Sivil Hava Yolları İdaresi"nden söz ederken şunları belirtmişti: "(Devlet Hava Yolları) devlet teşkilâtı arasında modern bir idare halinde yer almıştır. Bütün teknik şartlar ve emniyet icapları içinde çalışmakta olan bu idarenin; büyük şehirlerimizin hepsi arasında en modern muvasala yolunu bir an evvel ifâya başlaması ve arsıulusal hatlarda da kendi vasıtalarıyla irtibat tesis eylemesi imkânı, az zamanda teminini beklediğimiz önemli işlerdendir."
Kurumun yukardaki afişi 1946 yılında Ratip Tahir tarafından çizilmişti.

Holivut, 10 Mart 1932

8 Mart
Dünya Kadınlar Günü.
1944 Yazar Hüseyin Rahmi Gürpınar öldü.

9 Mart
1967 Yazar gazeteci Vâlâ Nurettin (Vâ-Nû) öldü.

10 Mart
1993 Gazeteci yazar Emil Galip Sandalcı öldü.

11 Mart
1967 Şair ve yazar Yusuf Ziya Ortaç öldü.
1980 Yazar, gazeteci Zekeriya Sertel öldü.

12 Mart
1971 Silahlı Kuvvetler "12 Mart Muhtırası"nı verdi.

13 Mart
▽ 1970 Yazar, dublajcı Adalet Cimcoz öldü.

14 Mart
Tıp Bayramı.
1977 Ressam Hikmet Onat öldü.

15 Mart
1971 Oyun yazarı, gazeteci Cevat Fehmi Başkut öldü.
1981 Yazar, yayıncı Yaşar Nabi Nayır öldü.

ADALET CİMCOZ

Dublaj sanatçısı, yazar, özel galeri sahibi ve çevirmen Adalet Cimcoz, 25 Temmuz 1910 tarihinde Çanakkale Kilitlibahir'de doğdu. Bir dönemin bütün ünlü kadın sanatçılarını seslendiren Cimcoz "dublaj kraliçesi" olarak anılırdı. Çeşitli gazetelerde tiyatro, plastik sanatlar üstüne eleştiriler, denemeler, şiir ve hikâye çevirileri yaptı. "Fitne Fücur" imzasını kullanarak yazdığı sosyete dedikoduları, o yılların sosyal yaşamını ayrıntılarıyla gözler önüne serer. Adalet Cimcoz, 25 Aralık 1960 tarihinde Türkiye'nin ilk özel galerisi olan Maya'yı açtı. Yazdıkları, yaptıkları ve yaşadıklarıyla İstanbul'un sanatsal yaşamına önemli bir katkılar sağlamış olan Adalet Cimcoz 13 Mart 1970 tarihinde kansere yenik düşerek öldü. Resimde onu eşi Mehmet Ali Cimcoz ve sevgili köpeği Zibidi ile birlikte görüyoruz.

Ev-İş Mart 1938

NE PİŞİRELİM?

Mart Yemek Listesi

Balık çorbası
Kabak çorbası
Sebze çorbası
Patatesli kuzu kızartması
Kuzu pirzolası
Kuzu tencere kebabı
Kimyonlu köfte
Düğün yahnisi
Kalkan tavası
Salçalı sığır dili
Peksimetli biftek
Zeytinyağlı yerelması
Taze bakla etli
Bakla zeytinyağlı
Şaraplı patates
Fasulye pilâkisi
Patates kızartması
Poğaça
Sigara böreği
Makarna fırını
Makarna yoğurtlu
Düğün pilavı
Şehriye pilavı
Kuskus pilavı
Tulumba tatlısı
Pandispanya tatlısı
Gözleme
Aşure
Şaraplı armut
Portakal kompostosu
Kuru kayısı kompostosu

Ayın yemeği: Şaraplı patates
Orta büyüklükte on tane patatesi yıkadıktan sonra soyarak doğramalı. Bir tencerede yumurta büyüklüğünde tereyağı erittikten sonra içine bir kaşık un atarak karıştıra karıştıra unu iyice esmerleştirmeli. Un iyice esmerleştikten sonra içine bir bardak su, bir bardak kırmızı şarap, tuz, biber ve maydanoz, kekik ve defne yapraklarını bir iple bağlayarak birkaç küçük baş soğanla tencereye koymalı. Üzerine patatesleri ilave ettikten sonra kapağını kapamalı ve hafif ateşte bir saat kadar pişirmeli.

FERDİ TAYFUR

1904 yılında doğan Ferdi Tayfur önce sinema oyuncusu olarak isim yaptı. Bir Millet Uyanıyor (1932), Cici Berber (1933), Leblebici Horhor (1934), Güneşe Doğru (1937), Şehvet Kurbanı (1940), Deniz Kızı (1944), Senede Bir Gün (1946-47) gibi filmlerde önemli roller üstlendi. Ama asıl ününü dublaj sanatçısı olarak yaptı. Bir dönemin seyircileri Laurel-Hardy'den Marx Brothers'a birçok komedi tipini onun seslendirmesiyle tanıdı. 1940'lı yıllarda bazı filmlerin yönetmenliğini de yaptı. Önce Muhsin Ertuğrul'un başladığı Nasrettin Hoca Düğünde (1940-43) filmini tamamladı. Daha sonra da Senede Bir Gün (1946-47), İstiklal Madalyası (1948), Kerim'in Çilesi (1947) ve Öldüren Sır (1954) filmlerini yönetti. Ferdi Tayfur dublaj sanatçısı ve çevirmen Adalet Cimcoz'un ağabeyidir. Fotoğrafta Tayfur'u "Bir Millet Uyanıyor" filminde Yaver Ekrem rolünde görüyoruz.

CAHİDE SONKU "ŞEHVET KURBANI" FİLMİNDE

Cumhuriyet, 22 Mart 1937

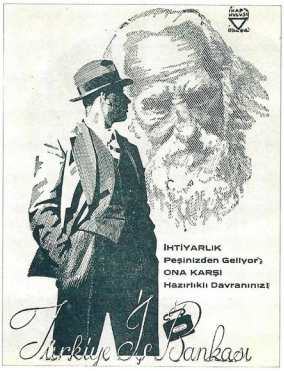

İHAP HULÛSİ

Afiş sanatımızın öncüsü olan İhap Hulûsi 1898 yılında Mısır'ın Kahire kentinde doğdu. 1920 yılında sanat eğitimi için Almanya'ya giden Hulûsi, 1925 yılında İstanbul'a döndü. İlk afiş siparişini "İnci Diş Macunu" firmasından aldı. Bu tarihten başlayarak birçok kurum ve ürünün afişleri İhap Hulûsi imzasını taşır. Ayrıca basın ilanları, etiketler, piyango biletleri gibi çeşitli malzemeler de yaptı. Yaşamının son dönemlerine kadar üretkenliğini kaybetmeyen Hulûsi 27 Mart 1986 tarihinde İstanbul'da öldü.

16 Mart
1915 Yazar Haldun Taner doğdu.

17 Mart
1978 Şair Ceyhun Atuf Kansu öldü.

18 Mart
Δ 1981 Sinema ve tiyatro oyuncusu Cahide Sonku öldü.
1995 Sinema sanatçısı Sadri Alışık öldü.

19 Mart
1984 Yazar Kerime Nadir öldü.

20 Mart
1930 Ressam Hoca Ali Rıza öldü.

21 Mart
Δ 1958 Sinema ve dublaj sanatçısı Ferdi Tayfur öldü.
1973 Saz şairi Aşık Veysel (Şatıroğlu) öldü.
1991 Mimar ve yazar Vedat Dalokay ile eşi trafik kazasında öldü.

22 Mart
1924 Sinema yönetmeni Osman Seden doğdu.

BELGİN DORUK

1936 yılında Ankara'da doğan Belgin Doruk, Yıldız dergisinin açtığı yarışma sonunda sinemaya geçti. İlk filmi "Çakırcalı'nın Definesi"dir. 1953 yılında Türkiye 2. güzeli seçildi. Özellikle Ayhan Işık'la birlikte çevirdiği "Küçük Hanım" serisi çok tutuldu. Genellikle melodramlar ve duygusal güldürülerin değişmez oyuncusu olarak isim yaptı. Yönetmen Faruk Kenç ile kısa süren bir evlilikten sonra, Özdemir Birsel'le evlendi. 1975 yılında sinemayı bıraktı. Uzun süren bir rahatsızlıktan sonra 26 Mart 1995 tarihinde öldü.

Sinema Albümü 30 Mart 1961

23 Mart
▷ 1973 Tiyatro ve sinema sanatçısı Şevkiye May öldü.

24 Mart
1879 Şair Neyzen Tevfik doğdu.

25 Mart
1976 Yazar Şevket Süreyya Aydemir öldü.

26 Mart
△ 1995 Sinema sanatçısı Belgin Doruk öldü.

27 Mart
Dünya Tiyatrolar günü
1945 Yazar Halit Ziya Uşaklıgil öldü .
◁ 1966 Grafik sanatçısı İhap Hulusi Görey öldü.

28 Mart
1951 Fotoğraf sanatçısı Şahin Kaygun doğdu.

29 Mart
1971 Yazar Falih Rıfkı Atay öldü.

30 Mart
1956 Şair ve yazar Mithat Cemal Kuntay öldü.

Sinema-Tiyatro, 15 Mart 1959

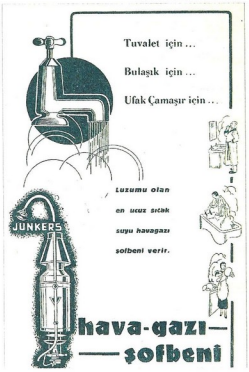

ŞEVKİYE MAY

1915 yılında İstanbul'da doğan Şevkiye May, Eğlenecehane-i Osmanî Kumpanyası'nın yöneticisi Komik Şevki ile, kantocu Mari Ferha'nın kızıdır. 1927 yılında sahneye çıkan May, birçok tiyatro ve filmde önemli roller üstlendi. Özellikle operet tarihimizde tartışılmaz bir yeri olan Şevkiye May, 23 Mart 1973'te kendi eliyle yaşamına son verdi. Resimde onu, 1933 yılında Atina'da oynanan "Halime" operetinde Emine rolünde görüyoruz.

FERİHA TEVFİK 1929 YILINDA YAPILAN İLK YARIŞMANIN BİRİNCİSİ SEÇİLMİŞTİ

Türkiye'nin ilk güzeli

''Orta boylu, kıvırcık lepiska saçlı, altın gözlü, beyaz tenli, zarif endamlı'' Feriha Tevfik'in dünyaya dağılan görüntüleri, ''Cumhuriyet lehine'' mühim bir propaganda olur. ''Türkleri zenci, sarı veya kırmızı ırktan zanneden sürü sürü Amerikalılar'' onlar kadar ''beyaz ve güzel'' olduğumuzu, ilk Türk Güzellik Kraliçesi Feriha Hanım'ın resimlerinden anlarlar. Altıncı yılındaki Cumhuriyet rejimi, bu masrafsız propaganda fırsatı kaçırmaz ve azami istifade eder!

Gökhan Akçura

Türkiye'nin ilk güzeli Feriha Tevfik babasıyla. Photo Luxe, Kadıköy Altıyol

Türkiye'nin ilk güzellik yarışması, 1925 ya da 1926 yılında İpek Film Şirketi tarafından düzenlendi. Bunu 1932 yılında yayınlanan *Güzellik Kraliçeleri ve Güzellik Müsabakalarının Tarihçesi* adlı broşürden öğreniyoruz: ''Türkiye'de ilk güzellik müsabakası, altı yedi sene evvêl bir film şirketinin tertibi ile Melek Sineması'nda yapılmıştır. Bu müsabaka, ciddi ve muntazam bir şekilde tertip edilmediği için iyi olmamıştır. Sahneye çıkan kızların bazıları alkışlar, bazıları ıslıklarla karşılanmış, bir takım delikanlı grupları kendi tanıdıkları ve beğendikleri kızlar lehinde gürültülü nümayişler yapmışlar, nihayet birinciliği, aynı sinemada halka yer gösteren Madmazel Araksi Çetinyan isminde bir Ermeni kızı kazanmıştır. Bu müsabakanın mükafatı, birincinin sinema artisti olarak Amerika'ya gönderilmesi olduğu halde Madmazel Araksi Çetinyan'ın hâlâ İstanbul'da olması maksadın, müsabakayı tertip eden film şirketinin üste para da kazanarak kendisine reklâm yapmak isteyen bir açıkgözlüğünden ibaret olduğunu göstermiştir. Bu ilk güzellik müsabakası halk ve gazeteler tarafından istihza ile karşılanmıştır.''

Bu kötü başlangıç, içerdiği tüm olumsuzluklara rağmen, güzellik yarışmaları ile sinema perdesi arasındaki güçlü ilişkilerin ne denli eskilere uzandığını açıkça görmemizi sağlamakta. Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de güzellik yarışmaları sinema ve tiyatronun yıldız potansiyeline her dönemde katkıda bulunacaktır.

Hükümet destekli güzellik yarışması

Melek Sineması'nda yapılan yarışma, görüleceği gibi, güzellik yarışmaları tarihimizde kendine makbul bir yer edinemedi. Tarihin yeniden yazılması için 1929 yılını beklemeniz gerekiyordu. Bu kez Türkiye'nin en güzel kadınını seçmeye soyunan bizzat Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti oldu. Hatta Atatürk'ün bu yarışmanın yapılması için emir verdiği bile söylenir. Aracılık edecek kuruluş ise Cumhuriyet gazetesidir...

İlk duyuru 4 Şubat 1929 tarihli Cumhuriyet'te şöyle yapıldı:

''Bütün dünyada güzel kadınlar seçilir ve memleketlerinin güzellik kraliçesi intihap edilirken [seçilirken], bizim böyle bir kraliçemiz niçin olmasın? Türkiye'nin en güzel kadını acaba kimdir?'' Ertesi gün açıklama şöyle devam eder: ''Bizim kadınlarımız bu müsabakaya niçin iştirak etmesinler? Bizim ne kusurumuz var? Halbuki Türk kadını dünyanın en güzel kadınlarından maduttur. Hatta Avrupa'da 'Şark Güzeli' diye dillerde destan olmaktadır. Avrupa'da imal edilen bir çok kremlerin, losyonların ve tuvalete ait müstahzaratın üzerinde reklam için 'Şarkın güzellik tılsımı' ibarelerini daima görmez miyiz?.. O halde? Türk kadını niçin Amerika'da, Avrupa'da kendi milletinin güzelliğini göstermesin?'' Ama gerçek niyet, 6 Şubat günü açıklanır. ''Türkiye'nin güzellik kraliçesini bulmaya karar verdik'' başlığı altında şu açıklama yer almaktadır:

''Türkiye güzelinin beynelmilel müsabaya 'Amerika'da' iştirakını temine Cumhuriyet ön ayak olacaktır. Bu teşebbüsümüzü 16'

Atpel Uygar koleksiyonu

Feriha Tevfik'in çocukluk ve ilk gençlik yıllarından iki aile fotoğrafı.

dan 25 yaşına kadar hanımlar arasında bir müsabaka tertip etmek suretiyle yapacağız. Büyük, mühim ve ciddî bir müsabaka..." (6 Şubat 1929)

Okuyucuları konuya görsel olarak ısındırmak için, daha önceki yıllarda Avrupa güzellik kraliçesi seçilenlerin resimleri basılmaya başlanır. Konu basında da tartışılmalar yaratmıştır. Bir fıkra yazarı şöyle yazar: "Güzellerimizi kendimize saklayalım. Beynelmilel [uluslararası] işlerin hepsine karıştık. Dünya müsabakalarını kazandık da sıra bir güzele mi kaldı? (...) Bütün fikir, beden, ilim, san'at sahalarında dünyaya meçhul iken, güzelimizi göndermek, topal eşekle kervana karışmak değil de, kel başa şimşir tarak!... Sonra adama derler ki: Efendi dur bakalım, evvelâ karnını doyur, sokaklardan karları kaldırmayı öğren de, güzellik müsabakasına sonra karış!" Gerçekten o günlerde İstanbul sokakları bir karış kar altındadır. Ama bunun cevabını Cumhuriyet gazetesi yazarı hemen verecektir: "Soğuk günlerde güzel bir kadın, üstünde buram buram karanfil dumanları tüten bir mangal tesiri yapar!" Cumhuriyet gazetesi ise aynı konuda şu ilginç yorumu yapar: "Kar kaldırmakla güzellik müsabakası arasında hiç bir münasebet yoktur. Bir Türk güzeli bu müsabakaya iştirak etse de etmese de kar yağar ve karlar ya kalkar, yahut da kalkmaz. (...) Beynelmilel hayata elimizde ne varsa göndeririz; şunlar yok diye olanları ne diye göndermeyelim. Türkiye'den harice ipek çorap göndermiyoruz diye tütün de mi göndermeyelim? (...) Türkiye her vesile ile kendini dünyaya tanıtmaya, göstermeye, medeni bir millet olduğunu bildirmeye, propaganda yapmaya mecburdur.(...) Meseleye ilim ve fen, kâşiflik, tayyarecilik, muhterilik [icat etme] ve san'atkârlık karıştırıp hevesi olanların cesaretini kırmayalım ve 'kel başa şimşir tarak' diye kendi kendimize hakaret etmeyelim."

Yaklaşık bir hafta sonra gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi duruma el koyar ve sütununu bu konuya ayırır. Yazıda özetle şöyle denmektedir: "Bir memleketin en güzeli olmak elbette şerefli bir şeydir. Sonra bu güzel, dünya güzelleri arasında da mevki alırsa şüphesiz kendi memleketine de şeref ve şan kazandırmış olur."

Bu arada güzellerin mayo ile jüri önüne çıkacakları, bunun ise "gayri ahlakî" olduğu yolunda eleştiri getirenlere de cevap verir. Bu eleştirilerin sahiplerini "ahlaksız şarlatanlar" olarak suçlayan Nadi, yıllardır buna benzer yarışmaların uygar toplumlarda yapıldığını belirterek şunları ekler: "Bu gün millî ve beynelmilel güzellik müsabakalarının futbol maçlarından farkı yoktur. Bir farkı varsa, adı üstünde, onlardan daha güzel olmasıdır." Gazetede bir gün sonra yayınlanan yazıda ise yarışmacıların kesinlikle mayo giymeyecekleri, sade bir tuvaletle jüri önüne çıkacakları açıklanır.

Yarışmanın "şartname"si

Türkiye Güzellik Yarışmasına katılmak için elbette özel bir 'şartname'ye uygun olmak gerekmektedir. Önce gazetede açıklanan koşullar, daha sonra özel bir broşür olarak yayınlanır. Buna göre yarışmaya katılma koşulları şöyledir.

1. Müsabakamıza sinni [yaşı] asgarî 15 [önceden 16 olan katılım yaşı bir yaş düşürülmüştür] olmak üzere her genç kız iştirak hakkını haizdir.
2. Müsabaka yalnız yüz güzelliği müsabakası değildir. Endam tenasübü [vücut güzelliği] de şarttır.
3. Müsabakaya her namuslu Türk kızı iştirak edebilir. Irk, din ve mezhep farkı aranmaz.
4. Bar kadınları müsabakaya iştirak edemezler.
5. Müsabakaya iştirak etmek isteyen hanım kızlar 9x12'den küçük olmamak şartile başlarının bir fotografisini ve sarih adreslerini "Cumhuriyet Müsabaka Memurluğu" adresine göndereceklerdir.
6. İsim ve hüviyetlerinin neşrini istemeyenler, keyfiyeti bildirmeli ve resimlerinin neşri esnasında, altına yazılmak üzere müstear bir isim

Yunus Nadi, güzellerin mayo ile jüri önüne çıkacakları, bunun da "gayri ahlaki" olduğu yolunda eleştiri getirenleri "ahlaksız şarlatanlar" olarak suçlar. Yarışmacıların kesinlikle mayo giymeyip sade bir tuvaletle jüri önüne çıkacakları açıklanır.

Foto Saatciyan 1927

Foto Rekor

intihap etmelidirler.

7. Müsabakaya memleketin her tarafındaki hanım kızların iştiraklerini temin için fotoğraf gönderilme müddetini bir buçuk ay olarak tespit ettik. Bu suretle Martın 25'inci günü akşamına kadar fotograf kabul edilecektir.

8. Geldikçe peyder-pey neşredilecek olan re simler arasında 15 adedini karilerimiz [okurlarımız] tefrik edecektir [seçecektir]. Bu tefrik şekil ve şeraiti bilahare bildirilecektir.

9. Beğenilecek on beş resim sahibi arasında, teşkil edeceğimiz bir hakem hey'eti tarafından intihap yapılacaktır. Bu hey'et edipler, muharrirler, heykeltraşlar, tiyatro san'atkârları, musikişinâslar, cemiyeti belediye ve meclisi umumî azalarından seçilmiş zevattan müteşekkil olacaktır.

İstanbul'dan katılacak güzellerin fotoğraflarını isterlerse ünlü fotoğrafçı Jean Weinberg çekebilecektir, ama bir süre sonra başka stüdyoların da devreye girdiği görülür. Nisan başında yapılan bir açıklamayla fotoğrafların (hepsi Beyoğlu'nda bulunan) "Ferit İbrahim, Febüs, Sebah ve Juvalye ile Kançler" stüdyolarında da çektirilebileceği açıklanır. Cumhuriyet gazetesi okuyucuların seçimlere katılması için promosyon bile vermektedir: "Birinci güzele oy verenler arasında kura ile nakti mükafatlar dağıtılacaktır. 50 lira, 25 lira, 2 adet 10 lira, 3 adet 5 lira, ayrıca 5 okuyucuya da 3'er aylık Cumhuriyet abonesi." Gazetenin 5 kuruşa satıldığı bir dönemde hiç de fena bir ödül değil!

Aylar süren fotoğraf yayını

İlk fotoğraf 7 Mart tarihinde yayınlanır. Necla Refik Hanım'ın, boynundaki incileri ısırırken çekilmiş bir fotoğrafıdır. İkinci gün "İzmir'de komiser İsmail Beyin kızı" Refika İsmail'in, üçüncü gün Matmazel Duega'nın, sonra da Ankara'dan Hicran Hanım'ın fotoğrafları yayınlanır. Katılım için son tarihin 25 Mart olarak ilan edilmesine rağmen bu süre İstanbul için 8 Nisan'a, İstanbul harici içinse 25 Nisan'a kadar uzatılır. (Yarışma sonunda ilk Türkiye Güzeli olan) Feriha Tevfik'in fotoğrafı ise 19 Mart'ta yayınlanır. 24 Mayıs tarihli gazetede ise ilginç bir haber çıkar. Feriha Tevfik Hanım, fotoğrafının silik basıldığından şikâyet etmekte ve "benim saçlarım Allahtan kıvırcıktır, bu belli olmamış" demektedir. Gazete de cevaben, "idarehaneye gelin biz çekelim, beğenirseniz fazla olarak onu da neşrederiz" diye yazar. Bu konu bir süre daha gündemde kalmış olacak ki 1 Haziran tarihinde gazetede şu satırları okuruz: "Feriha hanıma: Mektubunuzu aldık. Müsabaka bitmek üzere olduğundan yeni çıkarttığınızı söylediğiniz resmi süratle göndermenizi rica ederiz." Feriha Tevfik'in çabaları sonuç verir ve yeni fotoğrafı yarışma bittikten sonra yeniden yayınlanan 9 resim arasında yer alır.

Gazetede aday fotoğraflarının aylar süren yayınlanışı ülkenin gündeminde de ciddi bir yer bulur. Fotoğrafların yanında bir yazışma sütunu ortaya çıkar ve giderek büyür. Örneğin bir kadın okur şöyle yazar: "Kadın güzelliğinden erkekler anlamaz!" Güzellik müsabakası ile ilgilenen bir yazar ise ona şöyle cevap verir: "Erkekler pekâlâ kadın güzelliğinden anlar. Netekim, en güzel kadın tabloları, heykelleri erkek sanatkârlar tarafından yapılmıştır. Hanımlar danılmasın ama, onlar hemcinslerini hiç beğenmezler!" Mektupların ardı arkası kesilmemektedir. "Kadınlar arasında müsabaka açacağınıza, erkek güzeli seçin. Memlekette filinta gibi erkekler var" diye yazarak dalga-

24 Mayıs 1929 tarihli gazetede ilginç bir haber çıkar. Feriha Tevfik Hanım, fotoğrafının silik basıldığından şikâyet etmekte ve "benim saçlarım Allahtan kıvırcıktır, bu belli olmamış" demektedir.

Foto İzzet Kanzler [Kaya]

ALTINCI SENE — N° 1911

SALI 3 EYLÜL 1929

Başmuharriri
YUNUS NADİ

İdarchanesi: Düyunuumumiye karşısında dairei mahsusa
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet-Posta kutusu: N° 246
Telefon: Başmuharrir: 2366 Tahrir müdürü: 3236
İdare müdürü: 2365, Kitap kısmı: 472

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR, SİYASİ TÜRK GAZETESİ

ABONE ŞERAİTİ

MÜDDET	Türkiye için	Hariç için
Senelliği	1400 Kr.	2700 Kr.
6 aylığı	750 Kr.	1450 Kr.
3 aylığı	400 Kr.	800 Kr.

Nüshası her yerde
5 KURUŞTUR

1929 Türkiye Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi

Güzellik Müsabakamız

Türkiyenin en güzel kızını seçmek için açtığımız müsabaka dün güzide bir heyet huzurunda neticelendi. Tafsilâtı kısmı mahsusumuzda okunacağı veçhile Feriha Tevfik Hanım 1929 senesi için Türkiyenin en güzel kızı intihap ve ilân olunmuştur. İlk iş olarak burada Türkiyenin güzellik kraliçesini tebrik ederiz. İntihap neticesinde ikinci ve üçüncü çıkan hanım kızlarla intihaba iştirak etmiş olan güzellerin cümlesi tebrike lâyıktırlar. Juri huzurundaki intihabın neticesi bizzarure böyle iki üç kişi üzerinde karar kılacaktı. Yoksa dünkü intihaba iştirak etmiye gelmiş olan güzel kızların hepsi daha evvel «Cumhuriyet» karilerinden mürekkep Türk efkârı umumiyesince güzel olarak intihap edilmişlerdi. Binaenaleyh esasen hepsi güzellik intihabında muvaffakiyet kazanmışlar demekti. Hakem heyeti erkânından Peyami Safa Bey intihap başlarken güzellere tevcih ettiği hitabesinde yapılacak intihabın adeta bir nevi kur'a keşidesi kabilinden bir tali işi sayılabileceğini beyan etmekte pek haklı idi. Demek isteriz ki intihabın zaruri olan ve muhik bulunduğunda şüphe olmıyan neticesine rağmen müsabakaya iştirak eden hanımların cümlesi güzel idiler, ve güzeldirler. Bunu burada da tekrar etmeği bir hakşinaslık ve bir hakikatperverlik vazifesi biliriz.

Müsabakanın kendisine gelince hulûsü niyet ile başladığımız bu müşkül işi ilk defa olarak memleketimizde azami gayretle başarabilmiş ve nihayet muvaffakiyetle intaç eylemiş olmaklığımız hasebile, müsaade buyurunuz da, biraz da kendi kendimizi tebrik edelim. İnsanlar yeni bir şeye taraftar olmaktan ziyade ilk vehlede ondan mütevahhiş olmağa daha ziyade mütemayildirler. Hususile bu işte müsaba[illegible] güzellik üzerinde intihap gibi pek lâtif olduğu kadar nazik bir keyfiyet idi. Böyle bir müsabaka başladığında ona kraşı dudak bükerek

Hakem heyeti erkânından Abdülhak Hâmit B. sermuharririmize veda ederken

aleyhtarlık edenlerin onu iltizam edeceklerden daha çok olacağı tahmin olunabilirdi. Netekim öyle de oldu.

Müsabakaya iştirakin nezahetle vukuu, nezahet dairesinde devamı şartı azam olduğu cihetle müsabakamıza bu şart dahilinde iştirak edilmesi için hiç bir vasıtayı ihmal etmeksizin bütün memlekete müracaat ettik. Mükerrer, mütemadi ve musır müracaatlarımızın hemen tehalükle müsbet bir mukabeleye mazhar oluvermemiş olduğunu itiraf ederiz. Hatta bazı taraflardan bu teşebbüsümüz -tabii hep hulûs ile- hoş görülmiyerek ondan sarfı nazar etmekliğimiz bile tavsiye edildi. Biz müsabakamızda halis ve ciddi idik. Bugün dünyanın yapmakta olduğu bir işi bütün dünyadan daha büyük bir ciddiyet ve samimiyetle başarmıya tevessül etmiş olduktan sonra bilâ mucip ondan ne için sarfı nazar edecektik? Cumhuriyet Türkiyesinin bu işte diğer dünya memleketlerinden geri kalacak ne kusuru olabilir, ne eksiği tasavvur kılınabilirdi?

Teşebbüsümüze her gün artan [illegible] gayret ve halisiyet ile devam ettik. Bunda dahi muhterem karilerimizin daima mazhariyeti ile mübahi olduğumuz teveccüh ve muhabbetleri imdadımıza yetişmekte gecikmedi. Müsabakamıza güzel kızlarımız iştirak etti, ve bu teşebbüsümüzün cereyanı ise karilerimizin daima artan alâkaları ile takviye olundu gitti. İştirak yalnız vatan hududu dahiline münhasır kalmıyarak memleket haricindeki güzel vatan kızları dahi güzelliklerini vata-

Güzeller nasıl intihap edildi?

İntihabı büyük bir hakem heyeti yaptı, Kraliçeliği Feriha Tevfik H. 2. liği Semine H. 3. lüğü de Mel. Araksi kazandılar

Güzellerin üçü de uzun saçlıdır. Kraliçe Feriha H. ortaboylu, kıvırcık lâpiska saçlı, altın gözlü, beyaz tenli narin ve zarif endamlıdır

Güzellik kraliçeleri

Mel. Araksi (N° 82) — Feriha Tevfik H. (N° 11) — Semine H. (N° 31)

Türkiye Güzellik Kıraliçesi dün intihap edildi ve birinciliği Feriha Tevfik Hanım, ikinciliği Semine Hanım, üçüncülüğü de Matmazel Araksi Çetiniyan [illegible]

Evvelâ, hakem heyetini teşkil eden zevat geldiler ve idarehanemizin yukarıki salonunda toplandılar. Bu esnada güzeller de birer ikişer idarehanemize geliyorlardı. Maamafih Hanımların başları berberlerinde vakit kaybederek hayli geç kalmışlardı.

Hakem heyeti

Güzel San'atlar Birliği edebiyat şubesinden: Abdülhak Hâmit Beyefendi, (Madam Lâ Kontes «Lösiyen de Soranzo») Halit Ziya Beyefendi, Cenap Şehabettin, Hüseyin Rahmi, Peyami Safa, İzzet Melih, Halit Fahri Beyler, Bezmi Emin Hanım,

Resim şubesinden: Namık İsmail, Çallı İbrahim Beyler.

Heykeltraşlık kısmından: Mahir, İhsan, Nejat Beyler.

Musiki kısmından: Mes'ut Cemil, Muhiddin Sadık, Recep Beyler.

Mimari kısmından: Vedat, Alâettin, Sırrı Beyler.

Sanayii tezyiniye şubesinden: Kemal, Sadi, Nazmi Ziya Beyler.

Tiyatro şubesinden: A. Galip, Vasfi Rıza Beyler, Bedia Muvahhit Hanım.

Cemiyeti Umumiyei Belediyeden: Emin Âli, Vasfi Raşit Beyler.

Güzellik kraliçesi birinci ve ikinciler Sermuharririmizle bir arada

İstanbul Vilâyeti meclisinden: Darülbedayi Müdürü Suphi Bey.

Sanayii Nefise mektebinden: Saniye Hanım.

Sinemacılardan: Fahir Bey.

Doktorlardan: Osman Şerafettin B., Mustafa Hulûsi Bey.

Gazetecilerden: Necmettin Sadık B. ve refikaları, Kâzım Şinasi Bey, Zeke-

[Mabadi Sa. 3 Sü. 3 de]

Güzeller [illegible] huzurunda — "Kliş'eler Cumhuriyet."

"Doğru mu söyliyorsunuz, hakikaten Güzellik kraliçesi miyim?"

Birinci, ikinci, ve üçüncü güzeller intibalarını muharririmize anlatıyorlar

Ortada kraliçe, sağında ikinci, solunda üçüncü güzeller

Sarı ile kumral arasında dalgalanan ince bukleli saçları, sarı elâ gözleri, uzun kirpikleri, düz ve muntazam bir burnu ve tabii kırmızılıktaki dudakları ile gülerek dedi ki:

— Ay! İnanamıyacağım geliyor, doğru söyleyiniz, şimdi ben Türk güzeli, Türk güzellik kıraliçesi miyim?

— Evet, siz, türk güzeli ve güzellik kıraliçesisiniz. Ciddi söyliyorum. İşte müsabakayı kazandınız, hem büyük muvaffakiyetle..

Dünkü müsabakamızda birinciliği kazanan ve kraliçe ilân edilen Feriha Tevfik Hanımla aramızda geçen ilk sözler bunlar oldu. Feriha Hanım beyaz krepsetenden askıları beyaz çiçeklerle [illegible]

Saçlarının bukleleri omuzlarına kadar sarkıyordu. Vücudü de siması gibi muntazam ve mütenasip olduğu içindir ki hakemler tereddütsüz kraliçeliği ona verdiler.

Günün kraliçesinden bir mülâkat rica ettim. Memnuniyetle kabul etti, ve sorduklarıma şöyle cevap verdi:

— Eski Balıkhane Nazırlarından Mehmet Tevfik Beyin torunuyum. Babam Mehmet İbrahim zade Beydir. Müsabakaya ailemin teşviki ve biraz da kendi isteğim ile girdim. Doğrusunu isterseniz hiç te bu neticeyi alacağımı bilmiyordum.

Feriha H. esasen bir müddet evvel İpekçiler müessesesi tarafından [illegible] artistliği yapmak üzere angaje edilmiştir. Bu münasebetle sinema ile olan alâkasını sordum dedi ki:

— Sinema artistliğine çok merakım var. Sesim de iyi ve yüksektir. Bunların [illegible] yeni yapılan «Kaçakçılar» sesli filminde bana birinci rolü verdiler. Muvaffak olmağa çalışıyorum. Yakında konserlere başlıyacağım. Sinema için hariç memleketlere gitmek bana güç gelir, çünkü çok vatanperverim. Buradan ayrılmak istemem!

— Düşününüz ki hariçte bizim için daha iyi ve canlı bir propaganda olabilirsiniz.

— O halde iyi bir teklif olursa giderim.

— Sporu sever misiniz? Sizi böyle kraliçe yapan bu güzelliği nasıl kazandınız ve nasıl idame ediyorsunuz?

— Sporu severim, fakat pek az meşgul olabildim. Söylediğiniz gibi güzel olduğuma kani değilim. Fazla tuvalet yapmam, boya pek az kullanırım. Saçlarımı bir defa kesmiştim, sonra gene uzattım, çünkü böyle daha [illegible] yor..

Böyle bir müsabakada birinciliği kazanan ve herkesin gözlerini kendine celbeden genç bir kızın ilk düşünceği şeyin, kendine güzel bir koca bulabileceği olacağını hatırladım ve sordum:

— Evlenmeğe niyetiniz var mı?

Güzel kraliçenin verdiği cevap bana düşüncemde hata ettiğimi anlattı:

— Hayır, bunu hiç düşünmedim ve düşünmek fikrinde de değilim. Evvelce taliplerim vardı. Fakat istemedim ve istemiyeceğim de...

Sonra bunun sebebinin sinemaya fevkalâde olan arzusundan ileri geldiğini izah etti.

Sarı ile kumral arasında dalgalanan ince bukleli güzel kıza son sualimi sordum:

— Güzellik kraliçeliğini neye medyunsunuz?

Sarı elâ gözlü, uzun kirpikli, kırmızı dudaklı güzel kız güldü ve dedi ki:

Güzellik kraliçesi Feriha Tevfik Hanımın dünkü tuvaleti

— Kim bilir... Güzelliğime medyunum ihtimal!..

Semine H. ne diyor

— İkinci oldum diye sevinmedim doğrusu, birinci olsaydım biraz sevinecektim.

Müsabakada ikinciliği alan Emniyet Sandığı müfettişlerinden Nihat Beyin kerimesi Semine H. söze böyle başladı çok saf bir eda ile konuştu:

— Hiç bir şey olmak fikrinde değilim. Artist olmak ta istemiyorum. Evlenmeğe gelince: İşte hiç bir fikrim olmıyan bir mes'ele daha...

— Birinci olmadım diye üzülüyorsunuz. Halbuki bu değmez, çünkü müsabakayı kazandınız, bu kâfi değil mi?

[Lütfen sahifeyi çeviriniz]

En çok rey kazanmasına rağmen, evli olduğu cihetle müsabaka harici addedilen

Hicran H.

sını geçenler bile olur.
Bu arada gazetenin başı bayağı derde girmeye de başlamıştır. Bazı kimseler ellerine nasılsa geçirdikleri genç kız fotoğraflarını gazeteye yollamakta, bazıları da fotoğrafı yayınlanan güzellerin adreslerini istemektedirler. Gazetenin cevabı çok sert olur: "Bu çok ayıp bir şeydir. Bir hanımın resmini ancak peder, valide, birader, veli gibi zevat yollıyabilir. Resimleri çıkan hanımların adresleri verilmez. İsteyen resimlerle koleksiyon yapabilir."

9 Nisan tarihli gazetede ise seçilecek ilk 20 güzelin "sinemalarını çektirerek bir film yaptırılacağı" duyurulur. Bu filmi Ferit İbrahim Bey çekecektir. Haziran ayında ise kötü bir haber gündeme gelir. Kraliçenin seçimi tarih olarak geç kalacağından Amerika'ya ancak bir yıl sonra yollanabilecektir. Gazete "aradaki müddetde bilistifade İngilizce de öğrenir" diyerek, konuyu yumuşatmaya çalışır.

Sonunda 125 güzelin fotoğraflarının yayınlanışı 21 Haziran 1929 tarihinde tamamlanır. Sıra okuyucuların oy vermesine gelmiştir. İlk 20 güzel için verilen oylar da günlerce gazetenin sütunlarını doldurur. 1 Ağustos'ta açıklanan sonuçlara göre, 1121 oyla Muallâ Suzan birinci seçilmiştir. Feriha Tevfik ise 721 oyla 11. sırada yer almaktadır. Gazete 400'ün üzerinde oy alan 48 yarışmacının büyük jüri önüne çıkmasına karar verir. 2 Eylül günü güzeller büyük jüri önüne çıkarlar. 60 kişilik bu jüride kimler vardı, yerine kim yoktu ki diye sormak daha doğru olur. En ünlülerini sayalım. Güzel Sanatlar Birliği'nin edebiyat şubesinden: Abdülhak Hâmit ve eşi Lüsyen Hanım, Halit Ziya [Uşaklıgil], Peyami Safa, Cenap Şehabettin, Hüseyin Rahmi [Gürpınar], Halit Fahri Ozansoy. Resim şubesinden Namık İsmail, Çallı İbrahim. Musiki kısmından: Mesut Cemil [Tel], Muhittin Sadak. Mimarî kısımdan: Vedat [Tek]. Tiyatro şubesinden İ.Galip Arcan, Vasfi Rıza [Zobu], Bedia Muvahhit. Sinemacılardan Fahri [İpekçi]. Gazetecilerden Necmettin Sadak, Zekeriya ve Sabiha [Sertel], Vâlâ Nureddin, Yusuf Ziya [Ortaç].

Foto İzzet Kaya [Kanzler]

Yarışma nasıl yapıldı?
Yarışma Cumhuriyet gazetesinin üst katında yapılır. Büyük jüri sabah saat onbirbuçukta güzelleri görmeye başlar. Değerlendirme üçe kadar sürer. Yarışmanın nasıl geçtiği ertesi gün okurlara şöyle anlatılır:

"Güzellerden bazıları mahçup, bazıları serbest, kimileri seri, kimisi nazan bir yürüyüşle geçtiler. Sonra tekrar salona gelerek hakem heyetinin karşısında mevki aldılar. Hepsi göğüslerinde numaralarını taşıyorlardı. Hakem heyetinin talebi üzerine güzeller birer birer bir sandalyanın üzerine çıkarak endamlarını gösterdiler." Bu ilk turda Hicran Hanım birinci seçilir. Ancak onun birkaç gün önce evlenmiş olduğu son dakikada öğrenilince seçimin yenilenmesi kararlaştırılır. Jüri üyesi Halit Ziya [Uşaklıgil], Hicran Hanım'a şöyle der: "Siz evlenmek suretiyle en iyi iltifata nail olmuşsunuz. Bizim iltifatımıza ihtiyacınız yok!" Ardından ikinci resmi geçit yapılır. Bu arada gazeteciler fotoğraf, Ferit İbrahim ise film çekmektedir. "Hanımlardan en fazla rey alan sekizi, hakem heyetinin karşısına oturdular, söz söyleyişlerinin güzelliği, seslerinin ahengi anlaşılmak üzere Peyami Safa Bey her biri ile ayrı ayrı konuştu. Bazıları müteheyyiç [heyecanlı], bazıları zahiren lâkayd idiler. Tekrar hep birlikte iskemlelerin üstüne çıktılar, endamlarını gösterdiler." Son bir eleme yaparak ilk üç güzeli seçtiler. Ve ardından kazananların belli olduğu açıklandı.

60 kişilik yarışma jürisinde Abdülhak Hâmit, Halit Ziya [Uşaklıgil], Peyami Safa, Çallı İbrahim, Bedia Muvahhit, Vâlâ Nureddin gibi isimler yer alıyordu.

Foto Femina
1929 Müsabakasında kariler tarafından verilen reylerle birinciliği kazanan
MUALLÂ SUZAN HANIM

Foto Femina
1929 Müsabakasında Üçüncü çıkan
Mel. ARAKSİ ÇETİNYAN

Foto Femina
1929 Müsabakasında birinci çıkan fakat evlenmiş olduğu için Kraliçe intihap edilemeyen
HİCRAN HANIM

Güzellik Kraliçeleri (ve Güzellik Yarışmalarının Tarihçesi), (İstanbul 1932) broşüründe yarışmanın diğer güzelleri.

Yine Cumhuriyet gazetesinden aktararak devam edelim: "Orta boylu, kıvırcık lepiska saçlı, altın gözlü, beyaz tenli, zarif endamlı, beyaz krep satenden bir elbise giymiş olan" Feriha Tevfik birinci seçilmiştir. Halit Ziya Bey jüri adına "hanımefendi, güzellik müsabakasını kazandınız ve birinci geldiniz, sizi bütün samimiyetimle tebrik ederim. Hayatta da aynı suretle muvaffak olmanızı temenni ederim," der. İkincilik Semine Nihat Hanım'a, üçüncülük ise Matmazel Araksi'ye verilir. (Yazımızın başında anlattığımız Melek Sineması-'nda düzenlenen yarışmayı o kadar da küçümsememeli, çünkü 1929 yılının üçüncüsü, eski yarışmada birinci olan Araksi Çetinyan'dı).

Türkiye'nin bu ilk "resmi" güzellik yarışmasında dereceye giren güzellere, bugünkülerle karşılaştırdığımızda çok mütevazı kalan ödüller de verilir. Cumhuriyet gazetesi birinci güzele "mükellef bir buket" sunar. İlk üç güzele ayrıca, Çemberlitaş'ta kolonyacı Mehmet Kâzım Bey tarafından "gayet zarif şişeler içinde" kolonyalar dağıtılır. Etem Pertev müsesesi de çeşitli ürünlerinden oluşan bir paket verir.

Türkiye'nin bu ilk güzellik yarışması dış basında da ilgiyle karşılanır. Almanya'nın Lokal Anzeiger gazetesinde yer alan bir değerlendirmede (Cumhuriyet gazetesinde çıkan haberden aktararak) şu satırları okuyoruz:

"Daha on sene evvel Türk kadınlığından ne biliyor idik? Hiç, hem de tam manasile hiç. O zamanki Türk kadını bizim için efsanevî bir şeydi. İşittiğimiz halleri bizi ona biraz acındırıyordu. (...) Fakat geçen on sene içinde bir çok tahtlar yıkıldığından ve beşeriyeti mütemeddine [uygar insanlık] yeni gayelere erişmeye çalıştığından, Türk kadını da inzivâ aleminden kendisini kurtararak hürriyetine kavuşmuştur.(...) Bu inkılâp sırasında Türk kadını hakikaten güzel olduğunu da isbat et-

Amaç yeni Türkiye'nin propagandasıydı

Yunus Nadi yarışma sonrası yazdığı başyazıda önce güzelleri tebrik ediyor ardından da haklı olarak övünerek sözüne devam ediyor: "Müsaade buyurunuz da, biraz da kendimizi tebrik edelim. İnsanlar yeni bir şeye taraftar olmaktan ziyade ilk anda ondan ürkmeye daha fazla mütemayildirler. Hususiyle, bu işte müsabakada mevzuu güzellik üzerine intihap [seçim] gibi pek lâtif olduğu kadar nazik bir keyfiyet idi. Böyle bir müsabaka başladığında ona karşı dudak bükerek aleyhtarlık edenlerin onu iltizam edeceklerden [gerekli bulacaklardan] daha çok olacağı tahmin olunabilirdi. Netekim öyle de oldu. (...) Müsabakamıza güzel kızlarımız iştirak etti, ve bu teşebbüsümüzün cereyanı ise karilerimizin [okurlarımızın] daima artan alâkaları ile takviye olundu gitti. (...) [Sonunda] şeytanın ayağı kırılmış ve ilk müşkül adımın ilk müşkül merhalesi atlanmıştır. Bundan sonraki müsabakalarımızın daha geniş iştiraklerle daha parlak neticelerle karar kılacağına şimdiden kuvvetle ve emniyetle hükmedebiliriz."

''Müsabakanın ertesi günü birçok tebrik mektupları, telgraflar aldım. Şüphesiz bunlardan şikâyet edecek değilim. Benim en çok canımı sıkan şey vapurda haberim olmadan buklelerimden birini kesmeleridir.''

Foto İzzet Köye (Kandiler)

Başvuru süresi geçtiği için Amerika'ya gidemeyen Feriha Tevfik, bir sonraki yıl, yani 1930'da yapılan Türkiye Güzellik Yarışmasına da katılır. Bu yarışmada birinci Mübeccel Namık Hanım, ikinci ise Feriha Tevfik ilan edilir. Sonunda birinci güzel Paris'te yapılan Avrupa Güzellik Yarışmasına, ikinci güzel yani Feriha Hanım da Amerika'daki Güzellik Yarışmasına yollanır. Üstteki fotoğrafta yarışma akşamı "Türkuaz" restoranda verilen kokteylde güzelleri ve jüri heyetini birarada görüyoruz. Yanda ise güzeller değerlendirme için podyumda boy gösteriyorlar.

miştir. Şimdi de Türk kadını diğer mütemeddin [uygar] memleketlerde yapılan bir harekete iştirak ediyor, yani güzellik müsabakasına giriyor."

Yine Cumhuriyet gazetesinde 29 Kasım 1929 tarihinde yayınlanan bir diğer haberi okuyunca, iyice anlıyoruz ki, Cumhuriyet yönetimi amaçlarına ulaşmıştır: "Feriha Tevfik Hanım'ın resimlerinin Amerika gazetelerinde intişarı, bizim lehimizde ne mühim bir propaganda oldu. Türkleri zenci, sarı veya kırmızı ırktan zanneden sürü sürü Amerikalılar kendileri kadar beyaz ve güzel olduğumuzu, Feriha Hanım'ın resimlerinden anladılar. Memleketimiz ve milletimiz namına ele geçen böyle masrafsız bir propaganda fırsatını kaçırmamak, ondan azamî istifade etmek

Fatma Türk koleksiyonu

mecburiyetindeyiz. Bu fırsattan istifade millî bir vazifedir. Azamî istifade ise ancak müsabakalara güzel, çok güzel kız göndermekle kabil olur."

Feriha Tevfik'in öyküsü

Şimdi bu öyküyü, başrolünü üstlenen kişinin, yani Feriha Tevfik'in cephesinden bir daha yazmaya çalışalım. Feriha Tevfik yarışmaya nasıl katıldığını, 1985 yılında Selim İleri'nin yaptığı röportajda şöyle anlatıyordu: "1929 senesi sonuydu. Ya Ekim, ya Eylül sonu. Çok küçüktüm, on üç yaşında, henüz irademle hareket edebilecek bir insan değildim [Feriha Tevfik'in yarışmaya katılması için yaşını büyütmüşlerdi]. Aslında, ailem de karşıydı. 'Güzellik yarışması açılıyormuş' dediler. Zühtü Paşa'nın kızı rahmetli Saffet Hanımefendi vardı. Birkaç sene önce, yüz yaşında öldü. Saffet Hanım annemin yakınıydı. Bize gelir gider, 'bu kız beauté [güzel] oluyor' derdi. Onun vasıtası ve isteği üzerine girdim. Erenköy Kız Lisesi'nde öğrenciydim."

Yarışmayı kazanışının ertesinde Cumhuriyet gazetesinin aynı konudaki sorularına şu cevapları vermişti: "Eski Balıkhane nazırlarından Mehmet Tevfik Beyin torunuyum. Babam İbrahimzade Beydir. Müsabakaya ailemin teşviki ve biraz da kendi isteğim ile girdim. Doğrusunu isterseniz hiç de bu neticeyi alacağımı bilmiyordum. (...) Sinema artistliğine çok meraklım var. Sesim de iyi ve yüksektir. Bunun için yapılan *'Kaçakçılar'* filminde bana birinci rolü verdiler. Muvaffak olmaya çalışıyorum. Yakında konserlere başlayacağım. Sinema için hariç memleketlere gitmek bana güç gelir, çünkü çok vatanperverim. Buradan ayrılmak istemem!"

Feriha Tevfik'in kraliçeliği kazanması yaşamını değiştirmiştir. Her taraftan, hatta Amerika'dan bile mektuplar alır. Resimli Ay dergisinin bu konudaki sorusunu şöyle cevaplar: "Müsabakanın ertesi günü bir çok tebrik mektupları, telgraflar aldım. Şüphesiz bunlardan şikayet edecek değilim. Fakat beni en çok rahatsız eden şey halkın tecessüsüdür. Sokağa yal-

Feriha Tevfik'in Amerika'daki güzellik yarışmasına giderken Paris'te çektirdiği ve fotoğrafçı Phebus'ün ısrarıyla "başörtülü" olarak gözüktüğü bir resmi.

Foto: Josef Bardoti

Feriha Tevfik *Kaçakçılar* filminin setinde

nız çıkamıyorum. Bilhassa vapura girip çıkarken beni görmek için halkın birbirini itip kakmasına çok sıkılıyorum. Hele iskeleye çıkarken iki tarafa diziliyorlar. O zaman, ne kadar sıkıldığımı tarif edemem. Benim en çok canımı sıkan şey vapurda haberim olmadan buklelerimden birini kesmeleridir.''

Amerika serüveni

1929 yılında yapılan bu ilk yarışmadan sonra Cumhuriyet gazetesi Feriha Tevfik'i Amerika'nın Galveston kentinde yapılan yarışmaya sokmaya çalışır. Bu yarışmaya 45 Amerikan eyaletinin güzelleri ile altı Avrupa güzellik kraliçesi katılmaktadır. Ama başvuru süresi geçtiği için bu gerçekleşemez. Gazete, yazar ve Fransa Turing Kurumu üyesi Maurice du Waleffe ile görüşür. Waleffe, Paris'te yayınlanan Le Journal gazetesinin güzellik yarışmalarını düzenlemektedir. Bu organizasyon 1930 kışında Avrupa, yaz aylarında ise bir dünya güzellik kraliçesi seçecektir. Türkiye'nin katılımını kabul ederler. Cumhuriyet 1930 güzelini seçmek için bir yarışma daha düzenler. Bu yarışmaya Feriha Tevfik de katılır. Birinci seçilen Mübeccel Hanım önce Paris'te yapılan Avrupa, ardından da Rio de Janairo kentindeki dünya güzellik yarışmalarına katılır. İkinci seçilen Feriha Tevfik ise, geçen yıl gidemediği Galveston'a giderek Amerika'da Türkiye'yi temsil eder.

Feriha Tevfik Amerika'ya gidişini Selim İleri'nin yaptığı röportajda şöyle anlatıyor:

''1930 senesinde Amerikan Sefarethanesi'nden bir heyet geldi. O zamanlar Moda'da oturuyorduk. Amerika'da müsabaka tertipleniyormuş. 'Feriha yarışmaya iştirak edecek' dediler. Şahane bir seyahat oldu.'' Selim İleri'nin 'yalnız mı çıktınız yola' sorusunu şöyle cevaplayarak devam eder: ''Yalnız değildim. Nasıl yalnız olabilirim, çok küçüktüm. Yanımda teyzem ve eski bir diplomat akrabam vardı. İsviçre, İtalya, Fransa... Bir transatlantikle Küba'dan, Kanarya Adaları'ndan geçtik. Yollarda sürekli hastalandım. Zaten aşırı duyarlı bir bünyem vardı. Mektebe pembe-beyaz yanaklarla girer, sapsarı çıkardım. Arkadaşlarım şaşarlardı. Seyahat de böyle hastalıklarla geçti işte. Fakat, çok şeyler yazdı gazeteler. Yaşımın küçüklüğüne rağmen büyük alaka gösteriyorlardı. Fakat benim arzum başkaydı. Ben Hollywood'a girmek, sinema artisti olak istiyordum o zamanlar. (...) [Bu arada] tatsız bir hadise oldu. Müsabaka, Texas'ın Galveston sayfiye şehrindeydi. Burada Kanadalı üç milyoner beni kaçırmaya kalktı. Müthiş korktum. Adamları yakaladılar. Hadise, gazetelere aksetti. Mahkemeye çıkarıldılar; fakat bir şey yapamadılar. Galveston'da balo veriliyor, ecnebi bir güzele böyle bir şey yapılması, rezalet addedilmişken iki saat sonra adamlar, elleri ni kollarını sallayarak geldiler. Sonra, o yıllarda Amerika'da içki yasağı vardı. Dinleyen kim, içiliyor, baloda bol bol içki var. Kısacası aynı deveran, aynı tempo. Kıyamet içki içiliyor. İspanya sefiri 'hemen dönün' dedi ve daha ileriye gidemedik. (...) [O yıl] Amerikalı bir güzel [birinci seçildi]. Kendim katıldım diye söylemiyorum, kendimi hiçbir zaman beğenmedim. Ama bir dalavere döndüğü mu-

hakkaktı. Çocuk olmama rağmen şaşmıştım. Kızcağızın yüzü güzel değil ve anlayacağınız, para içerde kalsın isteniyordu. Meselâ Miss Rusya'nın yüzü çok güzeldi. Bana bir diploma verdiler. Bu diplomada dünya güzellik yarışmalarına girebilecek evsafa haiz olduğum yazılıydı."

Sinema ve tiyatro yıldızı Feriha

Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi seçilmesi doğal olarak Feriha Tevfik'in yaşamını değiştirdi. Önce filmlerde rol aldı, ardından tiyatroya geçti. 1988 yılında kendisiyle yaptığım görüşmede Feriha Tevfik, sinemaya küçük yaşlardan itibaren çok meraklı olduğunu söylemişti. Hafta sonları dadısıyla birlikte Kadıköy'deki sinemalara giderlermiş. O yıllarda en sevdiği oyuncular Rudolph Valentino ve Vilma Banke imiş. Sinema oyunculuğuna başlamasını ise şöyle anlatmıştı: "Güzellik yarışması için gazetede önce fotoğraflar yayınlanmıştı. Bu fotoğraflar İpekçi Kardeşler'in ilgisini çekmiş. Zaten ailecek bir tanışıklık vardı. Bir gün İpekçi Kardeşler ve Muhsin Ertuğrul bizim eve gelerek, annemden benim *Kaçakçılar* filminin başrolünde oynamamı istediler. Biz de kabul ettik."

Feriha Tevfik güzellik kraliçesi seçilişinden kısa bir süre önce sinema oyunculuğuna başlamak için anlaşma imzalamıştı. 1929 Ekim'inde *Kaçakçılar* filminin çekimleri başladı. Feriha Tevfik bu filmde iki kardeşin de âşık olduğu bir besleme kızı oynamaktaydı. Ama filmin çekimleri sırasında Türk sinemasının ilk büyük iş kazası yaşandı. 11 Kasım 1929'da Zincirlikuyu'da otomobil kazası geçiren oyunculardan Karakaş öldü, Sait Köknar da tüm yaşamını altüst edecek biçimde yaralandı. Film ancak, 1932 yılında, *İstanbul Sokaklarında* filminin Paris'teki stüdyo çekimleri sırasında tamamla-

Feriha Tevfik, *Bir Kavuk Devrildi* filminde (yukarda).
Feriha Tevfik ve Hazım Körmükçü *Mırnav* operetinde (altta).

Tiyatroda bir güzeller güzeli

Feriha Tevfik, sinema dünyası gibi tiyatro sahnesiyle de Muhsin Ertuğrul sayesinde tanıştı. 1932 yılı başlarında, Şehir Tiyatrosu müzikaller sahnelemeye karar verince, Muhsin Ertuğrul bu güzel sesli oyuncusunu sahneye çıkarmayı unutmadı. 3 Mart gecesi ilk kez oynanan *Yalova Türküsü* operetinde Feriha Tevfik, Jerfin rolünde sahneye çıktı. Tiyatro oyunculuğu serüveni, aynı yıl sahnelenen Rey Kardeşler'in *Üç Saat* operetindeki Saadet rolüyle sürdü. Genellikle operet ve komedilerde rol alan Feriha Tevfik'in Şehir Tiyatrosu sahnesinde rol aldığı oyunlar şunlar:

1933: *Büyük İkramiye*'de Cavidan, *Lüküs Hayat*'ta Nesrin.

1934: *Üvey Babam*'da Zeynep, *Kurtlar ve Kuzular*'da "evin kızı", *İstanbul Efendisi*'nde Esma, *Yarasa* operetinde Rozalinde, *Deli Dolu*'da Pervin.

1935: *Bir Kavuk Devrildi*'de Nesime, *Ölçüye Ölçü*'de Şarkıcı, *Hülleci*'de Melek, *Mırnav*'da Nebahat Erten.

1936: *Aynaroz Kadısı*'nda Nurbanu, *Faust*'ta Cebrail, *Tosun*'da Leyla, *Dudakların*'da Eva, *Maskara*'da Leyla, *Leyla ve Mecnun*'da Miss Semiramis, *Aşk Mektebi*'nde Leyla.

1937: *Leblebici Horhor*'da Fadime, *Saz Caz*'da Meri.

Bu hafta ELHAMRA Sinemasında

KAÇAKÇILAR

2inci sesli sözlü Türk filimi

Regisörü:
ERTOĞRUL MUHSİN BEY

Mümessilleri:
FERİHA TEVFİKH.
ve Darülbedayi artistleri

HÜLÂSA

Fakir bir balıkçı ailesi, bir ana iki oğul, ve bir de beslemeden ibaret. Oğullardan biri balıkçı, diğeri de kolcu. İkisi de beslemeye aşık... fakat, besleme köyün sakin çobanına mütemayil, ve onun kavalda çaldığı ılık nağmeleri yanık sesile söylediği şarkıları dinlemekte.

Bir gün balıkçılar arasında dalyan namile maruf SAİT artık bu sıkıntılı, yorucu ve bu gün için kâr getirmeyen balıkçı hayatından bıktığından bir tüccarın teklif ettiği bir kaç tütün denginin gizli olarak şehre sokmağı kabul ve bunun için de arkadaşlarını takdim ediyor. Arkadaşları bu işe razı olmakta gecikmiyorlar, aralarında bu işe muarız bir tek kişi kalıyor o da balıkçı TALAT. Her zaman olduğu gibi içki alemi bu işte de muvaffak oluyor ve TALAT'ı da kendilerine uydurmağa muvaffak oluyorlar.

Bir gün kaçakçı balıkçılar kaçak denkleri kayalıklardan naklederken Talat'ın kardeşi olan kolcu bunları bastı-

...lan bu iki kardeş arasında bir kavga baş gösteriyor. Kavga neticesi kolcu ölüyor, ne yapacağını şaşıran TALAT d.. arkadaşlarile kaçmağa karar veriyor. Aradan bir müddet sonra aynı kaçakçılar Büyükdere taraflarında yine kaçak eşya naklederken polislerin takibine uğruyorlar ve ufak bir mücadeleyi müteakip yakayı ele veriyorlar.

Bir evladının ölümünden diğerinin de kaçakçılık yüzünden hapiste yatması zavallı annenin tehammülünü tükettiğinden hastalanıyor ve ölmekte de gecikmiyor. Yanında yaşadığı anneliğinin vefatı bittabidir ki beslemenin de hayatını değiştirmesine sebebiyet veriyor- ve kendisine bir kapı bulmak üzere İstanbulda dolaşan biçare kız bazı uygunsuz insanların teşvikile fena bir hayata dalıyor.

Bütün bu hadiseler cereyan ettikten sonra günün birinde çoban bir piyango bileti buluyor ve hamiline tevdi edilen biletlerden olan bu bilete de büyük ikramiye düşüyor. Hayatta yegâne sevgisi beslemeden ibaret olan çoban bu andan itibaren hemen beslemeyi aramağa ve bir barda bulmağa muvaffak oluyor, ve kızı kurtarıyor ve onunla evleniyor.

Diger taraftan kaçakçı ve kardeş katili olan Talat hayattaki bu fenalığını idam sehpasında temizliyor ve bu suretle üç ölümden bir saadet doğuyor.

Bu filim bundan bir sene evvel çevrilmeye başlamış, ve bir otomobil kazası neticesinde yarıda kalmışdı. Bir müddet sonra tekrardan devam edilmiştir.

İkinci bu türkçe filimi bize taktim ettiklerinden İpekçi Kardeşleri bilhassat tebrik ederiz.

Holivud dergisi sayfalarında *Kaçakçılar* filmi.

nabildi ve 1933 başında da vizyona girdi. Alim Şerif Onaran, Feriha Tevfik'in sinema oyunculuğuna girişini şöyle değerlendirir: "[*Kaçakçılar*] filmin[in] önemli bir özelliği de Feriha Tevfik'in Türk sinemasına kazandırılması olmuştur. 1929 yılında Türkiye Güzellik Kraliçesi seçilen bu yüzü kadar sesi de güzel genç kız, bundan sonra özellikle operet ve vodvil filmlerinde kendini gösterecek; tiyatro dışından gelen ve tiyatrodaki oyunculuk alışkanlıklarını bırakmayan bir çok oyuncuya rağmen, bir 'sinema oyuncusu' olarak, Muhsin Ertuğrul'un sanatına da alışılmadık bir hava getirecektir."

Feriha Tevfik'in çevirdiği ikinci film bir müzikaldi. İpek Film'in değişmez yönetmeni Muhsin Ertuğrul'un yönettiği bu film, *Karım Beni Aldatırsa* adını taşımaktaydı. Bu tarihten 1939 yılına kadar İpek Film'in Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde çevirdiği filmlerin çoğunda rol aldı. Bu filmler ve Feriha Tevfik'in üstlendiği roller, sırasıyla şöyle: *Milyon Avcıları*'nda Feriha (1934), *Leblebici Horhor*'da Fadime (1934) *Aysel Bataklı Damın Kızı*'nda Gülsüm (1934-1935), *Bir Kavuk Devrildi*'de Şehnaz (1939), *Allahın Cenneti*'nde Leyla (1939) ve *Tosun Paşa*'da Fatma (1939).

Feriha Tevfik, tiyatro sahnesiyle de Muhsin Ertuğrul sayesinde tanıştı ve pek çok operet ve komedide rol aldı. 1937 yılında Şehir Tiyatrosu'ndan ayrılarak yeni kurulan Ankara Şehir Tiyatrosu kadrosuna girdi. Burada rol aldığı birkaç oyundan sonra sanat yaşamından çekildi. Sinema ve tiyatroyu niçin bıraktığı, Şehir Tiyatrosu'ndan ayrıldığı günlerde verdiği demecin satır aralarında gizli: "Memleketime sahnede çalışarak faydalı olmayı düşünüyordum. Kendimi sanata vermek istiyordum. Fakat Darülbedayiin iç yüzünü gördükten sonra yüreğim cız etti, ümitlerim kırıldı. Ben bu hayal kırıklığına bunca yıl dayandımsa, sade ruhumdaki sanat ateşile tahammül ettim. Lakin bütün fedakârlıklarıma rağmen, hiç bir zaman ne maddî, ne manevi bir karşılık bulmuş değilim. Takdir edersiniz ki, insanlar nihayet emek verdikleri bir meslekten maddî ve manevi yükselişler beklerler.

Halbuki bizim sahne hâlâ nankör, hâlâ bir taraflı fedakârlık bekleyen dar bir geçittir. Bütün fedakârlığı sanatkârdan bekler. Bu belki yakın bir istikbalde tamamiyle değişecek. Fakat artık benim azmım kırıldı.(...) Kışın soyunma odalarımızı görseniz bize acırsınız. Sahnelerin kulis aralarında buzlu rüzgarlar ışılık çalar. Bizim soyunma odaları derecesi yükseltilmiş buzdolaplarından farksızdır. Ben ve arkâdaşlarım bunlara hep göğüs gerdik. Fakat ben artık bütün tahammül kaabiliyetimi kaybettim. Ben çekiliyorum. Kalanlara Allah kuvvet versin.'' (*Yedigün*, 10.10.1937)

Feriha Tevfik 1939 yılında bir daha dönmemek üzere, perde ve sahneden uzaklaştı. Yaşamının son yıllarında tanıdığım Feriha Hanım, bu ayrılışın ayrıntıları üzerine hiç konuşmak istemedi. Sadece kırgın olduğunu ve değerinin bilinmediğini söylüyordu. Güzellik kraliçeliğini kazandığı dönem ve günlük yaşamı üzerine uzun uzun sohbet edebiliyor, fakat sinema ve tiyatro üzerine hiçbir şey konuşamıyorduk. Bu sadece bir küskünlük değildi, ilişkisini kestiği bir dünyayla ilgili tüm anılarını da yok etmişti adeta. 22 Nisan 1991 günü, Cerrahpaşa Hastanesi'nde beyin kanaması sonucu yaşamını yitirdi. Feriha Tevfik'in ölümüyle Türkiye'nin ilk güzeli ve anıları çok uzaklarda kalan bir yıldız daha sönüyordu.

Kaynaklar:
Dönemin gazete ve dergileri dışında başlıca şu kaynaklardan yararlanılmıştır:
Prof.Dr.Alim Şerif Onaran, *Muhsin Ertuğrul'un Sineması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
Dr.Doğan Yaman-Pınar Duman, "Kültürel Bir Değişim Aracı Olarak Güzellik Yarışmaları" *Toplumsal Tarih*, Haziran 1997.
Gökhan Akçura, "Çarşaftan güzellik kraliçeliğine: Feriha Tevfik", *Euroclub*, No.11, 1988.
Gökhan Akçura, "Türkiye'nin ilk yıldızı: Feriha Tevfik", *Aile Boyu Sinema* içinde, İstanbul 1996.
Güzellik Kraliçeleri (ve Güzellik Yarışmalarının Tarihçesi), İstanbul 1932.
Selim İleri, "Yaşayan Kraliçeler" yazı dizisi, *Milliyet* 4 Mart 1985.

Foto-Jül Kandler

EFSANE İKİLİ, TRANSFER OLDUĞU HER TAKIMIN ŞAMPİYONLUK GARANTİSİYDİ

Şenol-Birol-Gol'lü yıllar

Biri pasçı, diğeri golcüydü. 1959'da biri Sarıyer'den, diğeri Beylerbeyi'nden gelmişti. Sonuç, Beşiktaş'ın ligdeki ilk şampiyonluğu oldu. 1963'te Fenerbahçe'ye geçişleri tam bir şoktu. Ve Fenerbahçe bu transferlerle Türkiye liginde ilk kez iki yıl üst üste ipi göğüslemeyi başardı. 1965 yılında birlikte çevirdikleri "Şenol-Birol-Gool" adlı film, gişe rekorları kırdı. Birol Pekel ile Fenerbahçe'deki evinde, Şenol Birol ile Rize'den telefonla görüştük.

Hakkı Sabancalı

Onunla ilk telefon konuşmamda bana sık sık "evladım", "yavrum" diye hitap etmesi yadırgatmıştı beni. Futbolu bıraktığı yıllarda yazdığı maç kritiklerini okumuş, bazı fotoğraflarını görmüş olmakla birlikte o benim belleğimde hep 23 yaşında, Amerikan askeri tıraşlı, birçok alaturka tipli meslektaşı (belki 'job'daşları demek daha uygun) arasında kolayca farkedilen Montgomery Clift-James Dean arası bir tipti.

Birol Pekel'di o. Onu çocuk gözüyle, çocuk sezgisiyle izlemiş olmam, onun bir zekâ futbolcusu olduğunu farketmeme engel olmamıştı hiçbir zaman.

Koyu bir Karakartal taraftarı olarak ilk kez maça götürülüşümü hiç unutmam. Yıl 1962, aylardan ekimdi sanıyorum. Günlerden de cumartesi... Mithatpaşa Stadı'nda saat 13.30 gibi Vefa-PTT, arkasından 15.30 gibi Beşiktaş-Hacettepe, ertesi gün ise Vefa-Hacettepe ve Beşiktaş-PTT oynayacaktı.

Altmışlarda "milli lig" takımları çok kez haftada iki maç oynar, bazıları ise belirli haftalarda hiç maç yapmazdı. Üç büyüklerin hedefi haftada dört puan alabilmekti hep.

İlkokul üçüncü sınıf talebesi olan ben, yine ev ödevlerini pazar akşamına bırakıp radyonun başında hayallerimi kuracaktım. Yani Mithatpaşa stadını. Halit Kıvanç'ın maç anlatımlarındaki keyif ve heyecanı televizyon döneminde hiç hissedemeyecektik doğrusu. Ve ne olduysa olmuş, hayaller gerçeğe dönüşüvermiş, beni maça götürmüşlerdi.

Yarısında girdiğimiz Vefa-PTT karşılaşması golsüz bitmiş, ardından izlediğimiz Beşiktaş-Hacettepe maçını tek golle Kartal kazanmıştı. Gol Şenol'un idi.

Beraberlik yetiyordu ama...

1962-63 lig sezonu belki de Beşiktaş'ın en istikrarlı olduğu dönemdi. Fenerbahçe'den milli kaleci Özcan Arkoç transfer edilmişti. Yusuf Tunaoğlu ve Sanlı Sanalioğlu A takıma yavaş yavaş ısınmaya çalışırken, yedek santrafor Güven Önüt gelecek vaadediyordu. Süreyya olsun, K.Ahmet ve kaleci Necmi Mutlu olsun deneyimleriyle takımı götürüyorlardı. Beşiktaş liderdi. Şampiyon olacağından hiç şüphe duymuyorduk artık.

Yaz gelmiş, Cihangir'deki kışlıktan Suadiye'deki yazlığa geçmiştik. Haziranın son günlerinde yine bir cumartesi akşamı hep beraber radyonun başına geçmiş, Beşiktaş'ın Galatasaray ile oynayacağı milli ligin son karşılaşmasını bekliyorduk. Beraberlik Kartal'ı şampiyon yapacaktı.

İlk devre golsüz kapandı. İkinci devrenin ilk dakikalarında bir Galatasaray hücumunda top Beşiktaşlı Yüksel'in eline değdi. Hakemin penaltı noktasını

Aşan Özgüç arşivi

1959-60 Milli Lig şampiyonu Beşiktaş. Ayakta soldan üçüncü Birol, oturanlardan soldan birinci Şenol.

İki ayağını kullanarak gole en kısa zamanda gitmeyi beceren, o heykel vücutlu, sevimli, gönlüferah Karadeniz insanı: Şenol.

gösterişinden Metin'in bu penaltıyı -kaledeki Özcan'a rağmen- gole çevirişine kadar süren bir iki dakikalık heyecanı bugün bile hissederim. Galatasaraylı komşu çocukların sevinç çığlıkları arasında maçı 1-0 kaybetmekle kalmamış, şampiyonluğu da Galatasaray'a armağan etmiştik. Ama başımıza gelecek asıl felaketten henüz habersizdik. Aradan bir hafta geçmemiş, transfer ayı temmuz gelip çatmıştı. O mis gibi Suadiye sabahında Hürriyet gazetesinin kıçını çevirmemle her şeyin nasıl zincirleme gittiğini farketmem bir oldu. Birol Pekel, kendisini iki yıllığına Fenerbahçeli yapan mukaveleyi -hem de gayet rahat bir ifadeyle- imzalıyordu. Şoku atlattıktan sonra "canım hiç olmazsa Şenol bizde, zaten golleri de o atıyor" tesellisindeyken Şenol'un da ertesi gün FB'ye transfer olması şaşkına çevirmişti beni. Onlar bizim bayrağımızdı; "Şenol-Birol-Gol" Kartal'ın sloganıydı. Şimdi Fener'e mi geçecekti bu slogan?.. Yıkılmıştım. Her şey zincirleme gidiyordu artık. Oysa Kartal 1963-64 sezonunda belki de Türkiye'nin en iyi kadrosunu çıkaracaktı. Bu, Fenerbahçe'ye nasip oldu.

Yuhalamalar ve gol!

Ogün-Nedim-Şenol-Birol-Aydın forvetiyle Fenerbahçe neredeyse milli takım haline gelmişti. Biz artık Yusuf-Güven-Sanlı hücum hattıyla avutacaktık kendimizi. Ama felaket bitmemişti. Yeni sezonun başlamasına az kala bir hazırlık maçında Şenol-Birol'lu FB ilk kez BJK karşısındaydı. Ve Fenerbahçe bu maçı 3-1 alırken tüm goller eski Beşiktaşlılar'ındı. İlk golü Birol, ikinciyi Şenol, üçüncüyü de Selim (Soydan) atmıştı. Daha ilk maçta bu yapılır mıydı bize?..

Birol ağabeyle Fenerbahçe'deki evinde

Fotoğraf: Ozan Sağlık

Şenol, Beşiktaş taraftarı genç hayranlarına imza veriyor. (4 Mart 1960, *Hayat Dergisi*)

Fotoğraflar: Tarcan Baltalı

1964-65 Milli Lig Şampiyonu Şenol Birol'lu Fenerbahçe...

böyle geçmişlere doğru daldık gittik. O gençliğine, ben çocukluğuma... "O Beşiktaş'a, Necmi'nin koruduğu kaleye Fenerbahçe forması altında ilk golü attığımda inan başımdan aşağı kaynar sular inmişti sanki" diyordu. Zaten maçtan önce stada gelirken Beşiktaş taraftarlarının yuhalamalarıyla karşılaşmış, korkudan doğru düzgün oynayamamışlardı. Zaman zaman duygulanıyor, iç çekiyor. "Aslında hiçbir takımı tutmadım. Hep güzel, şık futbolu sevdim" derken hâlâ bocalıyordu sanki Birol ağabey...

Birol Pekel, 1960 yılında evlendiği eşi Ayla ve annesi Hacer Hanım'la...

Yedi göbek İstanbullu olan ailesi Beşiktaş semtindenmiş. O Kadıköy'de Moda'da büyümüş, St. Joseph'te okumuş, Fenerbahçe genç takımında yetişmişti. Ama futbol kariyerini, asıl ününü Beşiktaş'ta yapmıştı. Bana gösterdiği eski fotoğraflar çoğunlukla BJK döneminden kalmaydı, ama yıllardan beri Fenerbahçe Kulübü divan azası. On yıllık futbol hayatında A, B, Junior, Ümit, Genç; tüm milli takımlarda oynadı. Beşiktaş'ta bir, Fenerbahçe'de üç şampiyonluk yaşadı ama gene de Galatasaray formasını giyememek içinde ukde kalmış.

"En beğendiğim teknik adam" dediği Gündüz Kılıç'ı milli takımda tanımış. Gündüz baba, 1962 yılında Eşfak Aykaç ve Coşkun Özarı ile yayınladığı *Futbol Bizim Dünyamız* * adlı kitabında Birol'u, "nefis bir stil... Top ayağına yakışıyor denilen futbolcularımızdan. Çabuk ve tam yerine top çıkarışları, en boş, en tehlikeli yerlere kaçışları futbol zekâsının kıvamını göstermeye yetiyor" diye yorumlayacak ve ekleyecekti: "Ondaki bu incelikler futbolun istediği sertlik ve mücadeleciliği doğal olarak yok ediyor."

Birol bir zekâ oyuncusu idi. Kendini fazla yormadan, düşünerek oynuyor, birbirinden akıllı paslarla gol attıran bir etken oluyordu hep. Buna bağlı olarak taraftarlık fanatizmine yaklaşmayarak o yönde de akılcı davranıyordu. Feodal bir karakter yapısını içine sindiremedi hiçbir zaman. Çünkü sporsever bir aileden gelmişti.

Babası Vahdet Bey, Burhan Felek ile birlikte Üsküdar Anadolu Kulübü'nü kurmakla kalmamış, aynı zamanda da futbol oynamıştı: "Zamanın çamur sahalarında kirlenen takımın formalarını hep anneciğim yıkarmış o zamanlar." Daha St. Joseph'te okurken hem futbol, hem de basketbol oynuyordu Birol. Fenerbahçe, Moda, Kadıköyspor'un basketbol genç takımlarında oynarken Can Bartu ile arkadaş oldu. Fenerbahçe Genç Takımında futbola başladığı 1954 yılında bir kez A formayı giydi. 16 yaşındaydı. Ancak Fikret Arıcan "bu çocuktan bir şey olmaz" demişti. Üç yıl oynadığı Beylerbeyi'nde genç milli oldu.

1959 yılında Sarıyerli Şenol'la birlikte Beşiktaş'a gelişi, artık amatör devrin kapanıp profesyonel futbolculuğun başladığı döneme rastlıyor. Ancak henüz İstanbul'un burjuva toplantılarında "ne ile iştigal ediyorsunuz?" sorusuna "Futbolcuyum" biçiminde verilen

Birol, 1955-56 sezonunda Beylerbeyi forması altında Fenerbahçe'ye karşı oynuyor. Naci Erdem'le çekişmesi sırasında... Maçın sonucu 1-1.

Birol, 1960-61 sezonunda Beşiktaş'ın Galatasaray'ı 1-0 yendiği maçta bir hücumda.

yanıt tatmin edici olamıyordu. "Ben mesleğinizi sormuştum beyefendi, hobinizi değil."

Çekişmeli bir tanışma!

Yüklü bir meblağ alarak girdiği Beşiktaş'ta yanyana oynayacağı Şenol ile daha önceden olaylı bir şekilde tanışmışlardı. Şenol'un soyadı Birol'du ve bu isim soyadı karışıklığı ikilinin hatıralarına ilginç anekdotlar ekliyordu... "Şenol daha önce Sarıyer'de, ben de Beylerbeyi'ndeyken ikinci küme karması olarak Avrupa'ya çıktık. Gümrükte, pasaport muayenesinde pasaportları paylaşamadık. O çekiyordu, ben çekiyordum... Bir de, 1961'de Beşiktaş olarak New York Futbol Turnuvası'nda Almanya'nın Karlsruhe SC takımını 3-1 yenmiştik. Bütün golleri Şenol atmıştı. New York'ta Ahmet Ertegün dahil olmak üzere herkes beni tebrik ediyordu maçtan sonra." Takım oyuncularının soyadlarıyla anılmadığı dünyadaki tek ülke Türkiye olmalıydı... Hâlâ da öyle değil mi?

Beşiktaş'ta Şenol ile Birol takım oyunu içinde hep birbirlerini tamamlayıcı bir unsur teşkil ettiler. "Şenol-Birol-Gol!" Birol'dan sonra gol geldiğine göre golleri daha çok Birol mu atıyordu? "Hayır Şenol atardı, ama benim de her sezon bir 13-14 golüm olurdu" diyor Birol Pekel.

Şenol ve Birol hep zıt karakterli oldular. Şenol Karadeniz, Birol ise İstanbul çocuğuydu. Şenol gönlüferah, Birol rasyoneldi. Şenol en uzun ve ahenkli futbol hayatını Beşiktaş'ta yaşamış, profesyonel nedenlerle terkettiği bu kulübe, bir süre sonra geri de dönmüştü. BJK defterini daha 1963 yılında kapatan Birol ise, o zamandan itibaren hep FB üyesi olarak kalmış, Galatasaray'da oynayamadığına pişman olmuştu. Şenol, bugün "Fenerbahçe-Beşiktaş oynadığında hangisinin kazanmasını istersiniz" sorusuna, kesin bir tavırla "ben Beşiktaşlıyım" yanıtını verirken Birol aynı soruyu "güzel oynayan takım kazanmalı" diye cevaplıyor. Ancak futbolda, zıtlıkları işe yarıyordu. Biri fazla uğraşmadan, yorulmadan akıllı paslar veriyor, diğerine de bunları ustaca gole çevirmek düşüyordu. Yine de birbirlerine takılmadan edemiyorlardı. Örneğin Şenol, Birol için "sürekli soliç oynadığı halde, hiç sol ayağını kullandığını görmedim" diyor ve basıyordu kahkahayı. Futboldaki kaderleri ortaktı. Futbol uğruna ikisi de yüksek öğrenimlerini daha başından bırakmışlardı.

Beşiktaş kaptanı Birol ve Fenerbahçe kaptanı Lefter. 1962-63 sezonu

B milli takımı Romanya'ya hareketinden evvel. Soldan sağa; Şenol, Basri, Varol, Candemir, Birol ve Minacettin.

ve Şenol'u resmen sattılar. Para teklifimizi duyar duymaz hiç konuşmadan 'güle güle' dediler. Nazmi Bilge'yi, Baba Recep'i (Adanır), Fahrettin'i yediler. Recep ağabey bir süre Galatasaray'da bile oynadı. Çok tuttuğum, sevdiğim bir adamdı. Beşiktaş ancak Süleyman Seba sayesinde çağdaş bir müessese haline geldi."

Şenol da bu konuda: "Hakkı Yeten'i çok severdim. O da beni. Fakat idarecilerden biri bizim mutlaka satılmamızı istiyordu. Eğer 70 bin lira verselerdi, Beşiktaş'ta kalacaktık" diyordu yıllardan sonra.

Çocuğun adı Gol olacaktı ama...

1963 Temmuz'unda BJK'ya 250.000 TL ödenirken Şenol ve Birol 110.000'er TL alıyordu. Bu bir rekordu. "Şenol-Birol-Gol" sloganı FB taraftarlarına devredilirken, fanatik Beşiktaş taraftarları yeni slogan belirlemekte gecikmemişlerdi: "Şenol-Birol-Si.....irol!" Hatta transferden on gün sonra Adanalı bir vatandaş Şenol ve Birol adlı çocuklarının isimlerini değiştirmek için nüfus memurluğuna başvurmuş, "yazıklar olsun, üçüncü çocuğumun adını da 'Gol' koyacaktım" demişti.

1959-60 sezonunu birincilikle göğüslemelerinden birkaç gün sonra askeri darbe oldu. Ardından, gerek Birol'un gerekse Şenol'un unutamadıkları bir milli maç vardı: İskoçya maçı. O sıralar, maçı kaybederlerse profesyonelliklerinin sona erdirileceği şayiaları yaygındı. Ankara'da Cemal Gürsel'in huzurunda sıraya dizilmişlerdi. Gürsel hepsini birer birer öpmüş, Şenol ve Birol'a özel ilgi göstermişti. Forvet flaşı: Lefter-Can-Metin-Birol-Şenol. Ve sonuç tarihe geçti. Türkiye: 4- İskoçya: 2. Gollerden biri Şenol'undu. Verilen 1700 liralık primin 1000 lirası da Cemal Gürsel'in hediyesiydi.

> Birol bir zekâ oyuncusu idi Kendini fazla yormadan, düşünerek oynuyor, birbirinden akıllı paslarla gol attıran bir etken oluyordu hep.

O zamanın Beşiktaş'ını soruyorum Birol Pekel'e... Tabii konu dönüyor dolaşıyor, Fenerbahçe'ye geçiş hikâyesine geliyor. Dört yıllık Beşiktaş bilançosu 225 maçta 132 gol olan Şenol, golcüsü olmayan Fenerbahçe'nin tam istediği adamdı. Tabii Şenol'a bu golleri attıran da büyük ölçüde Birol'un akıllı oyunu ve paslarıydı.

"Bak yavrum. O zamanki Beşiktaş bir aşiretti. Fenerbahçe'ye geçmemiz için beni

Şenol, Kaya ve Birol Almanya 'da milli takım antrenmanında.

1963'te Avrupa Kupa Galipleri Turnuvasına katılan Şenol-Birol'lu kadro, Macar MTK karşısında son dakikalarda yenen bir golle yarı finali kılpayı kaçıracaktı. Ve Beşiktaş'ın üç puan önde götürdüğü 1964-65 Lig derby'sinde Fenerbahçe ancak Şenol'un 90. dakika golüyle Beşiktaş'ı 1-0 yenebilecekti. Şenol o anı bugün de hatırlıyor: "O golden sonra hissettiğim sıkıntıyı anlatamam." Artık Lefter,

Ses
SAYI: 40
2 EKİM 1965 • 125 KURUŞ
Beyaz Perdede Yeni
Bir Seks Sembolü

Aşalı Özçiç arşivi

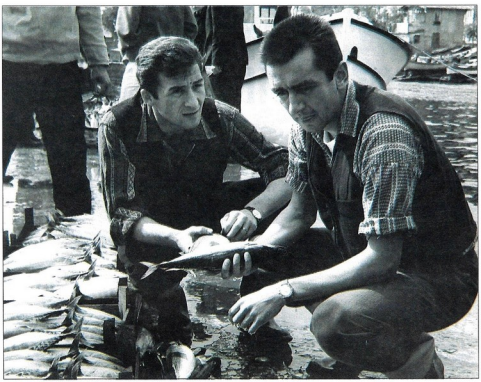

Metin değil, Şenol-Birol fırtınası esiyordu her yerde.

1965 yılına gelindiğinde Metin Oktay'ın yaşam öyküsünü anlatan Atıf Yılmaz'ın yönettiği "Taçsız Kral" adlı film, televizyonsuz Türkiye'de büyük ilgi görmekle kalmamış aynı zamanda Şenol-Birol filmini de gündeme getirmişti.

2 Ekim 1965 tarihli Ses dergisinin kapak konusu "Şenol Birol Gool" filmiydi. Yazıdan öğrendiğimize göre, Fatma Girik'in "koyu" Beşiktaşlı olması dedikodulara yol açmış!

Dönemin santrhaflarından Osman, Akgün Film'in sahibi, yapımcı İrfan Akgün'ün yakınıydı. Birol'un askerlik arkadaşı Türker İnanoğlu da devreye girince işi somutlaştırdılar. Nejat Saydam'ın yönetmenliğini yaptığı filmin adı "Şenol-Birol-Gool" idi ve en az "Taçsız Kral" kadar başarılı olacaktı.

Film Sarıyer'de ahşap bir evde anneleri (Mualle Sürer) ile oturan ve balık satarak geçimini sağlayan iki fakir kardeşin (Şenol ve Birol) daha sonra futbolda sivrilişleri, arkasından Şenol'un içki ve kadınlara (Gülsüm Kamu, Sevda Ferdağ) yönelişini anlatıyordu. Filmin sonunda Birol, Şenol'u düzene sokacak, eski sevgilisi masum kız (Fatma Girik) ile evlenmesini ve futbola dönmesini sağlayacaktı. Şenol ağabeye "çapkın rolü için niye sizi seçmişler" diye soruyorum. Cevabı kahkaha atarak veriyor: "Galiba ben biraz daha yakışıklıydım."

İki futbol starının sinemada gösterdikleri performans karşısında Nejat Saydam'ın yaptığı espri Birol ağabeyin belleğinden hiç silinmemiş; "Sakın sizi bir daha burada görmeyeyim, ha!"

O unutulmaz heyecan

Şenol Birol, bugün memleketi Rize'de yaşıyor. 1966'ya kadar Fenerbahçe'de oynadıktan sonra Karşıyaka'ya geçen, bir ara Beşiktaş'a dönen, ama futbolu Rizespor'da bırakan Şenol şu sıralar Rize'de aileleri Çaykur sendikası üyesi olan kabiliyetli gençleri yetiştirerek yöre futbolunun altyapısına katkıda bulunuyor. Fenerbahçe'nin idare şeklini hiçbir zaman tutmadığını söyleyen "Demokratik Solcu" Şenol, bu kulübün yapısını sağ tandanslı kapitalist partilere benzetiyor.

Birol ağabey de futbol hayatını 1969'da Fenerbahçe'de tamamlamış. Sessiz sedasız. "Jübile yapmadım. Böyle bir şey benim şartlarımda asri dilencilik gibi bir şey olacaktı" diyor. Futbolu bıraktıktan sonra Hürriyet ve Milliyet'e yazdığı kritiklerini hepimiz anımsıyoruz. 1989'dan beri yazmıyor Birol Pekel. Zevkleri dış görünümü kadar "a la franga". Siyasi görüşleri de. Klasik Bati Müziği dinleyiciliği ve klasik CHP'liliğiyle, kendisini "Sol Kemalist" olarak tanımlıyor. "Ecevit için ağladığımı bilirim."

1960 yılında evlendiği güzel eşi Ayla Hanım ve hâlâ Beşiktaş taraftarı olan İşletme mezunu oğlu Vahdet ile Fenerbahçe'deki ikâmetgahında bu hareketli çağa uydurmaya çalışıyor kendini.

Ayrılırken "beni gençliğime götürdün, yahu" dedi. Onlar bizim belleğimizde belki de hep genç kalacak. 23 yaşındaki, Amerikan askeri tıraşlı, Montgomery Clift benzeri bir "zekâ futbolcusu". Diğeri iki ayağını kullanarak gole en kısa zamanda gitmeyi beceren o heykel vücutlu, sevimli, gönlüferah Karadeniz insanı.

İster Beşiktaş taraftarı olalım, İster Fenerli... Onları unutmayacağız. Özellikle de o heyecanı...

BEYOĞLU SİNEMALARININ İLK DÖNEMİNDE HASAN MİTHAT AĞAKAY İMZASI VARDI

Sinema fenerlerini kim yaptı?

Sinema Feneri: Sinema binasının tüm ön yüzünü kaplayan, elle çizilmiş dev ışıklı pano. Sinema ansiklopedilerine bile girmemiş bu tanımın akla getirdiği ilk isimlerden biri Hasan Mithat Ağakay... Elinde kılıcıyla resmettiği Errol Flynn'ın dev bacakları arasından geçerek sinemaya girip çıkanlar, adını değilse de yaptığı dev sinema fenerlerini hâlâ hatırlıyor olsalar gerek.

Agah Özgüç

Sinema ansiklopedilerinin hiçbirinde "fener" maddesine rastlanmaz. Oysa yıllar yılı sinema binalarının ön yüzü, elle boyanmış dev film afişleriyle; ışıklı panolarla renklendi. Güzel sanatlara eğilimli bir belediye kontrol memuru olan Mithat Ağakay'ın "sinema feneri" konusunda ün kazanması ise tamamen tesadüf.

Ağakay ailesinin kökenleri, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde olan Girit Adası'na dayanır. Hanya'da manifaturacılık yapan Mustafa Cemil Bey'in iki oğlundan biri olan Hasan Mithat Ağakay, 1902 doğumlu. İlköğrenimini Girit'in Hanya şehrinde tamamlayan Mithat Ağakay, ticari yaşamının yanı sıra boş zamanlarını resim yaparak değerlendiren babası Mustafa Cemil Bey'in de etkisiyle ressam olmak ister.

1911 yılı, aile için bir dönüm noktası. İtalyanlar'ın Libya'ya asker çıkardığı ve Osmanlı Devleti ile aralarının açılıp savaşa girdikleri günlerde Ağakay ailesi İzmir'e göç eder. Bir yıl sonra Balkan Savaşı patlak verir. Yunanlılar'ın İzmir'i işgali sırasında bu kez de soluğu İstanbul'da alırlar. Bir süre sonra Mithat Ağakay Belediye'de iş bulur. Cadde-i Kebir'de (İstiklal Caddesi) bulunan ve ön yüzündeki aynalarıyla ünlenen Şık Sineması'nda Belediye Kontrol Memurluğu görevi üstlenir.

Dört fener grafikeri

Mithat Ağakay'ın yaşamını değiştiren tesadüf Şık Sineması'nın afişçisinin, bir hafta sonra gösterime girecek yabancı filmin fenerini hazırlayacağı sıra birden hastalanıp yatağa düşmesidir. Zor durumda kalan sinema işletmecisi, 19 yaşındaki genç Ağakay'a bu işi önerir. Ağakay bu fırsatı iyi kullanır ve sabaha kadar çalışıp sinema binasının ön yüzünü kaplayacak resmi tamamlar. Dev ışıklı pano Şık Sineması'na asıldığında büyük ilgi çeker. Bu, genç Ağakay'ın meslekte ilk adımıdır.

Aynı yıllarda fener grafikeri olarak çalışan üç kişi daha vardır: Münif Fehim, Talat Emin ve soyadı bilinmeyen Agop. Sonraki yıllarda kitap kapakları çizeri olarak ün yapan Münif Fehim, eski Şehzadebaşı sinemalarının fenerlerini hazırlarken, Mithat Ağakay da Beyoğlu sinemalarının fenerlerini yapar. Yani mesleğin öncüsü sayılan iki genç, 1930'lu yıllarda İstanbul sinemalarını aralarında bölüşmüşlerdir. Sinema önlerinin ana girişlerinden başlayarak binaların tüm yüzeyini kaplayan, elle çizilmiş bu dev panolara "fener", başka bir deyişle "dekupajlı dekor" adı verilmesi o yıllara özgüdür.

1950'li yılların ortalarında Beyoğlu Lale Sineması'nın "Vatan Kurtaran Aslan" fenerindeki Errol Flynn'in dev bacaklarının arasından kimbilir kaç kez geçmişizdir. Taksim Sineması'nda Sezer Sezin'li "Vurun Kahpeye" ile Lüks Sineması'nda Göksel Arsoy'lu "Orman Çiçeği Nilüfer" adlı Türk filmlerinin dev fenerlerini kim hatırlamaz ki? Hele bir binanın üst katlarına kadar uzanan ve dehşetengiz gözlerinde kırmızı ışıklar yanıp sönen o acayip yaratık King Kong'u...

Mithat Ağakay, göz nuru döküp çizdiği, boyadığı bu dev fener-

Girit'te bir tüccar ressam
Mithat Ağakay'ın babası Mustafa Cemil Bey, Girit'e bağlı Hanya kentinde saygın bir kişi olarak tanınır. Gerçek bir Osmanlı efendisi olan Mustafa Cemil Bey'in oğlu Mithat Ağakay'a bıraktığı en büyük miras resim yeteneğidir. Dönemin ünlü ressamlarından olan Mustafa Cemil Bey'in Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana Seferi tablosu Deniz Müzesi'nde sergilenmektedir.

lerle boğuşurken, ağabeyi Mehmet Ali Ağakay da Askeri Tıbbiyi'yi bitirir, Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nun sözlük başkanlığını yapar, CHP'den Gaziantep milletvekili seçilir. 1936'dan 1946'ya dek...

Sinemanın hizmetindeki matbaa

Mithat Ağakay, 1951'de büyük oğlu Münir Ağakay'la birlikte Mim-Cim Matbaası'nı kurar. Amacı pankart, lobi, el ilanı ve broşür (press book) gibi materyalleri basarak Türk sinemasına bir başka yönden hizmet etmektir. Matbaacılık çalışmaları bu düzen içinde sürüp giderken 1961'de küçük oğlu Erol Ağakay askerliğini bitirir ve oğlunun adını verdiği Eray Ofset'i kurar. Daha sonra Mim ve Eray sözcüklerini birleştirirler, böylece yeni kurulan matbaacılık tesislerinin adı Mineray olur.

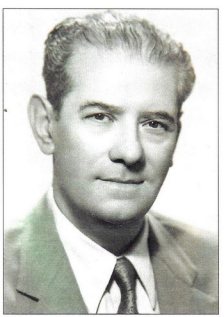

Altın çağın imzası
Bir dönem "sinema fenerlerinin altın çağı" yaşandı. Ve o yıllar, mesleğin yıldızlarını da yarattı: Münif Fehim, Talat Emin ve Mithat Ağakay. 1940-1960 yılları arasında tüm Beyoğlu sinemaları fenerlerinde görülen tek imzaydı "Ağakay".

Erol Ağakay, 1976'da Renkay adıyla prodüktörlük ve film işletmeciliği yapar. 1977'de giderek büyüyen bu "minör imparatorluk" bir acıyla sarsılır. Aile reisi büyükbaba Mithat Ağakay, yaşamını yitirir.

Erol Ağakay'ın sinema dünyasıyla ilişkisi, babasının ölümünden sonra da devam eder. 46 sayı süren aylık Film Market adlı mesleki sinema dergisini çıkarır, 1983'te Sineray Film Stüdyosu'nu hizmete açar.

1961'den 1997'ye kadar,Türk sineması için çekilen yaklaşık 6 bin filmin 2866'sının afiş baskısını, 1448'inin tasarımını ve 1160 adedinin afiş-dia çekimini gerçekleştiren; yurtdışı için de dev boyutlu afişler (billboard) basan Erol Ağakay, baba mesleğini çağa uygun biçimde sürdürüyor.

İşte, Girit Adası'ndan Türkiye'ye uzanan ve babadan oğula geçen bir aile serüveninin kısa öyküsü...

Hanya'daki çocukluk yılları
1902 yılında Girit'in Hanya kentinde doğdu. İlkokul sıralarında bile ressam olma düşleri kuran Hasan Mithat Ağakay, ailenin Girit'ten Türkiye'ye göç edişinden on yıl sonra, 1921'de gerçekleştirdi düşünü...

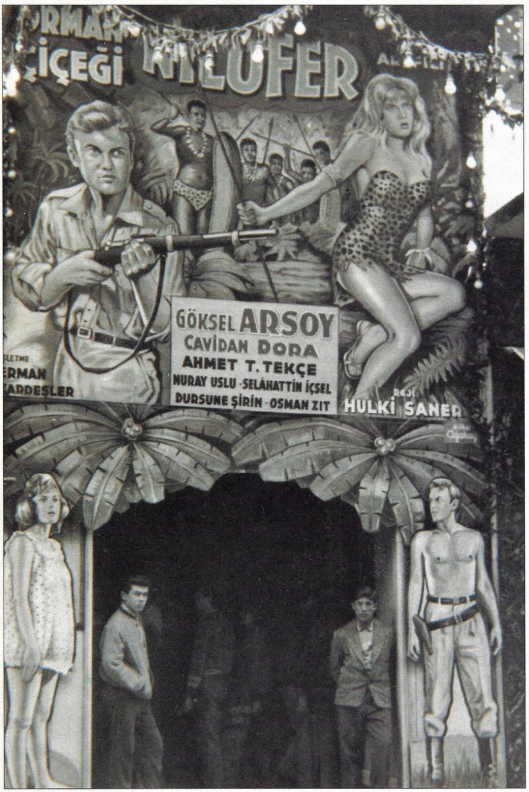

Bir zamanlar Göksel Arsoy
Yıl 1960. Majik Sineması'nın isim değiştirip Taksim adını aldığı yıllar. Ve Mithat Ağakay'ın görkemli bir feneri; *Orman Çiçeği Nilüfer*. Sinema girişinin iki yanındaki dekupajlı dekorun solunda Cavidan Dora, sağında ise Avcı Baytekin pozunda bir Göksel Arsoy.

H. Mithat Ağakay

2 film tekmili birden
Eski adıyla Majik Sineması, Taksim'deki Karaca Tiyatrosu'nun hemen bitişiğindeydi. O yıllarda sinemalar özellikle de sezon sonu iki film birden oynatırdı. Majik Sineması'nın ön yüzünde Ağakay imzalı iki filmin fenerini görüyoruz. Ünlü yönetmen Frank Capra'nın *General Yen*'iyle *Tayyareci Casuslar* adında bir başka film. Ayrıca Paramount Şirketi'nin "jurnal"ları, yani aktüalite filmleri de cabası...

Majik Sineması'nın fuayesi
Son yıllarında Taksim ve Venüs adlarıyla işletilen ve yerli filmler gösteren Majik Sineması, artık tarihe karıştı. Fotoğrafta, Taksim'de bulunan dönemin bu ünlü sinemasının fuayesi görülüyor. Majik Sineması, yine Mithat Ağakay'ın afişleriyle süslenmiş ve her şey pırıl pırıl...

Türkçe dublajın önemi

Lale Sineması'nın fenerinde "Senenin en zengin ve nadide sanat incisi" diye takdim ediliyor *Demir Taç*. Ve ne ilginç, filmin "Türkçe" olduğu da hayli büyük yazılmış. Tüm bunlar, geçmişte kalan bir dönemin özelliklerini sergiliyor. Gerçekten o zamanlar seyircinin dublajı yapılmış, yani Türkçe seslendirilmiş filmlere ilgisi büyüktü.

H. Mithat Ağakay

Dorothy Lamour-Jon Hall çifti ve *Aloma*

Havai adalarının egzotik çifti Dorothy Lamour-Jon Hall'u ararda birkaç filmde izlemiştik o yıllarda... *Aloma* bu çiftin en ünlü filmlerinden biri. Tutkulu bir sinema izleyicisi olan Mithat Ağakay bu filmle öylesine özdeşleşmiş ki, hurma ağaçlarıyla ve *Aloma* yazısının kenarlarında yer alan süslemelerle harikalar yaratmış.

Bu da İzmir'in Lale'si
Mithat Ağakay, bir fener grafikçisi olarak yalnızca İstanbul'da değil İzmir'de de ün yapmıştı. Yine bir Errol Flynn filmi olan *Keşif Alayı* fenerine imzasını atmış Ağakay. Bakın, Türkçe yazısının sağında ismi okunuyor. Ampullerle donatılmış fenerde, filmin ismiyle "Türkçe" yazısı aynı büyüklükte.

Mithat Ağakay

Lale Sineması'nda bir fener
1950'li yıllarda Lale Sineması, bu fenerlerin sergilenmesi açısından en uygun salonlardandı... Ön cephesiyle de, yerinin merkezi oluşuyla da... Gerçekten görkemli dev fenerleri yalnızca Lale Sineması'nda görebiliriz. *Vatan Kurtaran Aslan* filminin feneri, yüzlerce örnekten biri.

NEZİHE NEYZİ'NİN KALEMİNDEN BİR GEÇİŞ DÖNEMİNİN İZLERİ (1947-48)

Oğluma mektuplar

51 yaşındaki Nezihe Hanım'ın Amerika'da eğitim gören oğlu Nezih'e yazdığı mektuplar, bizi İkinci Dünya Savaşı sonrasına götürüyor. Mavi çizgisiz kâğıtlarda, Amerika'nın dünyaya egemen olacağı soğuk savaş öncesi bu geçiş döneminin Türkiye'de gündelik hayata nasıl yansıdığını görüyoruz. Sadece bu değil ama; bahçedeki fesrengi kasımpatılardan Cumhuriyet Bayramı fişeklerine, evde çıkan farenin resmine kadar bu mektuplarda yaşamın her rengi mevcut.

Leyla Neyzi

Babaannem Nezihe Hanım'ı az tanıdım. Yaşamına son vermeyi seçtiğinde 7 yaşındaydım. Yazları oturduğumuz, anneannemin Erenköy'deki evine geldiğini anımsıyorum. Tombul, çekik gözlü, zarif bir hanımdı. Kendisi kadar, sesi ve gülüşü de güzeldi. Anneannemle bezik oynarlardı. Anneannem, "anneanne"ydi sanki de, babaannem hiç "babaanne" değildi. Sanıyorum o, yaşamı boyunca, Kızıltoprak'taki Mehmet Ali Ayni Bey köşkünün "küçük hanımı" olarak kaldı. Annelik değilse de, büyük hanımlık, kayınvalidelik, babaannelik rolleri ona hep tuhaf geldi. Bunu tabii, bugün düşünüyorum. Yıllar sonra, babamın ve amcamın yazdığı anı kitapları, onun fotoğrafları ve mektuplarıyla başbaşa kalınca.

Tayyare postası

Çocukluğumda evimizde dolaplar dolusu eski Türkçe kitap bulunduğunu hatırlıyorum. Ama eski dolaplar, eski kocaman siyah telefonlar nasıl yok olduysa günlük hayatımızdan, o kitaplar da yok oldu. Eski yazıyı yeni kuşakların bilmemesinin de etkisi oldu bunda kuşkusuz. Geçmişten kalanları fazla önemsemedik. Değişimin hızıyla başımız dönmüş, ileriye atılırken eskiyi unutmaya çalışmışız sanki. "Cumhuriyet çocukları"nın 75'lerine merdiven dayayıp torunlarının çocuklarını sevdiği bugünlerde, sanıyorum bir geçmişten kalanları koruma telaşı başladı. Neler var elimizde? Söz var bir kere. Kişiler yaşadığı sürece, anılarını kaydetmek mümkün. Bundan başka, fotoğraflar, resmi kimlik belgeleri, eğitim ve iş yaşantısıyla ilgili dokümanlar, eşyalar, günlükler ve özel mektuplar var. Mektuplar önemli. "Tayyare postasının" yenilik sayıldığı internet öncesi dönemlerde, aile fertleri arasındaki yazışmalarda geçmişteki yaşantının izlerini yakalamak mümkün.

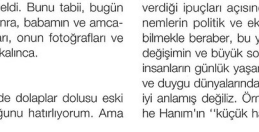
Nezihe M. H. Neyzi

Mehmed Ali Ayni Köşkü
Kızıltoprak

Telefon:
60223

Burada, babaannem Nezihe Neyzi'nin Amerika'da eğitim gören oğlu Nezih Neyzi'ye 1947-48 yıllarında yazdığı mektupları ele alacağım. Bu mektuplar, hem yazıldıkları yılların önemli bir geçiş dönemi olması açısından, hem de orta yaşlı bir hanımın gözünden İstanbul'da günlük hayat, aile ilişkileri ve sosyal yaşam hakkında verdiği ipuçları açısından ilginç. Geçmiş dönemlerin politik ve ekonomik parametrelerini bilmekle beraber, bu yüzyılda geçirdiğimiz hızlı değişimin ve büyük sosyal çalkantıların sıradan insanların günlük yaşamlarında, aile ilişkilerinde ve duygu dünyalarındaki yansımalarını hâlâ çok iyi anlamış değiliz. Örneğin, babaannem Nezihe Hanım'ın "küçük hanımlığa" sığınması gibi, kişiliğini ve kimliğini kapsayan özel bir alan bile, ne derece Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin yarattığı sosyal buhranın bir yansıması olarak okunabilir? Sanıyorum, bu gibi soruları yanıtlamak için daha yapacak çok işimiz var.

Nezihe Neyzi, 1896'da doğdu. Annesi, şair ve bestekâr Leyla Saz Hanım'ın kızı Feride Hanım, babası Osmanlı döneminde idari görevlerde bulunmuş felsefe profesörü Mehmet Ali Ayni Bey'dir. Nezihe Hanım'ın çocukluğu, mutasarrıf ve vali olarak Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli yörelerinde görevde bulunan babasından ve annesinden uzak geçer. İstanbul'da, anneannesi Leyla Hanım'ın Bostancı'daki konağında

Fotoğraf: Yusuf Uçak

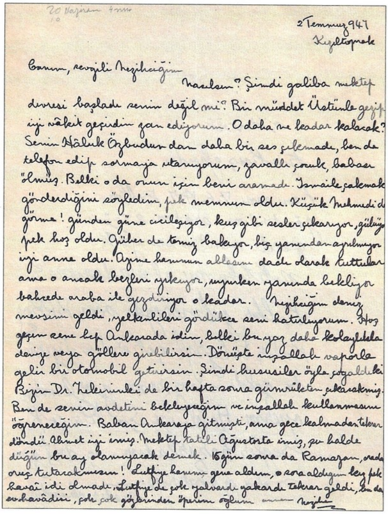

20 Haziran 4 mm
10

2 Temmuz 947
Kızıltoprak

Canım, sevgili Nezihciğim

nasılsın? Şimdi galiba mektep devresi başladı senin değil mi? Bir müddet Üstünle gezip iyi vâkit geçirdin zan ediyorum. O daha ne kadar kalacak? Senin Hâluk Özbudun'dan daha bir ses çıkmadı, ben de telefon edip sormaya utanıyorum, zavallı çocuk, babası ölmüş. Belki o da onun için beni aramadı. İsmaile çakmak gönderdiğini söyledim, pek memnun oldu. Küçük Mehmedi de görme! günden güne cicileşiyor, kuş gibi sesler çıkarıyor, gülüşü pek hoş oldu. Güher de temiz bakıyor, hiç yanından ayrılmıyor iyi anne oldu. Azime hanımın ablasını dadı olarak tuttular ama o ancak bezleri yıkıyor, uyurken yanında bekliyor bahçede araba ile gezdiriyor o kadar. Nezihciğim deniz mevsimi geldi, yelkenlileri gördükçe seni hatırlıyorum. Hoş geçen sene hep Ankarada idim, belki bu yaz daha kolaylıkla denize veya göllere girebilirsin. Dönüşte inşallah vaporla gelir bir otomobil getirirsin. Şimdi hususiler öyle çoğaldı ki Bizim Dr. Nekimin'ki de bir hafta sonra gümrükten çıkacakmış. Ben de senin avdetini bekleyeceğim ve inşallah kullanmasını öğreneceğim. Baban Ankaraya gitmişti, ama gece kalmadan tekrar döndü. Ahmet iyi imiş. Mektep tatili Ağustosta imiş, şu halde düğün bu ay olamıyacak demek. 16 gün sonra da Ramazan, orada oruç tutacak mısın! Lutfiye hanımı gene aldım, o sora aldığım kız pek havaî idi olmadı, Lutfiye de çok yalvardı yakardı tekrar geldi, bu da ev havâdisi, çok çok gözlerinden öperim oğlum annen Nezihe

kalır. Mehmet Ali Ayni Bey Darülfünunda hoca olunca, aile Kızıltoprağa yerleşir. Nezihe Hanım, İngiliz okulunun (English High School) ilk Türk öğrencilerindendir. Liseden mezun olduktan sonra, bir süre Bezm-i Âlem Lisesinde öğretmenlik yapar. 1916 yılında Kızıltopraklı Muzaffer Halim Bey ile evlenir. Önceleri ayrı ev açmakla beraber, bir süre sonra eşiyle birlikte Kızıltoprak'taki Mehmet Ali Ayni Bey köşküne dönerler. Nezihe Hanım, oğulları Ahmet (1919), Nezih (1923) ve Ali'yi (1927) burada büyütür. Yedi torunu olur. Muzaffer Halim Bey, 1963 yılında ölür. Yalnızlığa dayanamayan Nezihe Hanım da, 1968 yılında 72 yaşında yaşama veda eder.

Nezihe Hanım 51 yaşındayken Amerika'da eğitim gören 24 yaşındaki oğlu Nezih'le mektuplaşır. Mektuplaşmaları yeni değildir. Nezih daha küçükken annesi ve babası Avrupa'ya gitmiş, o günlerden itibaren annesiyle mektuplaşmışlardır. Nezihe Hanım, Amerika'daki oğluna 26 Mayıs 1947 ile 12 Aralık 1948 arasında 49 adet mektup yollar. Ayda iki ya da üç mektup demektir bu. Mektuplar, siyah mürekkeple, beyaz veya mavi çizgisiz ince mektup kâğıdına çoğunlukla tek taraflı olarak yazılmış. Nezihe Hanım'ın el yazısı çok düzgün ve okunaklı. İngiliz okulundaki karnelerinden orta ve lisede yazı derslerinden iyi not aldığı görülmekte. İngilizce roman okumayı seven Nezihe Hanım için, yeni harflere alışmak güç olmaz. Hatta günlük olarak kullandığı bazı defterler İngilizcedir. Oğluna mektuplarında da, yer yer İngilizce sözcükler veya deyimler kullanır. Mektupları genellikle 'sevgili Nezih'ciğim' diye başlayıp "annen Nezihe" ile biter. Mektubunu bitirirken, oğluna hasretini, "güzel gözlerinden, pembe yanaklarından öperim canım evladım" gibi sözlerle dile getirir. Bazen de küçük resimler çizer. Örneğin evde fare çıktığını gösteren fare ve kedi resimleri, ailede gelenek haline gelmiş "kavun cini" resimleri, "doldur Pandeli Pandeli" diyerek içki içen külahlı bir adam resmi gibi... Mektupların zarfları elimizde yok. Ama Nezih Bey'in annesine yolladığı bazı kartlar duruyor. Adres ne kadar sade: Bayan Nezihe Neyzi, Prof. M.A. Ayni Köşkü, Kızıltoprak. Mektupları betimlerken biraz da mektuplarda bahsi geçen posta kavramına ve postacıyla ilişkilere de değinmeli. Nezihe Hanım, mektuplarında, "şu tayyare postaları ne iyi" diyerek, "adi posta" ile mektubun beş haftada, tayyare postasıyla ise birkaç günde geldiğini yazıyor. Postacıyla ise, üç oğlu da yurtdışına gittiği için, yıllar süren bir muhabbeti var: "Postacı gülerek 'mahdum beyden' diye zarf uzatıyor, biliyor ki hem ben sevineceğim, hem kendisi" diyerek, postacıya bahşiş verdiğini anlatır. Mektuplaşmanın sürdüğü birbuçuk senelik süre zarfında, postacıyla ahbaplık o kadar ilerler ki, adam evin ütüsünü tamir eder, öğle yemeği ikram edilir ve muhabbet böylece sürüp gider.

Geçiş dönemi

Mektupların yazıldığı dönem, hem dünyada, hem Türkiye'de, hem de bahsi geçen ailede önemli bir geçiş dönemi. İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, Avrupa yıkılmış, Amerika'nın dünyaya egemen olacağı soğuk savaş kapıdadır. Niyazi Berkes, "Unutulan Yıllar" adlı hatıratında, Türkiye'nin bu yıllardaki iç ve dış politikasını İkinci Dünya Savaşı ve daha sonra da Soğuk Savaşın bir yansıması olarak görür (İletişim Yayınları, 1997). Ailede ise, Kızıltoprak'taki köşkün Osmanlı dönemini temsil eden yaşlı kuşağı kaybedilmiştir. Leyla Hanım 1936'da, Feride Hanım 1942'de, Mehmet Ali Ayni Bey ise 1945'te vefat ederler. Yetişen yeni kuşağın temsilcileri de, savaş biter bitmez Avrupa ve Amerika'ya

Birçok malın bulunmadığı, dışardan gelen malların da "gümrük resmi"nden dolayı çok pahalı olduğu savaş sonrası yıllarda, Nezihe Hanım oğlundan pudra, pompon, ruj, tırnak cilası, krem, naylon çorap ve İngilizce roman ister.

Nezih Neyzi
1948'de Kaliforniya'da.

Vapurda; soldan sağa Nezihe Hanım, annesi Feride Hanım, Ahmet Neyzi.

dağılırlar. Mektupların yazıldığı dönemde, Nezihe Hanım, ilk defa olarak kendini köşkte kocasıyla yalnız bulur. Oğluna, "İlk senemiz gibi gene ikimiz babanla başbaşa kaldık. Eski zamanlar her oda dolu idi. Annenen, 'hırsız gelse bizden korkar, her taraftan bir adam fırlar' derdi. Şimdi yalnız bir odada iki adam var" diye yazar. Nezihe Hanım mektuplarında hep eskiyi, o kalabalık köşk yaşamını özler, kaybedilen aile fertlerini anar. Ama aynı zamanda, Türkiye'de ve dünyada yeni bir dönemin açıldığını da hissettirir bize. Gelişen teknolojiden yararlanmak, yeni yerler görmek, daha rahat bir yaşam sürmek, Nezihe Hanım'ın oğluna mektuplarında düşledikleri arasındadır. Oğlunun kuşağının kuracağı yeni dünyada sanki onun hayalleri gerçekleşecektir.

Mektupları okuduğumuzda, belirgin birkaç temayla karşılaşınız. Doğal olarak, aile içi ilişkiler mektuplardaki en önemli konulardan. Buna paralel olarak Nezihe Hanım, oğluna evin ve bahçenin düzeniyle ilgili bilgiler verir. Bu vesileyle de mevsimlerin değişimi ve İstanbul'un o dönemdeki çehresi hakkında ipuçları sunar bize. Evin düzeni konusu, evde çalışanlarla ilişkileri de kapsar. Bu kişiler aracılığıyla da, Anadolu'daki durum ve hükümetin din konusundaki politikası ilginç bir şekilde gündeme gelir. Bunun dışında, eve ziyarete gelen veya dışarda görüşülen akrabalar, komşular, tanıdıklar, iş ve okul arkadaşları ile eski emektarların sözü geçer. Kızıltoprak'taki günlük hayat hakkında olduğu kadar, İstanbul'da gidilen yerler ve bayram, yılbaşı kutlamaları hakkında bilgi ediniriz. Nezihe Hanım'ın mektuplarında kendisine Amerika'yı anlatan oğluna cevaplarından da, Amerika'yı ve daha genel olarak dış dünyayı nasıl gördüğünü öğreniriz.

Balıkçı Feride Hanım

Nezihe Hanım'ın yetiştiği Kızıltoprak'taki köşkte yaşayan ailenin ilginç bir özelliği, aile yapısının soy olarak kadınlar üzerine kurulması ve birbirinden çok farklı üç kuşaktan kadının evin eksenini oluşturmaları. Her ne kadar köşke, "Mehmet Ali Ayni Bey Köşkü" dense de, evin hakimi Mehmet Ali Ayni Bey'in eşi Feride Hanım'dır. Yaşamını hocalığa, kitap okuma ve yazmaya, bir de tasavvuf felsefesine adayan Mehmet Ali Ayni Bey, evin üst katındaki odasında kendi dünyasında yaşar.

Soldan sağa; Ahmet, Ali, Nezih Neyzi kardeşler. 1931 yılında çekilmiş bu fotoğrafta Nezih Neyzi sekiz yaşında...

Nezihe Hanım, kızkardeşi Refika Hanım ve erkek kardeşi Sırrı Bey'le bir lokantada müzisyenlerin elinden enstrümanları almış meşk ediyorlar.

Çocuk yaşında evlendirilen ve yıllarca eşiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli yörelerinde yaşayan Feride Hanım, Mehmet Ali Ayni Bey emekli olup da İstanbul'a dönünce Kızıltoprak'ta oturmayı seçer. İki hanımlı bir bey için yapılmış ve bu yüzden de iki simetrik bölümü olan, koskocaman, ahşap, bahçesinde büyük çam ağaçları ve kırmızı balıklı bir havuzuyla hatırladığım, tren yoluna bakan bir köşk alır. O zamanlar bütün Kızıltoprak'ta belki 20 kadar köşk, 200 kadar da hane vardır. Burası şehre uzak bir köy olup, İstanbul'a "inilir". Ulaşım at arabasıyla yapılmaktadır. Züppeliği ve alafranga hayatı pek sevmeyen Feride Hanım, gözlerden uzak kendi dünyasını kurar burada. Hareketli, pratik bir kadındır. Yaşadığı değişik bölgelerden yöresel giysiler, maniler, şarkılar toplamıştır. Sonradan aile fertleri bu giysileri düzenledikleri eğlencelerde giyip fotoğraf çektirirler. Feride Hanım, bahçede çalışır, bahçıvanlarla birlikte sebze, meyve, çiçek yetiştirir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında köşkte at ve inek besler, süt satar. Daha sonraları Kanlıca'da balık tutup, "balıkçı Feride Hanım" olarak nam salar. Yaşlılığında saçını erkek gibi kestirir, kravat ve ceket giyer. Bu dönemde çekilmiş fotoğrafları çok etkileyici. Sarayda yetişmiş olan annesi Leyla Hanım'dan farklı bir üslubu vardır Feride Hanım'ın. Leyla Hanım, köşke gelen müzisyenlerle "meşk ederken", kızı Feride, komşu hanımlarla rakı içip çengi oynatır. Feride Hanım'ın kızı Nezihe Hanım ise, kocasına mum ışığında Chopin çalmayı sever. Çok sevdiği kanısının hatırı için dinler gibi yapsa da, alafranga müzikten anlamayan Muzaffer Halim Bey, uyuklamaya ve akşam yemeğinin mönüsünü düşünmeye başlar. Nezihe Hanım'la Muzaffer Halim Bey, çok romantik bir şekilde tanışıp evlenmişlerdir. Muzaffer Halim Bey, daha mütevazı bir çevreden gelir. Birbirlerini trende görüp beğenir, konuşurlar bile. Kadıköy'de dükkân açmış olan Muzaffer Halim Bey, Nezihe Hanım'la evlenebilmek için memuriyete girer. Aralarında her zaman çok sıcak bir sevgi olmasına rağmen, yetişme tarzlarının değişik olması ve Muzaffer Halim Bey'in ticaretten sürekli bir gelir elde edememesinin yarattığı belirsizlikler, zaman zaman Nezihe Hanım'ı üzer.

Nezihe Hanım ve Muzaffer Halim Bey, çok romantik bir şekilde tanışıp evlenirler.

Annesinin idare ettiği bu kalabalık köşkün ''küçük hanımı'' Nezihe Hanım, 1947 yılında yalnız kalmıştır. Çok misafir geldiği bir gün oğluna, ''evimiz eski haline döndü, yani kalabalık'' diye yazar. Evdeki aşçı köye gittiğinde, yemek yapmak zorunda kalan Nezihe Hanım, annesini hatırlar: ''Hep de annemi düşünüyorum. O varken mutfağın kapısından bakar kaçardım. Şimdi o beni böyle iş başında görse gözüne inanmaz. Ben genç kızlığımda hiç ev işi yapmazdım, lakin o zaman evde 4 hizmetçi kız bulunurdu, dişarda da ahçı, bahçevan, arabacı vardı. Şimdi onlar masal oldu. Babam dersen, 'biz seni bu adama çerkes halayık mı verdik' diye yarı şaka yarı ciddi söylenirdi. Ben babamın ilk göz ağrısı ve en kıymetli çocuğu idim.'' Ciddi, Mithat Cemal Kuntay'ın deyimiyle ''kitap kokan'' Mehmet Ali Ayni Bey'in bilinmeyen bir yüzünü görürüz kızının mektuplarında. Bütün mesafesine rağmen, bu Osmanlı efendisinin ne kadar ailesine bağlı ve sevecen olduğu bellidir. Nezihe Hanım bir mektubunda, çocukken babasıyla oynadıkları tren oyununu anlatır: ''Babam önde lokomotif olurdu, onun arkasında ben, benim arkamda Refika, arkada da Sırrı. Evvela yavaş yavaş gider sora hızlanırdık. Sırrı küçük ve arkada olduğu için yetişemez düşerdi. Biz de, bir telaş, 'aman vagon raydan çıktı' diye derhal treni durdurur onu tekrar yerine bağlardık.''

Mektuplarında, Nezihe Hanım'la eşi Muzaffer Halim Bey'in birbirlerini hâlâ çok sevdiklerini, hatta kıskandıklarını görüyoruz. Nezihe Hanım, oğlunun Amerika'daki bir ahbabına mektup yazmıştır: ''Baban da biraz kıskanır gibi oldu, ya günün birinde kapıya gelirse ne yaparsın diyor.'' Muzaffer Halim Bey, oğluna bir not yazar: ''Güzel bir kız bul, gezmeye git.'' Nezihe Hanım da hemen ekler, ''baba nasihati ne iyi değil mi?'' Nezihe Hanım, oğlunun düğün hazırlıklarından ve daha sonra da gelininin hamileliğinden bahsederken, yaşlanmaktan korktuğunu görürüz: ''Baban dede, ben de babaanne olacağız. Bana pek tuhaf geliyor. Bizim kuzin Sıdıka, 'ayol annelerimiz gitti, ailenin büyükleri şimdi biz olduk' diyor, sahiden öyle. Ama uzun zaman evde küçük hanımlığa alıştığımdan, büyük hanım rolü bana garip geliyor.'' Gelini Hayriye Hanım'ı çok sevdiğini söylerken, ''inşallah öyle devam eder, pamuğu yakıp burnuna tutmak lazım gelmez'' diyerek, evde sık sık ailece oynadıkları ''komik-i şehir'' Naşit Efendinin gelin-kaynana atışmasına şaka yollu atıf yapar. Bir de yaşlandıkça güzelliğini kaybedeceğinden korkmaktadır: ''Bizim eski Türk adetinde, kocası oldukça bir kadının süslenmek hakkıdır. Bazen öyle itiraz eden olursa, 'a kadının kocası var ayol' derler. Şimdiki büyükanneler incecik olup benden genç görünüyorlar. Şimdi kimse ihtiyar olmak istemiyor.''

Mektuplardan Muzaffer Halim Bey'in işlerinden Nezihe Hanım'a hiç bahsetmediğini görürüz: ''Baban Hacı Davut vaporudur, ne gün kalkacağı belli olmaz. Malum o bana işlerinden hiç bahs etmez ama ben başkalarından duydum bana ait emlak ne varsa hepsini rehine koymuş. Tabii canım sıkıldı ve kendisine doğru olup olmadığını sorduğum zaman fevkalade kızdı. Artık alıştım. İnsan beraber yaşadığı adamın huyuna uymazsa imkan yok rahat edemez. Bunca senedir yaşadık, gene kah iyi kah fena yaşar gideriz. İlerisini düşünmezsem bugün gayet keyifliyim.''

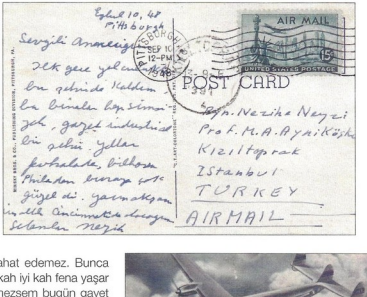

Nezih Neyzi'nin annesine yolladığı iki kartpostal. Alttaki ''tayyareli'' kartın tarihi 17 Ocak 1949.

Çal, çal, çal, ko, ko, ko

Nezihe Hanım'ın 1947-48'de günlük yaşamı oldukça sadedir. Günlerini piyano çalmak, İngilizce roman okumak ve radyo dinlemekle geçirir. Bazen Kadıköy'e alışverişe iner. Kocasıyla beraber evde oturmaktan hoşlanır. Bir mektubunda, otelde oturan bir tanıdıktan bahsederken, ''babanla ben otel hayatını sevmiyoruz, köyümüzden ve evimizden memnunuz'' diye yazar. Evde bir hizmetçi, bir ahçı ve bir bahçıvan kalmış, eski emektarlar gitmiştir: ''Şimdi trene bakan bir ben kaldım. Adamlar da yeni olduğundan alakadar değiller. Eskiden Ali ağa, aşçıbaşı hep gelirlerdi.'' (Kızıltoprak'ta tren evin önünden geçtiğinden, aileden birisi veya bir misafir geldiğinde bahçeden trene bakmak adetti).

Hizmetçi ve ahçı ayrıldığı veya köye gittiği zaman yemek yapmak zorunda kalan Nezihe Hanım, bu işten hiç hoşlanmaz. Buna

Nezihe Hanım, 1915'te Büyükada'da arkadaşı Meliha Hanım'la...

Muzaffer Halim Bey ve Nezihe Hanım 1932 yılında Fenerbahçe'de dostlarıyla.

"Baban dede, ben de babaanne olacağız. Bana pek tuhaf geliyor. Bizim kuzin Sıdıka, 'ayol annelerimiz gitti, ailenin büyükleri şimdi biz olduk' diyor, sahiden öyle. Ama uzun zaman evde küçük hanımlığa alıştığımdan, büyük hanım rolü bana garip geliyor."

rağmen, yemeğe meraklı olduğundan, pişirdiği yemekleri oğluna anlatır: "Bugün domatesli pirinç ve havuçlu çorba, tepside kılıç balığı, dün de tava köftesi ve fasulya pişirdim." Eve sık sık yakın köşklerde oturan komşular ziyarete gelir. Asıl adı Eleni olup, Kızıltopraklı Osman Bey'le evlenince İhsane ismini alan komşu hanım, çok renkli bir kişidir. Nezihe Hanım, mektuplarında sık sık İhsane Hanım'dan alıntılar yapar. Bir mektupta, İhsane Hanım, çok sevdiği Nezih'e (herhalde onun okul durumuna değinen) bir haber gönderir: "ep kât açorum eyi çıkor." Yaşlanıp hastalanınca, "artik öbir dünyaya gitmeli ama istemorum" der. Rakıyı fazla kaçırınca da, "çal, çal, çal, ko, ko, ko diye bağırdı ama kalkıp oynamaya hali yok" diye anlatır Nezihe Hanım. Diğer ziyaretçiler, bilumum akrabalar, iş ve okul ahbapları ve eski emektarlardır. Nezihe Hanım'la kızkardeşi Refika Hanım, "kuzinler toplantısı" yaparlar: "Biz on günde bir kuzinler toplantısı yapıyoruz. Hepsi bizim evde en çok eğlendiklerini söylüyorlar. Bizde piyano var, gramafon var, çalıp söyleyip gülüyoruz. Nevinde biraz bezik oynadık."

Eski halayıklar, dadılar, evlatlıklar ve onların çocukları sık sık Nezihe Hanım'ı ziyaret eder, gece yatısına kalır, hem ikram görür, hem ev işlerine yardım ederler. Aile ilişkisi gibi sıcak olan bu ilişkilerde, sosyal mesafe her zaman korunur. Nezih Bey Amerika'daki okulundan mezun olduğunda, emektar evlatlık Hatice, Nezihe Hanım'a, "Duz Babaya duz virdim, paşam imtihanını geçti" der. Bir mektubunda Nezihe Hanım, evdeki hizmetçi Lütfiye Hanım'ın Nezih Bey'e selamını iletirken, "eteklerinden öpüyor" der.

Kuzu başı kasımpatılar

Nezihe Hanım'ın mektuplarında sık bahsettiği bir konu da, "ev havadisleri" dediği Kızıltoprak'taki köşkün ve bahçenin düzeni. Bahçede, eskiden olduğu gibi, 1947'de de tavuk, hindi, kuzu beslenir, sebze, meyve, çiçek yetiştirilir. O günlerde İstanbul'un bir köyü sayılan Kızıltopak'taki bu yaşantı, geçen 50 yıl içerisinde şehirdeki günlük yaşamın ne kadar değiştiğinin de kanıtı. 26 Kasım 1947 tarihli bir mektup: "Gelelim ev havadislerine. Tavuklar ilkbaharda her gün yumurtladılar, sonra kuluçka oldular. 10 tane hindi almıştım, şimdiye kadar beşini yedik, beş kaldı. Bir tanesi pilavlı olarak dün pişti. Bu sene baharda çok güzel kasımpatları oldu. Beyaz, fesrengi, sarı, kıvır kıvır kuzu başı gibi iri. Pazardan pazara gelen başbahçevan yetiştirdi. Bu hafta da lale sümbül soğanları dikti. Taze yeşil biber hâlâ yiyoruz. Lahanalar artık baş bağladı, ondan da iki defa dolma yaptırdım. Prasalar daha kalınlaşmadı. Turp, maydanoz, tere otu da var." 27 Ocak 1948'de: "Ortalık zümrüt gibi yemyeşil, bademler çiçek açtı, kırlarda papatyalar açtı. Hayret değil mi? Halbuki mevsim itibariyle kara kıştayız." 4 Şubat 1948'de: "29 tane yemiş ağacı, 100 tane gül fidanı diktirdik." 12 Mayıs 1948'de: "Bahçenin en güzel zamanı. Leylaklar açtı, mis gibi kokuyor, güller tek tük başladı. Arka bahçede dize kadar ot var, içinde renk renk kır çiçekleri. Dün de iki tane kuzu aldırdım, biri kara közlü, biri sarı közlü. Tavuklar da her gün yumurtluyorlar. Gel keyfim gel!" 21 Ekim 1948'de: "Yeni bahçevan ikinci mahsul hıyar ve fasulya yetiştirdi. Patlıcanlar hem büyük hem çok oldu. Görenler bahçeniz gene eski halini buldu diyorlar."

ren Nezih Bey'in arkadaşı Nisso'yla Markiz'de "cafe glace" içer. Karı koca, bazen şehir tiyatrolarına, sinemaya veya operete giderler. Bir akşam Ben Johnson'un "Volpone" isimli komedisini, bir gün de Rigoletta Operasının filmini görürler. Yılbaşında genelde evde oturur, yakınlarıyla kâğıt, tavla, "para oyunu" oynar, gece onikide radyodan piyango numaralarını dinlerler. 1948'de Cumhuriyet Bayramında Nezihe Hanım gezmeye gitmek isterse de Muzaffer Halim Bey yorgun olduğundan gidilmez: "Cumhuriyet'in 25inci yılı çok parlak törenlerle, donanma ile kutlanmış, ama ben Kızıltoprak'taki bahçeden dışarıya çıkmadım. Gece dedenin odasından havadaki projektörleri, havai fişekleri seyr ettim. Ne yapalım kısmet değilmiş."

Nezihe Hanım, evliliğinin ilk yıllarında ayrı ev açmak istese de, yıllarca yaşadığı Kızıltoprağa çok bağlıdır. Eşi Muzaffer Halim Bey, iş icabı sık sık Ankara'ya gittiğinden orada bir apartman dairesi tutmuş, oğulları Ahmet evlenince de buraya yerleşmiştir. Nezihe Hanım Ankara'ya gittiğinde oğlu Nezih'e, "bana orası muvakkat gibi geldi. Temelli evimiz Kızıltoprak. Bana Ankara'nın havası hiç iyi gelmiyor. İstanbul'a gelince düzeldim" diye yazar. Bu, Ankara'ya, tipik bir İstanbullu reaksiyonudur. Yaşanacak yer, her zaman İstanbul'dur onlar için. Oğlunun yolladığı kartlara Nezihe Hanım'ın tepkisi de aynı olur. Yurtdışındaki şehirleri o da gezmek ister ama, İstanbul başkadır. Herhalde oğluna bir Kız Kulesi kartpostalı yollamış olacak ki, bir mektubunda, "Kız Kulesine bakıp ah çekmişsin. Hakikaten İstanbul ah çekilecek yerdir doğrusu" diye yazar. Bir mektupta da, bizim yemek keyfimiz ve bol yemeğimize yabancıların nasıl şaştığına değinir: "Biz daima onlardan çok yiyoruz, miydelerimiz öyle alışmış. O senin tayyareciler bizim evdeki davete 'Oh Jesus! five courses' (İsa aşkına! 5 ayrı yemek) diye nasıl şaşdılardı!"

"Benim canım bir otomobil istiyor. Dönüşte inşallah vaporla gelir, bir otomobil getirirsin. Şimdi hususiler öyle çoğaldı ki. Baban hiç istemiyor. Fazla lüks buluyor. Ben senin avdetini bekleyeceğim ve inşallah kullanmasını öğreneceğim."

Cafe glace

Nezihe Hanım'la Muzaffer Halim Bey, sık olmasa da bazen gezmek için şehre "inerler". Mektuplarda bahsi geçen o zamanın gözde mekânları, Park Otel, Abdullah Lokantası, Tokatlı Lokantası, Markiz, Marmara Kulübüdür. Evlilik yıldönümlerinde Park Otel'de yemek yerler. Oğulları Ahmet'in düğünü ise, Marmara Kulübünde yapılır: "Biz şimdi Marmara'ya dadandık Moda'ya gittiğimiz yok. Tabii büyük bahçe, geniş deniz kenarı daha hoşumuza gidiyor." Nezihe Hanım, kendisine oğlundan havadis ve paket getiNezihe Hanım, oğluna mektuplarda politik konulara pek değinmez. Fakat evinde çalışan hizmetçilerle konuşmalarından Anadolu'daki durum hakkında bilgi sahibi olur. Oğluna 8 Ocak 1948'de yazdığı bir mektupta da, hükümetin ekmek politikası ve kararobsa konusuna değinir: "Bizim Yakup köyüne gitti, Anadolu'da diz boyu kar var diyor. Daha iyi, oralarda kar olsun ki ekinlere iyi gelsin. Sözde un stokları azalmış, onun için çavdarla karışık tek tip ekmek çıkmağa başladı. Fakat her zaman olduğu gibi gizli francala yapıyorlar." İstanbullular için Anadolu, ucuz emeğin ve buğdayın geldiği yer olarak görülmeye devam eder. Nezihe Hanım, bir mektubunda da, oğlunun Amerika'dan yolladığı kartpostallara bakarak, "Bizde de ne güzel manzaralı köyler var, fakat hiç bakılmamış. İnşallah düzelir diye ümitle yaşıyoruz. Galiba biz hem biraz tembeliz, hem çok uzun seneler harp içinde yaşamışız, öyle imar faaliyeti ile meşgul olacak ne vaktimiz ne de paramız varmış" diyerek köylerin ihmalinin nedenlerini açıklamaya çalışır.

Oruç ve çiklet

Nezihe Hanım mektuplarında yer yer dini konulara da eğilir. Nezihe Hanım'ın annesi Leyla Hanım, torunlarının çocuklarına mahallenin hocası Zekeriya Efendi'nin din dersi vermesini istemiş, üç oğlandan sadece Nezih bu dersleri sürdürerek dine ilgi duymuştur. Bir mektubunda Nezihe Hanım, oğluna ramazanda Amerika'da oruç tutup tutmayacağını sorar. Bir başka mektupta

da, Nezih Bey'in bir sorusuna cevap olarak, "oruç bahsinde Zekeriya efendiye çiklet çiğnemek olur mu olmaz mı diye sorarım ama, olmaz sanırım" der. Herhalde Nezih Bey bir mektubunda Müslüman olmak isteyen birisinden bahsetmiş olacak ki, Nezihe Hanım, 'Senin İslam edeceğin adam nasıl şey. Gençse daha kolay kandırırsın, inşallah hak dinini kabul eder" diye yazar. Nezihe Hanım, bir mektubunda devletin din konusundaki politikalarından bahseder. Bu konudaki görüşleri, Nezihe Hanım alafranga bir hanım olduğundan, şaşırtıcı gelebilir. Ama o aynı zamanda, Osmanlı terbiyesi görmüştür. Kurban Bayramında (13 Ekim 1948) oğluna şöyle der: "Her bayram seni düşünürüm, Nezih olsaydı Bayram namazına giderdi diye. Şimdi bizden ancak aşçı ile bahçevan gidiyorlar. Gazetalarda okuduğuma göre yavaş yavaş dinimize ehemmiyet veriliyor. Mekteplere ihtiyarı olarak din dersleri konacak, hatip ve imam mektebi açılacak. Şimdi bizim Süleyman isminde bir bahçevanımız var. 10 sene medresede okumuş, kendini alim sanıyor. Onunla bazen konuşuyorum, 'köylerde yavaş yavaş hoca kalmayacak, yaşlılar ölünce yerine gelecek kimse yok. Gençler hiç bir şey bilmiyorlar. Hatta bir köydeki imam ölmüş, onun ölüsünü kaldırmak için gidip başka köyden hoca getirmişler' diyor. İhtimal hükümet bu gibi ahvali düşünerek 'imam, hatip' mektebi açacak." Politikadan tamamen uzak bu insanın, dini vecibelerin yerine getirilmesi gerektiğine olan inancını yansıtan bu sözler, sanıyorum o günlerde Türkiye'de yaşayan birçok kişinin hislerini yansıtıyor (Bu duyguların politikacılar tarafından sömürülmesi ayrı bir konu).

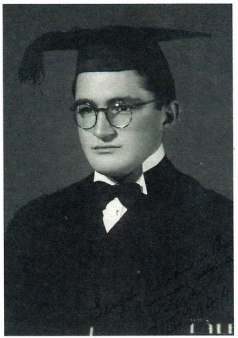

Hususiler çoğaldı

Nezihe Hanım'ın oğluna mektuplarında, sık sık bir "mal muhabbeti" yer alır. Birçok malın bulunmadığı, dışardan gelen malların da "gümrük resmi"nden dolayı çok pahalı olduğu savaş sonrası yıllarda, Nezihe Hanım oğlundan pudra, pompon, ruj (Bright Forecast), tırnak cilası (Bachelor's Carnation), krem (Ponds), naylon çorap (dikişsiz) ve İngilizce roman (*Forever Amber*) ister. "*Dragon Harvest*" adlı bir kitap için, "9 liraya aldım, düşün. Nihayet bir roman!" diye yazar. 24 Aralık 1948'de "bir çift iyi cins naylon çorap 14 lira 40 kuruş" der. Nezih Bey annesine *Vogue* dergisini yollar. Nezihe Hanım, *Matmazelle* dergisine de bir yıllık abonelik ister. Amerika'nın dünyada yükselmeye başladığı bu dönemde, Amerikan hayranlığının ve Amerikan mallarının Türkiye'de görülmeye başladığına tanık oluyoruz mektuplarda. Nezihe Hanım, Amerikalı işadamlarından, Amerikan şirketlerinde iş imkânlarından ve maaşların yüksekliğinden dem vurur: "Amerika'dan gelmiş bir Türk çocuğu, gayet kendini beyenmiş ukala bir şeymiş, ayda da bin lira alıyormuş." Birçok yeni tüketim eşyası da evlere girmeye başlamıştır: Nezihe Hanım, yaptıkları "kuzinler toplantısının" evde "pick-up" olduğu için çok iyi geçtiğini, oğlunun New York'ta Empire State Building'de "yazdırdığı" voiceograph (sesin kaydedildiği plak) geldiğinde, onu "pick-up'a koyup" dinlediğini yazar. Birkaç yerde de "araba sevdasını" dile getirir: "Benim canım bir otomobil istiyor. Dönüşte inşallah vaporla gelir, bir otomobil getirirsin. Şimdi hususiler öyle çoğaldı ki. Baban hiç istemiyor. Fazla lüks buluyor. Ben senin avdetini bekleyeceğim ve inşallah kullanmasını öğreneceğim." Nezihe Hanım, bazen mektuplarında düşler kurar: "Sen orada bir iş sahibi olsan, 10, 15 sene sora dünyada tanınmış bir Türk milyoneri olabilirsin! Ah ne ala olur. O zaman bizi hususi yatırla bir devri alem seyyahatine götür, olur mu? Cenubi Amerikayı ve Pasifik adalarını çok görmek istiyorum. Ama gemin şöyle Savarona-'ya benzer bir şey olsun. İyi hayal kurdum bu sabah!" Nezihe Hanım'ın bu düşlerini, bir yandan yurtdışına çıkma imkânlarının çoğaldığı yıllarda dünyayı gezme isteği, bir yandan da de eşinin ona istediği rahatlıkta bir yaşam sunamamış olmasına bir tepki olarak görebiliriz.

Nezihe Neyzi'nin mektupları, Osmanlı döneminde yetişmiş, Cumhuriyet döneminde çocuklarını yetiştirmiş bir kadının İkinci Dünya Savaşı sonrası geçiş dönemindeki ruh halini yansıtıyor. Eskiye özlemle yeninin heyecanı arasında gidip geliyor kalbi. Türkiye'nin kendisi gibi, bu "küçük hanım" da, olgunlaşmakta zorlanıyor sanki. Aradan 50 yıl geçmiş olmasına rağmen, hâlâ memleketçe "büyük hanım" olmaktan uzağız galiba!

METİN DENİZ VE SAHNE TASARIMLARI

"iki kalas bi heves"

Uçup giden bir sanatta; tiyatroda, "dekorcu, ekibin en şanslı üyesi sayılır" diyor Metin Deniz. Çünkü onun elinde, yapılanlardan geriye birşeyler kalır; suluboya eskizler, desen ya da eski fotoğraflar... Elde kalan izler, 1961'den bu yana, gezegenin pek çok tiyatrosunda sahnelenen üçyüzü aşkın oyundan renkler, çizgiler...

Okşan Özferendeci

Fotoğraf: Gündüz Kayra

Tiyatroyu, tüm sanatların bir sentezi olarak görüyor Metin Deniz. Ve dekoru da, "içinde insanların dolaştığı büyük ve yaşayan bir heykel"... Ansiklopedilerde, adının karşısında; çok değişik malzemelerle çeşitli etkiler uyandıran bir yol izlediği yazıyor.

1940 doğumlu Metin Deniz, Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdiğinde, yıl 1965. İki yıl sonra, 1967 Şubat'ında yayınlanan yazısında Ülkü Tamer "imkansızlıkların tasarımcısı" sözlerini kullanıyor onun için... "Metin Deniz üzerine dağınık düşünceler" başlıklı yazıda, "Metin Deniz'in dekorlarında 'güzellik' ile 'hava' birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır" diyor Tamer: "Bir dekor güzelse, o güzellik bir masanın, bir koltuğun düzenli yerleştirilmesinden değil, mutlaka havasından geliyordur o dekorun. Akademik bir düzenin değil, yaratıcı bir savrukluğun sanatçısıdır Metin Deniz."
Seyircinin, sahne sanatlarında en az bir yönetmen kadar yorumcu olduğuna inanan Deniz, algılarını kendi süzgecinden geçiren izleyiciye yeni yorumlar yapma şansı tanıyor. Tiyatro tasarımcısının tarzı olduğuna da inanmıyor. Her bir oyunun sahne düzeni "başka" birinin elinden çıkma sanki; ortak özellik ise sınır tanımazlık olsa gerek. Daracık sahnelere sokaklar, kentler sığdırabilen bir sahne tasarımcısı çünkü o... İnsan zihninin sınırsızlığını sahneye taşıyan bir yaratıcı...

METİN DENİZ

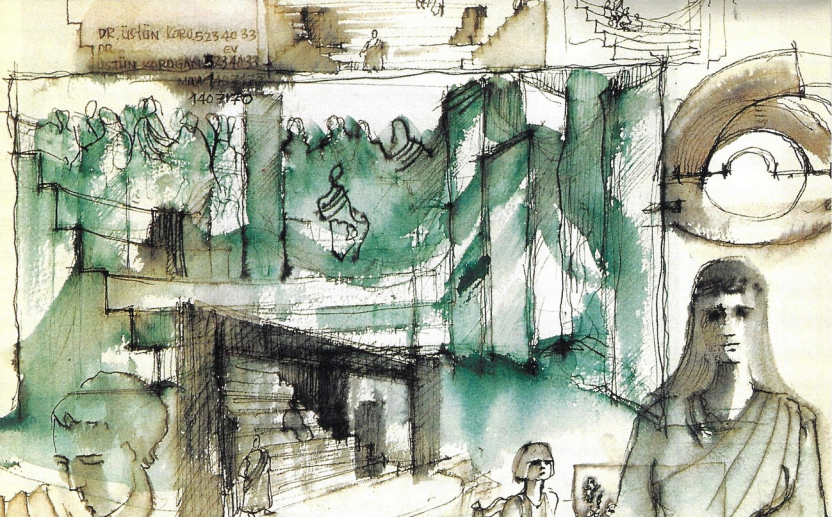

Caligula
Mehmet İlkser'in yönettiği Caligula, 1984'te Şehir Tiyatrolarında sahnelenmiş. Kağıdın sağına soluna iki kostüm, üç eskiz ve bir plan serpiştirmiş Metin Deniz... ''Çok sevdiğim bir dekorumdu. Arena gibi yaptık, devasa aynalar vardı etrafında ve oyun, aynalara da aksediyordu. Amfinin ortasında oturan figürler insan değil, insan biçiminde heykellerdi, hepsinin üzerinde bez örtülüydü'' diyor Metin Deniz oyun için... Caligula'nın faşizmini ifade eden unsurlar içeren bir sahne tasarımıydı bu...

"Dekorun kişiliği"

"Perde açılır. Önce Metin Deniz'in fonu görülür: Eski, yamalı bir paltonun sahnenin gerisine boydan boya yayılmış, büyütülmüş bir bölümü. Gri. Soğuk. Akaki Akakiyeviç Başmaçkin yalnız kendi paltosunun değil de, o fonun paltosu içinde de üşüyor gibidir. Ya da başka bir şey: yine büyütülmüş bir bölüm. Bu kere bir evin duvarı büyütülmüştür -arkada çapraz tahtalar, kirişler. Kahverengi. '*Teneke*' oyuncuları o fonun önünde, yani koca bir duvarın önünde ufacık cücelerdir.

"Metin Deniz, önce dekorcudur. Ama dekorcudan da önce ressamdır. Ressamlığının yarattığı fon, oyunun istediği havayı sağlamıştır. Artık dekor görünebilir ve oyuncular konuşmaya başlayabilirler... ''Metin Deniz, (...) Elhamra'nın daracık sahnesinden '*Ben Bir Kadınım*' için geniş bir oda çıkarmıştır. Aynı sahneye '*Teneke*'nin köyünü, kasabasını yerleştirmiştir. '*Kurban*'ın iki odalı evini, sokağını yerleştirmiştir. İşin güzeli, '*Palto*'nun koca Petersburg'unu yerleştirmiştir.

''Metin Deniz'in dekoru yöneticiye geniş imkânlar sağlar. Sahnenin darlığının yarattığı imkânsızlıklar, onun dekoruyla imkânlar veren bir yerdir artık. Artık o sahnede yokuşlar çıkılır, evlere girilir, gezintiler yapılır.

''Metin Deniz'in kişiliği vardır ve her dekorunun ayrı birer kişiliği vardır. Hem öylesine bir kişiliği vardır ki, oyuna katılır, yer yer de oyunu götürür. (...)"
Ülkü Tamer, 1967.

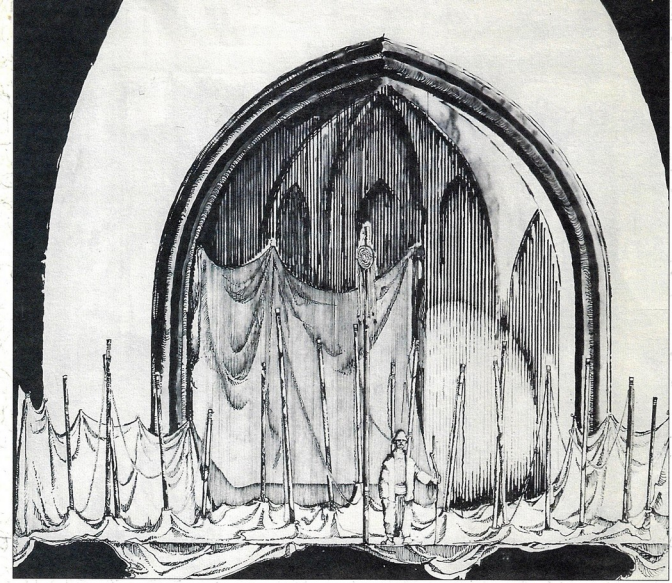

Binboğalar Efsanesi

1983 yılında, Avignon'daki bir katedralde, Theatre Chéne Noir (Kara Meşe Tiyatrosu) tarafından sahnelenen oyunu, 68 öğrenci hareketi liderlerinden Gerârd Gelas yönetmiş. Mekanın görkemi, Metin Deniz'in eskizleriyle olduğu kadar sesiyle de ifade ediliyor: ''Taş bir bina! Müthiş bir bina...'' Tüm dekor ve kostüm aynı malzemeden hazırlanmış bu oyunda...

Öyle ki, sahnedeki çadırlarla aynı dokudaki kızıl-kahve giysileriyle seyirciye arkalarını döndüklerinde, ''görünmez'' oluyor oyuncular... ''Sahnede oyuncu var mı yok mu anlaşılmıyordu'' diyor Metin Deniz. İpler çekildiğinde, kıl çadırlar kaplıyor sahneyi; bırakıldığında, zemin oluyor. Sahnede kıl çadırları yükseltmek için seçilen malzeme bambu. ''Hafif olsun diye bambu direkler kullandık, özel getirtildi onlar'' .

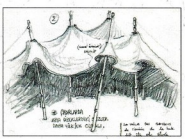

Fotoğraf: Suzanne Roumier

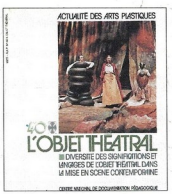

Kafkas Tebeşir Dairesi

Mehmet Ulusoy'un Paris'te kurduğu Özgürlük Tiyatrosu (Théatre de Liberté), 1975 yılı Mart ayında Gérard Philippe Tiyatrosu'nda sahneledi *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ni. "Müzik için Ruhi Su, dekorları için ise Metin Deniz hemen aklına gelen isimlerdi" diye yazıyor Murat Ural'ın oyunun masklarını yapan Kuzgun Acar için kaleme aldığı kitapta...

Metin Deniz, ansiklopedilerde adının karşısına; "çalışmalarında klasik dekor anlayışına yönelmek yerine, otomobil lastiğinden eski plaklara, taşkömürüne kadar çok değişik malzemeler kullanarak çeşitli etkiler uyandıran bir yol izlemiştir" denmesine yol açan malzemelerden "otomobil lastiğini" bu oyunda kullanmıştı.

Travail Théatral dergisine kapak olmuş *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin sahne tasarımı... "Ayrıca düzenli olarak çıkan bir ansiklopedinin de kapağı oldu. Ben bunu bir vitrinde gördüm, girip aldım. Sonra bir tane daha aldım. Hayır, hayır hiç haberim olmadan kapak yapmışlar" diyor Metin Deniz *L'objet Théatral*'in kapak fotoğrafı olan düzenlemesiyle ilgili olarak.

1979 yılında Bertold Brecht'in *Kafkas Tebeşir Dairesi* bu kez İstanbul'da, Dostlar Tiyatrosu tarafından, gene Kuzgun Acar'ın maskları ve Metin Deniz'in sahne düzenlemesiyle sergilendi.

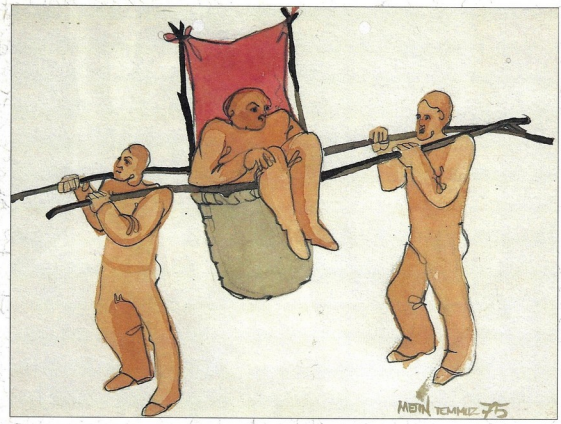

Keloğlan

Ümit Denizer'in Keloğlan masallarından derleyerek yazdığı, müziklerini ve yönetmenliğini Turgut Denizer'in yaptığı, AÇOK (Anadolu Çocuk Oyunları Kolu) tarafından sahnelenen *Keloğlan*, 1976 yılında "Yılın Oyunu" ödülünü aldı. Oyun yıllarca sahnelendi ve çok, pekçok insanı etkiledi.

Mehmet Ulusoy'un bir yazısında "bu oyun Avignon Tiyatro Şenliğine katılmalıdır. (...) Oyunu bu şenlikte düşündüm. Bir kez daha duygulandım" dediği *Keloğlan*, yurtdışında çeşitli ülkelerde sahnelendi, Çocuk ve Gençlik Tiyatro Bienalinde Türkiye'yi temsil etti.

Metin Deniz, bu oyunda kullandığı küfelerden sözediyor: "Küfe bir taht da olabilir, yeter ki oturmayı bilin. Ben seyircilerin de -özellikle çocukların- sanatçılar kadar yaratıcı olduğuna inanıyorum. İstediğinizi anlatabilirsiniz, onlar anlarlar. Tiyatroda herhangi bir şey herhangi birşey olabilir. Perde açıldığında yadırgansa da, oyun geliştiği sürece herşey yerliyerine oturur. Hep de oturdu bugüne kadar..."

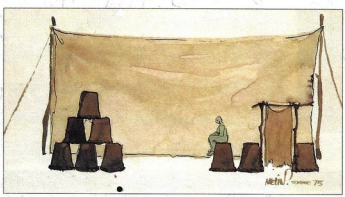

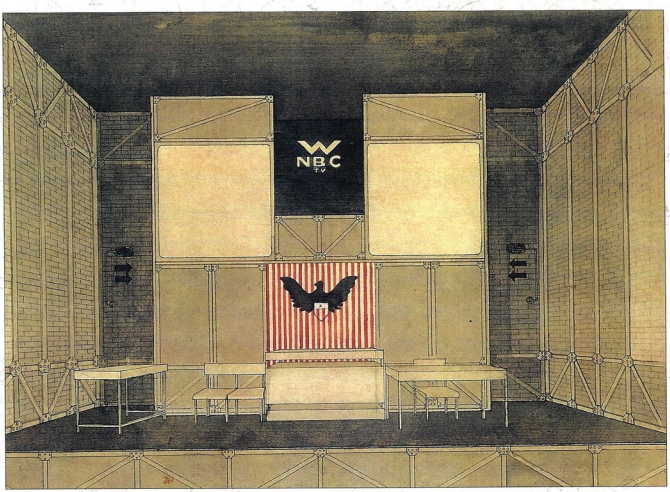

Rosenbergler Ölmemeli
1970'te, Dostlar Tiyatrosunun Küçük Sahne'de sergilediği, yönetmenliğini Genco Erkal'ın yaptığı ve başrolünü Ayla Algan'la paylaştığı oyun için çizilen eskiz, "aynen" uygulanmış sahneye... "Binlerce tuğla; kapısı bacası olmayan bir mekan..."

Orkestra
Metin Deniz'in, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'nun 1983'te sahnelediği, Ayla Algan'ın başrolünü oynadığı *Orkestra* oyunu için çizdiği eskiz.

Nasreddin Hoca ve Zeynep

Théatre Populaire Romand, 1984'te İsviçre'de sahneye koydu *Nasreddin Hoca ve Zeynep*'i... Oyunun yazarı ve yönetmeni Gilber Musy. Tüm dünyada geçen, kadın erkek ilişkileriyle ilgili bir oyun bu... Çeşitli oyun yazarlarının metinlerinden yola çıkılarak yazılmış, bir tür kolaj. İki oyuncu, köy köy dolaşıp kuklaları da kullanarak kadın erkek ilişkilerine dair olayları hikaye ediyorlar... Zaman yok, mekan yok.

Oyun sahnelenmeden önce Cenevre'ye gelen bir Japon'dan vücut diliyle ilgili ders almış oyuncular.

"Oyuna böyle giriyordu oyuncular" diyor Metin Deniz, "sırtlarında taşıyor ve oynayarak kuruyorlar dekorlarını...

Açılıp kapanan örtüler bazen kukla sahnesi oluyor mesela..."

"Nasreddin" adının nedeni, oyunda Hoca'nın "sen haklısın, sen de haklısın" anekdotunun kullanılmasından ötürü...

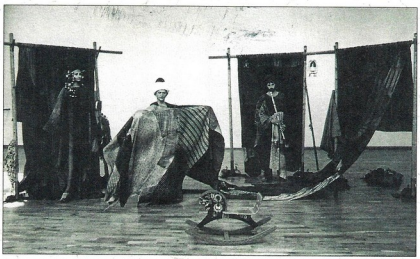

Fotoğraf: Attila Cangır

İnsan İnsan

Duygu Aykal'ın koreografisini yapıp sahneye koyduğu, Ankara Devlet Opera ve Balesi tarafından 1978-1979 sezonunda sahnelenen iki perdelik bale: *İnsan İnsan*. Bu balenin sahne tasarımıyla ilgili olarak söylediği ''yorgan kullandım, balede yorgan kullanılır mı?'' cümlesinin gerisindeki anlamı, İnsan İnsan balesinin kitapçığındaki yazıda buluyoruz: ''Görüntü sahne sanatlarının oluşmasında anlatıcı olurken, biçimi kullanır ama yalnızca biçimci değildir. Biçimi araç olarak kullanırken, anlatılmak istenilen özden kaynaklanır. Kaynaksız anlatımsa, salt biçimde kalır ki, bu da onun hemen hemen etkisiz hale gelmesine neden olur.
''Bu oyunu çalışırken tüm aşamalarını belgelemiş Metin Deniz; fuayede büyük panolar halinde sergilenmiş oyun boyunca; ''kaç kişi çalışıldı, kaç çay içildi''ye kadar... Yorganlar ve kostümler hariç her şey gri *İnsan İnsan*'da... Önde durmadan açılıp kapanan üç perdeyle yönetilmiş oyun. Tüm ışık sistemi, teknisyenlerin çalışırken görüldüğü ortadaki bir kuleden idare edilmiş.

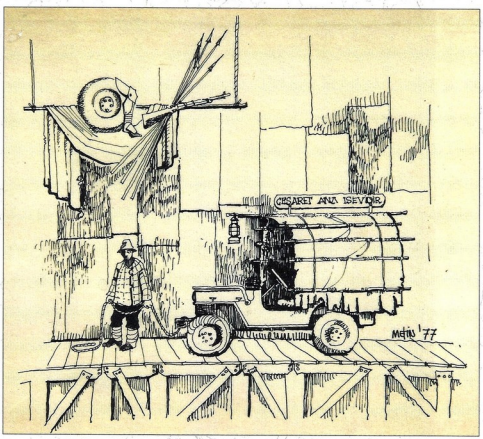
CESARET ANA İSTEYDİR
MAYIS '77

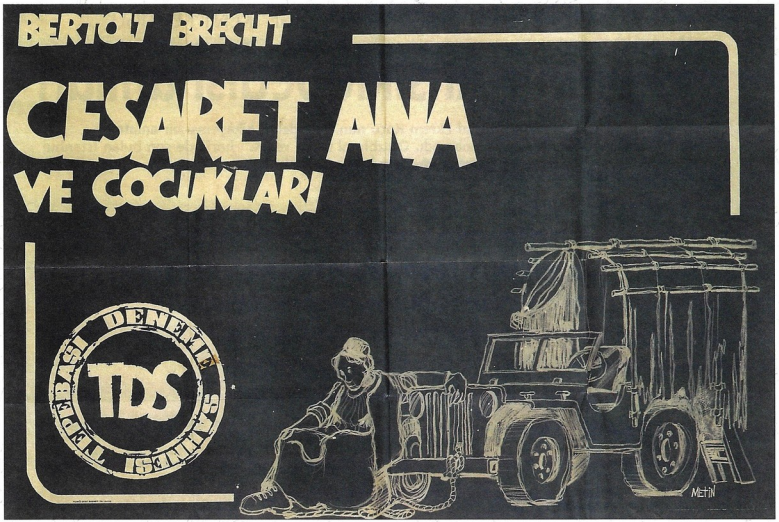

Cesaret Ana ve Çocukları

Bekları Algan'ın yönettiği, Bertold Brecht'in *Cesaret Ana ve Çocukları* oyunu Tepebaşı Deneme Sahnesi'nde sergilenmiş. Tam bir daire olarak düzenlenmiş salon... Seyircinin ortada oynadığı, oyuncuların halkanın etrafında oturduğu ilk oyun bu Türkiye'de...

''Sponsor bulup özel iskemleler yaptırdık; döner iskemleler'' diyor Metin Deniz. ''Daha sonra aynı sahneyi, Peter Weisse'nin yazdığı Marat-Sade'da, bu sefer seyirciyi kenarda oturtarak kullandık. Ortada labirent gibi bir dekor vardı. Seyirci ortada olup biteni seyretti.''

''Jipin aslı arabadır Brecht'te. Ben onu bozuk bir jip olarak değiştirdim. Jipi itfaiyeden alıp boyadık. At arabasını oğullar çeker oyunda, bizde de bozuk jipi çekiyorlardı. Arkaya da savaş artıklarından bir tak yaptık.''

REŞAD EKREM KOÇU'NUN ÖMRÜNÜ ADADIĞI "KENT KÜTÜĞÜ"

İstanbul Ansiklopedisi anıları

"Halka tarihi sevdirmesini bilen" Reşad Ekrem Koçu'nun, maddeleri hikâyemsi bir anlatımla yazılan ansiklopedisi hiç tamamlanamadı. Otuzbir yıl süren ve "G" harfinde son bulan İstanbul Ansiklopedisi macerasını ve İstanbul'un "nev-i şahsına mahsus" tarihçisini birinci elden tanıklıkla sunuyoruz.

Semavi Eyice

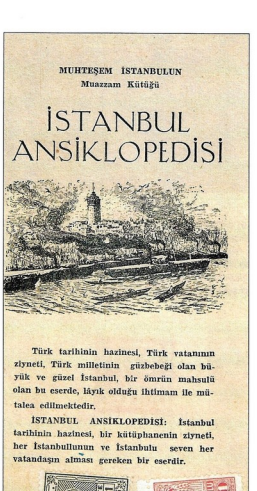

Reşad Ekrem Koçu'yu 1945 yılının mayıs veya haziran ayında Bayezid'da Elektrik İdaresi ile şimdiki Emniyet merkezi arasındaki bir kitapçı dükkânında tanıdım. İstanbul'un ünlü kitapçılarından olan Bedros Nişanyan, Osmanlı tarihi, Türkiye hakkındaki Avrupa baskısı eski kitaplar ve o yıllarda Halkevleri tarafından yayınlanan yerel monoğrafyaların çoğunu getirten ve meraklılarına sağlayan bir kitapçı idi.

Bu bakımdan, her tarafı -hatta tek masanın üstü- kitap dolu olan bu küçücük dükkânda, Nişanyan da dahil olmak üzere herkes ayakta dururdu. Amatör olarak kitap meraklılarından başka, üniversite öğretim üyelerinden buraya uğrayanlar kitap yığınlarının arasında tanışırlar, tanışmış olanlar da uzun sohbetler yaparlardı.

Ben daha ortaokul sıralarından itibaren tarih ve eski eserler meraklısı olarak kitapçı dükkânlarına devam eden, bir taraftan da İstanbul'u dolaşarak tarihi eserleri görüp tanımaya çalışan bir genç öğrenciydim. Galatasaray Lisesi'nden 1943'te mezun olduktan sonra, bu konuda yüksek öğretim yapmak üzere Almanya'ya gittim. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın Almanya-'nın yenilgisiyle sona ermesiyle 1945 yılı Nisan'ında yurda dönerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümlerinde yüksek öğrenimimi sona erdirmeye girişmiştim. İşte bu sırada Reşad Ekrem Koçu'yu, Bayezid'da kitapçı Nişanyan'ın dükkânında tanıdım. O yıllarda eski yedek subaylar tekrar göreve çağrıldıklarından, üzerinde subay üniforması vardı ve zannederim Trakya'da Çatalca taraflarında görevli idi. Çıkarmakta olduğu *İstanbul Ansiklopedisi*'nin ilk fasikülleri 1944 yılında, ben yurtdışındayken basılmıştı. Kendisine, İstanbul'un Bizans dönemine ait eski eserlerine dair maddelerin kim veya kimler tarafından yazılacağını sorduğumda, bana verdiği cevap: "İsterseniz sizin tarafınızdan" oldu.

Gezintiler, sohbetler ve tren yolculuğu

Reşad Ekrem Koçu ile dostluğum böyle başladı. İlk yazım olan "Ahmed Paşa Mescidi" maddesini yazıp Ankara (Babıali) caddesindeki bürosuna götürüp teslim ettim. Kısa bir süre sonra yazım basıldı ve yurdumuzda bugün dahi ilmi dergilerde ihmal edilen bir usul uygulanarak, o küçücük makalenin 4-5 sahifelik broşür halinde aynı basımı bile yapılarak bana teslim edildı. O günden sonra Koçu ile yakınlığımız sürdü. Kimi zaman yaz aylarında İstanbul içinde gezintiler yaptık. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan birkaç ay sonra aynı fakültede asistan oldum. Akşamları üniversiteden çıktığımda tramvayla Sirkeci'ye gider, Ansiklopedi bürosuna uğrardım. Akşamları burada pek çok yazar, şair ve tarihçi toplanır, sohbetler yapılırdı. Sonra bu topluluk, o sıralarda Eminönü'nde henüz yıkılmayan Balıkpazarı'na gider, buradaki küçük içkili balık lokantalarının birinde sohbeti sürdürürdü. Ben rakı içmediğimden sadece bir bardak birayla yetinir ve saat 10 ile 11 arası Koçu ile iskeleye kadar yürür, buradan Haydarpaşa'ya kalkan vapura biner ve trenle o Göztepe'de babadan kalma ahşap köşküne, ben de aynı trenle Bostancı'ya kadar devam ederek, oradaki evime dönerdim.

Büyük boyda; 25x34 cm. ölçülerinde fasiküller halinde basılan *İstanbul Ansiklopedisi*'nde resimler çizgi resim olarak konuluyordu. Bunların büyük kısmı Nezih İzmirlioğlu ile çok yetenekli bir desinatör olan Reşad Sevinçsoy tarafından hazırlanıyordu. Ansiklopedinin her iki baskısında da yer alan bu resimlerden

İstanbul Ansiklopedisi'nin ilk baskısında Reşad Ekrem Koçu'nun imzalı ithafı.

bazıları, ait oldukları yapılar yıktırılıp ortadan kaldırıldığından bugün birer belge değerindedir. Bazı tarihi resimlerin taslaklarını Koçu kendisi çizip verirdi. Ansiklopedide "tire" tekniğinde çinko klişeyi resimlerin tercih edilmesi, bilhassa yabancı ilim çevrelerince çok beğenilmişti. İstanbul'un Bizans ve Türk dönemlerine ait eski eserleri hakkında pek çok yayını olan Dr. Alfons-Maria Schneider (1896-1952) bu Ansiklopedieye dair yazdığı bir tanıtma yazısında yayından övgüyle bahseder. Bu Alman ilim adamının, tanıtma ve tahlil yazılarında genellikle acımasızca çok sert bir dil kullandığı düşünülecek olursa, bu övgünün değeri daha iyi anlaşılır.

Ansiklopedi maddelerinin çoğu ilim metodlarına göre yazılmıyor, kaynaklar açık surette belirtilmiyor, böyle bir eserde yer alması fazla gerekli olmayan konulara aşırı derecede yer veriliyor, hatta bazı romanlar özetleniyordu. Bir bakıma ansiklopedinin bir başvurma eseri olarak değil, bir dergi gibi vakit geçirten, rahatça okunan bir eser oluşunu da bu özelliği sağlıyordu.

Kereste tüccarının katkısı

İstanbul Ansiklopedisi, Cemal Çaltı adında bir kereste tüccarının maddi desteğiyle yayınlanıyordu. R.E. Koçu, 15. fasikülün kapağında, bu ortağından "... alelade bir tüccar değildir, İkinci Cihan Harbinin en buhranlı bir devrinde, *İstanbul Ansiklopedisi*'ni, bir ilim ve vatan aşkı ve medeni cesaretle kapitalize etmiş bir simadır..." sözleriyle bahseder. Fakat 26. fasikülün kapağında, "... aziz okuyucularа..." başlığı altındaki uzunca bir yazıda ortaklığın sona erdiği haber verildi. Bu sıralarda Koçu'nun kendine güveni sonsuzdu. Bazı maddelerin çok uzun olduğuna işaretle eserin bu ölçüler içinde tamamlanmasının ne derecede mümkün olduğunu sorduğumda, bana; "bitireceğim, hem daha gencim!" cevabını vermişti.

Yayınlanması düzensiz olarak sürdürülen Ansiklopedi, bariz bir sıkıntıya girmişti. Koçu ilk fasiküller birlikte dağıtılan tek yaprak halindeki bir bildirisinde oldukça iyimser bir ifade kullanarak: "Size bu fasikül ile ilk yapraklarını sunduğum *İstanbul Ansiklopedisi*, yıllarca sürmüş yorucu bir emeğin eseridir. *İstanbul Ansiklopedisi*'ni beş kuşaktan beri hemşerisi olmakla öğündüğüm büyük şehrin Türkler tarafından fethinin beşyüzüncü yılına hediye etmeye and içtim" demektedir. Aynı bildirinin devamında, geleceğe dair umutlarını ifade ediyordu Koçu: "Bu çapta bir eserde bazı isimler arasında önemli boşluklar kalmıyacağını hiçbir fâni, hatta hiçbir heyet iddia edemez. Bundan ötürüdür ki *İstanbul Ansiklopedisi*'ne yazılacak zeyiller, aslı kadar mühim olacaktır. Hayata gözlerimi yummuş dahi olsam, ortaya koyduğum bu esere zeyil yazmaktan zevk alacak gayet sahipleri çıkacağına güvenim vardır." Fakat Akşam gazetesinin Kamber takma adıyla röportajlar yapan bir yazarına, kendisine söz verilen desteklerin yerlerine getirilmediğinden yakınarak, "*İstanbul Ansiklopedisi*'ni bir avuç okuyucunun alakası ile, binbir müşkülata göğüs gererek çıkarıyorum. Fakat ben hayatta olduğca ne yapıp yapıp çıkaracağım. Öldükten sonra da işler muntazamdır, bir hayır sahibi çıkarsa sonuna kadar devam ettirebilir" diyordu.

O sıralar düzenli olarak her yıl İstanbul Sergisi açılıyordu. 1949 sergisinde dağıtılan küçük el ilanında da "Aziz İstanbullular" sözleriyle başlayarak kendisine yardımcı olmalarını rica ediyordu.

Bazı dostlarıyla birlikte ben de hiçbir maddi karşılık beklemeksizin Ansiklopediye yazı vermek suretiyle yardımcı oluyorduk. Fakat birer birer bu dostlar eksilmeye başlamıştı. Hammamizade İhsan, Muzaffer Esen, Sermet Muhtar Alus aradan çekilmişler, ebediyete intikal etmişlerdi. Nihayet Koçu'nun çok sevdiği İstanbul'u; tarihi, her çeşit eski eseri, her sınıf ve meslekten insanlarını, tabiat güzelliklerini, folklor ve edebiyatını yirmidört cilt içinde yaşatmak düşüncesi durmak zorunda kaldı. 30. fasikülün kapağında yayınlanan dokunaklı bir şikâyetnamede şunları söylüyordu: "... Sonsuz takdirleriniz ve şahsıma gösterilen söz dostluğu kâfi değildir. Bana maddeten zahir olmanız lazımdır... 365 günde, yani koca yılda bir defacik efendim, bir defacik kesenizi *İstanbul Ansiklopedisi*'ne açınız ve 1580 kuruş gibi, üç maynacının Balıkpazarı'nda bir akşamlık rakı parasını vererek abone olunuz... Otuzuncu fasikülüne gelmiş olan bu eser, benim namusumla ve hayatımla sigortalıdır. Dileğim de alil olmadan [elden ayaktan düşmeden], bir gün onun herhangi bir sayfasının üzerinde çalışırken kapanıp ölmektir. O zaman, işte o zaman... Eğer benden sonra heyetler bu işi başarabilirse... Kanayan kalbimin remzi olarak son tashihimi yaptığım kelimeyi kırmızı mürekkeple bassınlar."

Reşad Sevinç Sevinçsoy'un çizgileriyle Sahilbend araba vapuru...

Bir büyük şehrin "kütüğü"

İstanbul Ansiklopedisi, 34. fasiküle, B harfinin Bahadır sokağı maddesi ile 1088. sahifede yayınına son verdi. Böylece Reşat Ekrem Koçu'nun, bu büyük şehrin bir "kütüğünü" ortaya koymak düşüncesi sona ermişti. Fakat bu başarısızlık onu yıldırmamıştı. Ansiklopedi eskisinden daha ufak formada (30x21 cm.) yine fasiküller halinde 15 Temmuz 1958'de tekrar yayınlanmaya başladı. Bu defa Koçu'nun ortağı yine ticaretle uğraşan ve Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinden, Dr. Mükerrem Sarol'un kayın Mehmet Ali Akbay'dı. İdare yeri olarak, Bahçekapı'da şimdi izi bile kalmayan Mühürdarzade İşhanında iki oda kiralanmıştı. Cadde üzerindeki odada M. Ali Akbay, para ve dağıtım işleriyle uğraşıyor, koridorun karşı tarafındaki odada ise Koçu redaksiyon ve maddelerle meşgul oluyordu. Bir görüşmemizde Akbay, Ansiklopedinin düzenli çıkması işini üstlendiğini ve eserin onbeş cilt içinde tamamlanması için kesin kararı olduğunu bana söylemişti. Önce basılan maddeler bazı ilavelerle tekrarlandığı için, başlarda fasikülleri hızla yayınlanıyordu. Resmam olarak ise Sabiha Bozcalı Hanım ona katkıda bulunuyordu. Ben de elimden geldiği kadar yardımcı oluyor ve telif hakkı almaksızın maddeler yazıyordum. 1952'de doktoramı yapmış, 1955-56'da askerlik görevini yerine getirmiş ve aynı yıllarda doçent olmuştum. Üniversitedeki yoğun çalışmalarım arasında, sırası gelen bir maddeyi düşünüp teslim etmediğim için, Koçu o maddeyi hemen hemen boş bırakarak, şu satırları yazmakla yetinmişti: "... kalem arkadaşlığı bizim için muhakkak bir büyük varlık olan genç bir bilginin salâhiyetli kalemine bırakılmış olan bu madde en son âna kadar kendilerinden bir not alınamadığı için..." (V, s. 2840). Bu satırları okuduğumda Koçu'ya bunların yazılmasına gerek olmadığını, bana eğer bir defa telefon etmiş olsa, bu eksikliğin çok kısa süre içinde giderilebileceğini ve aynı eseri vakf eden Mesih Paşa maddesinde ileride tamamlamak mümkün olduğunu söyledim.

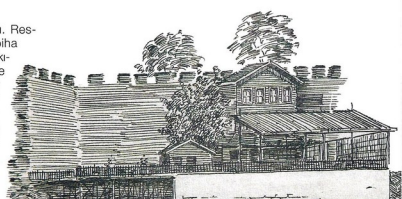

"Ahırkapı Kahvehanesi" maddesini Nezih İzmirlioğlu resimlemiş.

Fakat bu serzenişli şikâyete rağmen dostluğumuz bozulmadı. Büroya uğradığımda Akbay'ı da ziyaret ediyor ve onun şikâyet-

Koçu bir taraftan kendi soyadını verdiği Mehmed'i yetiştirmeye çabalarken, onun kızkardeşi de ev hizmetlerini görmeye uğraşıyordu ve bunda da pek başarılı olduğu söylenemezdi.

R. Ekrem Koçu'nun Akbay ile ortaklığı fazla sürmedi. Ayrıldılar ve Koçu bütün not ve dosyalarını evine taşıdı. Basılmış fasiküllerle cilt kapaklarını bir yere depoladı ve Mehmed'e bir yayınevi kurdu. Bu delikanlının, böyle bir müesseseyi yürüteceğini ve bir taraftan kitaplar basarken bir taraftan da Ansiklopediyi eski dostların yardımlarıyla sürdüreceğini sanıyordu.

On yıl süren ümitsizlik

Evinde yüzlerce zarfta, Ansiklopedide çıkacak maddelerin notları, resimleri ve çeşitli malzemesi toplanmıştı. Son yıllarda iyice kötümser olan Koçu, bunları oturduğu apartmanın önündeki küçük düzlüğe yığıp yakacağını söylüyordu. Ansiklopedinin yayınlanması 10. ciltten sonra iyice duraklamıştı. Ecel geldiğinde çok büyük ölçüde tasarlanan bu eserin 11. cildinden birkaç fasikül çıkmış, ancak "G" harfi maddelerinin ortalarına gelmişti. Basılan son madde "Gökçınar" oldu. Benden bu harfe girecek Gotlar sütunu ile Göksu maddelerini rica etmişti. İkisini de yazıp verdim. Fakat bunlardan ikincisini yayınlaması kısmet olmadı. Koçu, 6 Temmuz 1975'te vefat etti, cenazesi 9 Temmuz günü Göztepe'de Tütüncü Mehmed Efendi Camii'nden kaldırıldı. Ansiklopedisinin yayınlanması hususunda ön-

lerini de dinliyordum. Ansiklopedinin onbeş cilt içinde bitmeyeceği açıkça belli olmuştu. Koçu ortağıyla bozuşmaya başlamış, yazı yardımında bulunanları da kırıyordu. Bu arada Göztepe'de bahçe içinde babadan kalma ahşap güzel köşk satılmış, Koçu aynı caddenin karşı tarafındaki apartmanın bir dairesine yerleşmişti.

Kendisine bakan, hiç evlenmemiş kızkardeşi Emine Halet Hanım da vefat etmişti. Sufli bir durumda bir yerlerden bulduğu Mehmed adındaki bir Anadolu çocuğunu resmi olarak evlat edinmiş, arkasından onun biri kız diğeri erkek iki küçük kardeşini de memleketlerinden getirtmişti.

"Seyyar mısırcı Fındık Ali'nin sandalı". Resim: Abdullah Tomruk.

İstanbul Ansiklopedisi tanıtım broşürü (sağda) ve Münif Fehim'in "Kuledibi'nde Apukurya Maskaraları"nı gösterir resmi (altta).

Tamamı 24 cilt teşkil edecek olan
İstanbul Ansiklopedisi
1949 İstanbul Sergisi açılırken üçüncü cildini tamamlamış bulunuyor.
34 × 25 büyüklüğünde 960 sayfa, 3000 madde, 500 resim, plân, harita, kroki
Metin dışında 31 yaprak resim ilâvesi
Metin dışında 12 adet dört renkli resim ilâvesi
Fasikiller halinde neşredilen bu eserin bir fasikülü 130 kuruştur.
Onfasikül bir cilt teşkil eder. Beher cildinin ciltli olarak bedeli 15 liradır.
İstanbul Ansiklopedisi bürosu
Ankara Caddesi No. 50

Burhaneddin Erenler Matbaası

REŞAD EKREM KOÇU
İSTANBUL
ANSİKLOPEDİSİ

Türk tarihinin hazinesi, Türk vatanının ziyneti, Türk milletinin gözbebeği olan büyük ve güzel İstanbul, bir ömrün mahsulü olan bu eserde, lâyık olduğu ihtişam ile mütalea edilmektedir.

İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ: İstanbul tarihinin hazinesi, bir kütüphanenin ziyneti, her İstanbullunun ve İstanbulu sevenin alması gereken bir eserdir.

celeri çok iyimser olan Koçu, daha ölümünden on yıl önce ümitsizliğe düşmüştü. 1965 yılında bir gazeteciye söylediği sözler bu psikolojik durumunu açıkça ortaya koyar: "Şu fani dünyadan pek ani göçecekmişim gibi geliyor bana. Eh yaş 60, amma ben bunun çok çok üstünde ihtiyarladım, kendimi hallice hissetmiyorum..."

Reşad Ekrem Koçu 1905'te dünyaya geldiğine göre vefat ettiğinde yetmiş yaşında idi. İstanbul Darülfununu Edebiyat Fakültesi'nden 1931'de mezun olmuş ve Osmanlı tarihi kürsüsünün başında olan Ahmed Refik Altınay'ın (1880-1937) yanında asistanlığa başlamıştı. Böylece başlayan tarihçiliği, son nefesine kadar sürdürdü. Darülfunun 1933'te üniversiteye dönüştürülürken, açığa çıkarılan hocası Ahmed Refik ile birlikte buradan ayrıldılar. Koçu geçimini liselerde öğretmenlik yaparak, gazete ve dergilerde makaleler yazarak sağladı. O da Ahmed Refik gibi halka tarihi sevdirmesini biliyordu. İyi ve sağlam bilgilere sahip bir Osmanlı dönemi tarihçisiydi. Bütün yazdıklarında; tarihi gerçekleri değiştirmeksizin, kaynaklardaki bilgilerin biraraya getirilmesi, bunların bir hikâye örgüsü içinde ustalıkla toplanması suretiyle, kaleme aldığı makale ve kitaplarında rahat okunur akıcı bir üslup, güzel bir Türkçe hakimdi. Bu da onun yazılarının zevkle okunmasını sağladı. Gazetelerde 1930-1946 yıllarında tarihi romanları çıkan Turhan Tan ile İskender Fahrettin Sertelli'den, gerek kaynaklara ve eski gerçeklere uyum, gerek yazı üslubu bakımından üstündü.

Tarihçi olarak yetişmesinde Ahmet Refik'in büyük etkisi olmuştu. Onun İstanbul'un bütün özelliklerini tanımasında ise Türk edebiyatının ünlü kalemlerinden Ahmed Rasim'in (1865-1932) geniş ölçüde payı olmuştur. Koçu, onun İstanbul'da Osmanlı devletinin son yıllarındaki hayatı anlatma şevkini ve bu şehre olan sevgisini aynen almış, bunu Ahmet Refik'ten kendisine geçen edebi tarihçilikle zenginleştirerek, İstanbul'un "nev-i şahsına mahsus" bir tarihçisi olmuştur. İstanbul'a olan sevgisini işte İstanbul Ansiklopedisi ile göstermeye çalıştı.

Kirli olayların kahramanları

Koçu, Osmanlı tarihinin basılı kaynaklarını ve yakın geçmişteki gazeteleri büyük bir dikkatle tarayıp bunların içinden çeşitli türde meraklı olayları, hikâyeleri, pek akla gelmeyecek ayrıntı ve yaşantıları çıkarmış, bunları yazı ve kitaplarında kullandığı gibi ansiklopedide de yer vermişti. Son döneme ait bazı olaylar ve kişilere dair bilgileri ise Vasıf Hiç adındaki yaşlı bir Üsküdarlı'dan elde etmişti.

İstanbul'da cereyan etmiş bazı kirli olayların kahramanlarını bir dedektif gibi araştırır, bulur ve onlardan bilgi alırdı. Talihin kötü oyunuyla her türlü fenalık ve uyuşturucuya alışmış bir gençle onunla aynı yola düşerek sokaklarda pespaye halde dilenen, çok iyi bir ailenin kızı olan sevgilisiyle konuşmasına şahit olduğumu hatırlarım. Genç kadının kucağındaki çocuğun ağlamaya başlaması üzerine, annesinin; "ne yapayım, sütümden o da alıştı!" cevabını unutamam.
Geçen yüzyılda İstanbul'da cereyan etmiş

bir cinayet olayının günlerce süren soruşturma akımını o günlerin gazetelerinden derledikten sonra, bu olaya karışan bir kişinin gözleri görmez halde doksanlık bir ihtiyar olarak Silivri kapısı taraflarında hâlâ yaşadığını öğrenince, gitmiş, o kişiyi bulmuş ve biraz gelişigüzel sohbetten sonra birdenbire, gençliğinde başından geçen bu olayı sorduğunda, şaşıran ihtiyarın "bunu bana soran kimdi? Yoksa şeytan mı?" dediğini anlatmıştı. Koçu'nun eski dönemlerdeki bazı normal dışı ilişkilere merakı vardı. Bu da onlardan biriydi. Eski gazetelerden, kitaplardan bu tür olaylara dair pek çok bilgi toplamış, gayet düzenli olarak defterlere geçirmişti. Eli resme yatkın olduğundan, bazılarını resimlemişti de. Bu tip olayları sırası geldikçe Ansiklopedide kullanırdı.

Ölümünden sonra, Ansiklopedi için hazırlanan zarfların, notların ve bu defterlerin ne oldukları bilinmez. Oğulluğu Mehmet'in, depolardaki fasikülleri ve kitapları sattıktan sonra, dosyaları da Tercüman gazetesine sattığı duyuldu. Hatta bu gazetenin, Ansiklopediyi devam ettireceği de söylendi. Recep Ekicigil başkanlığında çok kalabalık bir ekip tarafından İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi başlığı altında 1982'de yayınlanmasına girişilen yeni ansiklopedi, Tercüman gazetesinin bir yaprağının kesilmesi ve katlanması suretiyle basılıyordu. Bu da 1985 yılına kadar sürdü. Çok geniş tutulan A ile B harfleri iki cildi doldurmuş, üçüncü cilt G harfini tamamlamış, arkasından maddeleri kısaltarak çok hızlanan ansiklopedi H-O harflerini dördüncü cilde sıkıştırarak "Ozansoy, Faik Ali" maddesiyle, bitirilemeden kalmıştır. Fakat bu ansiklopedi Koçu'nunkinin devamı değildi ve ondan oldukça farklı idi. Zaten kısa bir süre sonra Tercüman gazetesi kapandı, bütün arşiv ve kütüphanesi satılarak dağıldı. Böylece bir ömür boyu toplanan malzeme kayboldu. Kayboldu diyorum, belki de aldanıyorum. Bu malzeme belki de bilinmeyen bir yerdedir.

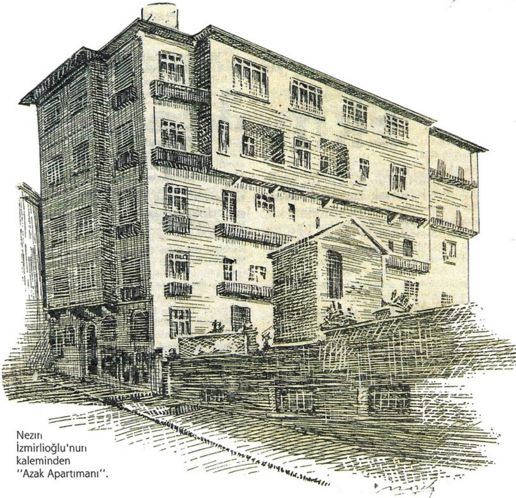

Nezırı İzmirlioğlu'nun kaleminden "Azak Apartımanı".

Gazetelerin "hurda" ayrıntıları
Kültür Bakanlığı ile Tarih Vakfı tarafından 1993-1995 yılları arasında yayınlanan *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* ise her iki öncüsünden çok değişik bir düzenlemeye göre hazırlanmış ve iki yıl içinde sekiz cilt halinde bitirilmiş ve basılmıştır.
R.E.Koçu, kendisine maddi destek sağlayanlardan ayrılmasa, Ansiklopediyi lüzumsuz uzatan maddelere yer vermekten sakınsa, her şeyin üstünde düzenli bir yaşama sahip olsa ve bazı öncüleri gibi içkiye düşkün olmasa, daha bir süre ansiklopedisinin yayınını sürdürebilirdi. Onun gibi hikâyemsi (anecdotique) bir anlatımla maddeleri işleyebilecek bir veya birkaç yardımcının da yetişmesi, bu işin sürdürülebilmesi için gerekliydi. Artık saltanatın son dönemi İstanbul'una ve insanlarına dair etraflı bilgisi olan Sermet Muhtar Alus'un (1887-1952) yerini tutacak ikinci bir kişi olmadığı gibi, Reşad Ekrem Koçu gibi Osmanlı tarihinden ve XIX. yüzyıl gazetelerinden en "hurda" ayrıntıları bulup çıkarabilecek bir araştırıcı da kolay kolay yetişmezdi. Böyle bir eseri kalemlerinin ürünüyle süsleyecek Reşad Sevinçsoy, Nezih İzmirlioğlu veya Sabiha Bozcalı gibi çizgi ustaları da artık çekilmişlerdi. Ve *İstanbul Ansiklopedisi*, bitmemiş haliyle kütüphane raflarında kaldı.

Koçu son yıllarında, değerinin bilinmediğinden yakınıyordu. Nitekim, bir dostuna 1964'te verdiği bir kitabının başına yazdığı ithafta bu sıkıntısını zarif bir şekilde dile getirmiştir: "Hak-ı siyah içre kaybolacak dâne miyim ben, demiş şair".

Şu bir gerçektir ki, Reşad Ekrem Koçu, geçmişin karanlığı içinde kaybolmaya layık değildi.

İSTANBUL
ANSİKLOPEDİSİ
Babıâli Ankara Caddesi No. 50

İstanbul 10 - Haziran 1948

415

Makbuz

Lira 15 Kuruş —

Ne iş için verildiği İstanbul Camileri abonesi fa.1-20.

Parayı verenin ismi S. Mehmed Ali Kağıdcı

Paranın yazı ile miktarı on beş Lira ______ Kuruş alınmıştır.

DAMGA PULU 10 KURUŞ

Kaynaklar:

Semavi Eyice, "Aramızdan Ayrılan Bir İstanbul Tarihçisi: Reşad Ekrem Koçu", *Pirelli Dergisi*, XIII, sayı 134 (Kasım 1975) s. 8-9; (aynı yazı, "Tarihçi ve Folklorist Reşad Ekrem Koçu", *Türk Folklor Dergisi*, sayı 322 (Mayıs 1976) s. 7641-7643
Semavi Eyice "Koçu, Reşad Ekrem", *Dünden-Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*,V, s. 41-43.

BİR ZOR ZANAATIN ÖYKÜSÜ

Ekmekler ve fırınlar

Ağırlığını, kalitesini ve fiyatını bir zamanlar bizzat padişahın kontrol ettiği ekmek, fırıncılar için ekmek kapısıydı. Halkın karşısına aslanın ağzındaki ekmeğin sorumlusu olarak çıkarıldılar, kapı kapı dolaşıp veresiye dağıttıkları ekmeğin çetelesini tuttular; kimisi ekmeğe hile karıştırdığı için idam edildi. Fırıncılık hep zor zanaat oldu.

Hakan Akçaoğlu

"Önce ekmekler bozuldu" derler bilip bilmeden... Halbuki önce un hatta buğday bozulmasa, ekmek niçin bozulsun? Ama serde "temel gıda" olmak var ya, tabii ki kabak önce ekmeğin, dolayısıyla ve hatta aslında ekmekçinin başına patlayacak. Vazgeçilmez gıdamız, yıllarca ekmekçi yani fırıncıyla halkı ve devleti karşı karşıya getirmiş. Devlet hiçbir zaman bu önemli gıdayı esnafın, "vicdansız tüccar"ın elinden kurtarayım, devletleştireyim de halkıma ucuz ekmek yedireyim diyememiş. Hoş, deseydi bile yıllar içindeki zarar ziyan ve biriken borçlarından dolayı ilk özelleştirilen sektör olurdu. Halkın gözünde "vicdansız" fırıncı ise bir tarafta uncuyla, mayacıyla uğraşmaktan, diğer yanda bakkalla ve meslektaşlarıyla rekabet etmekten, şöyle ağzımıza ve kesemize layık kalitede ekmeği üretememiş.

Fırıncıları az da olsa eleştirsem, fırıncı ecdadımın aziz hatırasını incitmiş olur muyum acaba? Her Safranbolulu'nun makus kaderiymiş gibi bizim atalarımız da İstanbul silasında ekmekçiliği seçmiş. Herhal bildikleri tek işti. Onca güzelim iş dururken sen kalk fırıncı ol! Gerçi her daim söylerler; yok her devrin mesleğiymiş, yok devamlı geçer akçeymiş, yok insanlar fakirleştikçe daha çok ekmek yermiş ve yurdumun da hali, şekli ortada iken, oh ballı börek. Ama kazın ayağı hiç de öyle değil, bunlar uzaktan davul sesini viyola zannedenlerin yorumları... Uncunun, mayacının görece "keyfi" fiyat artışı karşısında ekmek üreticisi fırıncılar hep ucuz politika ve politikacıların oyuncağı olmuşlar. Halkın karşısına aslanın ağzındaki ekmeğin sorumlusu olarak çıkarılmışlar.

Büyükbabamın babası ilk 1890'da mesleğini icra eylemeye başlamış İstanbul ellerinde... Takdir edersiniz ki bu kadar eskileri hatırlamam mümkün değil. Ancak rahmetli pederin ilkgençlik hikâyelerini dinledim; bu mesleği İstanbul'a Safranbolululular'ın getirdiğini ama sonradan Rize ve Trabzonlular'ın gelerek onlara "kışt" dediğini anlatırdı. Ona göre Karadenizliler bozulan fırıncılığın sonradan "icat olunan tüfeğiydi". Gerçi A. Baha da 1934 yılında yayımlanan İstanbul Etnografyası adlı kitabında bu iddiaya yakın şeyler söylüyordu ama kendisinin de Safranbolulu olması kuvvetle muhtemeldi. Çünkü adamcağız bu etnografya içindeki diğer halkları ilerdeki kitaplarında anlatacağını söylemesine rağmen Safranbolululular'ı anlattığı bu ilk kitabından başkasını yayımlayamamıştır. Baha kitabında, İstanbullu fırıncıların yarısının Safranbolulu olduğunu ve hatta simitçilik, börekçilik işini de pek kimselere bırakmadıklarını yazmakta.

İSTANBUL BELEDİYESİ
Mart ve Nisan 1943
EKMEK KARTI
BÜYÜKLER İÇİN
No 408241
1 — Gününde kullanılmıyan kupon geçmez.
EKMEK KARTI
Vilâyeti :
Kazası :
Adı ve Soyadı :
Mahallesi :
Sokak ve ev No.
1 - Yurdun her yerinde muteberdir.
2 - Tahrifi ve taklidi cezayı muciptir.
BÜYÜK
İSTANBUL BELEDİYESİ
Eylûl — Ekim
1945
EKMEK KARTI
BÜYÜKLER İÇİN
372491
3 — Her parça kesilerek kullanılır.
4 — Kasım kartı alınırken bu kısım geri verilir.
5 — Tahrif ve taklidi Milli Korunma Kanununun
tâyin ettiği cezayı
müstelzimdir.
DARPHANE VE DAMGA
MATBAASI

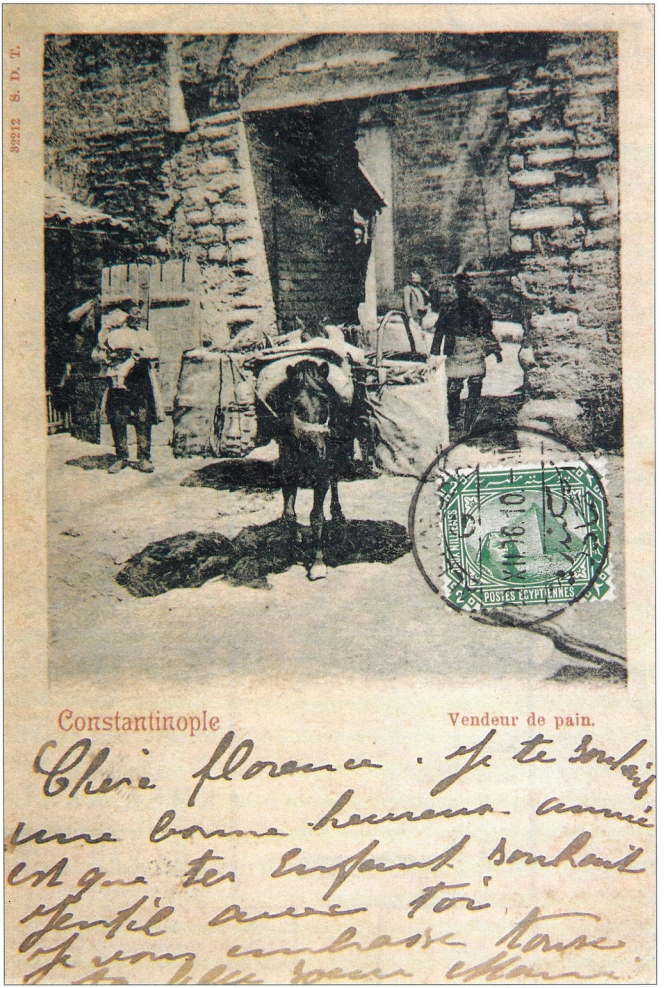
82212 S. D. T.
POSTES EGYPTIENNES
Constantinople
Vendeur de pain.
Chère florence. Je te souhaite
une bonne heureuse année
et que ton enfant soukait
gentil avec toi.
Je vous embrasse tous

Kasımpaşa Dörtkuyu'daki ekmek fırınının tamekânına mostralık ekmekler dizilmiş.

Padişahın fırın teftişi

Ekmeğin tarihinin insan kadar eski olması çok doğaldır. En kolay, en tok tutan, en ucuz... liste uzar gider. İşin aslı, ekmek yapma ve yeme alışkanlığının Uzakdoğu'da Mısır'dan çıktığı. İyice kızdırılmış yassı taşlar üzerinde pişirilen peksimet yeme alışkanlığı Mısır'dan Roma İmparatorluğu'na, oradan da tüm Avrupa'ya yayılmış. İlk fırıncı loncalarının tarihi de bu dönemlere rastlar. Bizans'ta bir dönem tüm fırınların Artopolia denen ekmekçiler çarşısında konuşlandırıldığı bilinmekte. Çıkan yangınlardan, savaşlardan, ayaklanmalardan, en çok fırıncı esnafı etkilenmiş. Halk aç kalma korkusuyla, önce ekmek edinmek için fırınlara koşmuş, her gün aldığının iki üç katını almaya kalkmış. Hazırlıksız yakalanan esnaf ise ekmek yetişmeyince "tu kaka", "ondan kötüsü yok" olmuş. Tek suçlu o imiş gibi.

Buğday, un spekülatörleri, oduncular fırıncıyı halkla karşı karşıya bırakırken, kendileri yıllarca gözden, dolayısıyla tepkiden uzak olmanın rahatlığını yaşamışlar. Fatura ise hep fırıncıya çıkmış. Osmanlı'da ekmek kıtlığı şehirlerde hoşnutsuzluk, hatta başkaldırmaların nedeni olduğundan, ekmek yapımı ve dağıtımı sıkı kontrol altındaydı. Ekmeğin kalitesi, ağırlığı ve fiyatını kontrol görevini bizzat padişah ve sadrazam üzerine almıştı. Her çarşamba sadrazam bir heyetle erzakın geldiği ve dağıtıldığı merkezleri, özellikle fırınları dolaşır, noksan gördüğünde fırıncı şiddetle cezalandırılırmış. Padişahlardan tebdil gezerek suçlu fırıncıyı idam ettirenler de olmuştu.

Türk ekmeği: İnce, yassı, az pişmiş

Cumhuriyet yıllarında adı buğday ambarına çıkan Orta Anadolu ve Konya'dan Osmanlı'ya yetecek kadar buğday çıkmadığı görülüyor. Osmanlı'nın buğdayı Kırım'dan Mısır'dan, Romanya'dan gelmiş. Gemiler Unkapanı'na yanaşır, ihtiyacı olan fırıncılara burdan dağıtılırdı. Unkapanı'na genelde Anadolu'da işlenmiş -yani çekilmiş- un gelirdi. İstanbul ihtiyacı olan unu işleyecek miktar ve büyüklükte değirmenlere sahip değildi. Daha eski dönemlerde bazı fırınların arkasında kendi beygirli değirmenleri olduğu belirtilse de sonraki senelerde fırınlar belediyenin belirlediği miktar unu tüccarlardan almışlardır. Un ve buğday ihracı yasaktı. Karaborsacılara "Madrabaz" denir ve unla buğdayın bunların eline geçmemesi için sıkı kontroller yapılırdı.

Olivier, Türkiye seyahatnamesinde İstanbul'da üç cins ekmek yapıldığından bahseder. Birincisi pide, fodola yahut Türk ekmeği diye anılan ince, yassı, az pişmiş ve oldukça beyaz bir ekmektir. İkinci cins ekmek somun yahut Ermeni ekmeği diye anılır. Yuvarlak, kalın ve şişkin, daha kötü pişmiş, daha siyah, daha kötü cins bir ekmektir bu... Diğer ekmek ise francala tabir olunmakta imiş. İnce ve uzun olan bu ekmek şehirde yaşa-

Cemil Topuzlu Paşa'nın belediye başkanlığı zamanında fırınlar için çıkarılan yeni nizamname biber gibiydi. Hamur artık ayakla ezilmeyecek, beygirler fırın içine girmeyecek, ayrı bir ahırda bağlanacaktı. Fırınlar temiz olacak, buna mukabil kendi tezgâhlarında ekmek satabileceklerdi.

Tablakâr kapı kapı dolaşıp küfeler içindeki ekmekleri dağıtıyor.

yan levantenlerin ağzına layık olacak ki Olivier ülkesi Fransa'daki ekmeklere benzeterek methetmiş. İstanbul'da hükümetin narh koymadığı tek cins ekmek de budur. Nedeni ise bu üçüncü cins ekmeği sadece Avrupalılar'ın yediği faraziyesidir. Yazar saray ekmeğinden de bahsetmeden edememiş. Görüp tadamasa da bu ekmeğin de çok beyaz ve oldukça iyi olduğunu duyduğundan söz ediyor.

Saray her daim kendi ekmeğini kendi bünyesinde üretmiş, bunlara da harc fırını denirmiş. Sultanın has ekmeğinin pişirildiği has fırınlar ise ancak çok güvenilir ve çok kabiliyetli fırıncıların çalıştığı imtiyazlı yerlermiş. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Esnaf Ordu Alayı'na diğer bazı esnafın yanında ekmekçi, yeniçeri ekmekçisi, çörekçi, börekçi, gevrekçi, simitçi, kurabiyeci, un elekçileri gibi un ve ekmekçilikle ilgili bir sürü elemanın alındığını yazar. Zaar savaşa gidip muhtemelen uzun zaman kalan asker, kendi damak zevkine uygun ekmek yesin deyu, hünkâr böyle buyurmuş ola.

Esnafın sıla hasreti

Osmanlı'nın son dönemine kadar ekmekçiliği Ermeni ve Rum ustalar sürdüregelmiş. Son zamanlarda bunlara Musevi fırıncılar da eklenmiş. Türkler üretmekten çok tüketmek-

İşgal altındaki İstanbul'un Bakırköy semtinde bir fırın kapısı önünde ekmek kuyruğu...

Fırıncılık jargonu

Ağız: Fırının ocak kısmının kapasitesi. Bir batında fırının içindeki ekmek adeti.

Baston bükmek: Hamurdan alınan parçaların tartıldıktan sonra tahta üzerinde elle ekmek şekline getirilme işlemi.

Bıçak atmak: Pişircinin, "salma küreği"ne dizdiği ekmek hamurlarının üzerini, kulağının arkasında tuttuğu ucu jiletli kalemle yararak çizmesi.

Çırak: Bakkallara veya toplu ekmek satılan diğer yerlere ekmekleri küfelerle taşıyan kişi. Eskiden genellikle kuvvetli oldukları için doğulu vatandaşlardan tercih edilirlerdi.

Dizici: Gösterişli ekmekleri fırın vitrinine dizen kişi.

Ekmeğin sonunun geçmesi: Gecikmeden dolayı sona kalan ekmeklerin kabarıklığının kaybolması.

Gelberi: Fırından çıkan ekmekleri tezgâhın yakınına çekmek için kullanılan tahta yardımcı.

Hamurker veya hamurkâr: Hamuru makinelerde yoğurarak kıvamına getiren sanatkâr.

İslanga: Hamurun, yoğurulduktan sonra mayalanması için içinde bekletildiği metal büyük kap.

Kapak: Baston büküldükten sonra ekmek hamurunun ikinci kez dinlenip mayalanması için bekletildiği raflı tahta bölme.

Kapak ağzı ekmeği: Fırın ocağının içinde iyi yer edinemediğinden iyi pişmeyip güzel gözükmeyen ekmek.

Kapakçı: Hazırlanan ekmek hamurlarını pasalara onarlı dizen kişi.

Kazan: İçine unun, suyun ve diğer malzemenin katılarak hamurun yapıldığı yarım silindir metal hazne.

Kubur: Unun çuvallardan içine boşaltıldığı mermer bölüm.

Mastalya: Modern mayalardan önce, ekşi hamur mayası elde etmek için eski hamurun içinde bekletildiği tahta konik kap.

Mostra: Camekân vitrine dizilmek üzere ayrılan "yakışıklı" ekmekler.

Ocakçı: Pişmiş ekmekleri çıkartma küreği yardımıyla fırından çıkaran.

Pasa: Her biri on adet ekmek hamuru alan dikdörtgen tahta bloklar.

Pasacı: Dolu pasaları bölükbaşından alıp pişircinin önüne koyan, boşlarını da geri toplayan kişi.

Posta: Vardiya

Patik: Ekmek hamurunu pişirme küreğine nakletmeye yarayan küçük, oval ve yassı tahta parçası.

Razmol: Pasacının ekmek hamurlarının üzerine, pişirci küreğine yapışmaması için serptiği kepek tozu.

Tablakâr: Eski gezer bayii. Genelde at, eşek ve beygirlerin sırtına yüklenmiş küfelere ekmek doldurup kapı kapı satan ve veresiye "çetelesi" tutan görevli.

Tezgâhtar: Fırının müdürü. Tezgâh defterini yazan, fırın sahibine karşı sorumlu kişi.

Tırnakçı: Genelde ramazan aylarında, pide hamurunu açıp ona şekil veren kişi.

Yamak: Tezgâhtar yardımcısı. Tezgâhta ekmek satan gençten kişi. (Büyüdüğünde eğer güvenilir ise tezgâhtar olur).

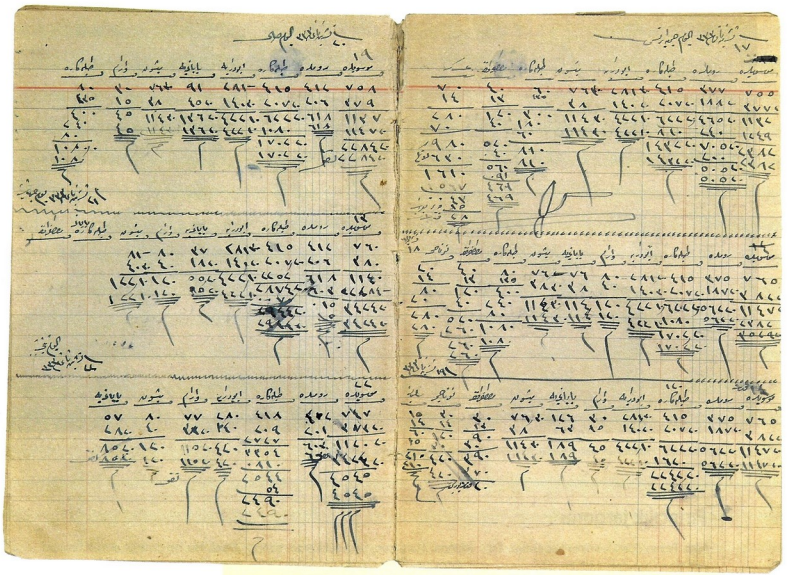

Olivier, Türkiye seyahatnamesinde İstanbul'da üç cins ekmek yapıldığından bahseder. Pide, fodola yahut Türk ekmeği diye anılan ince, yassı, az pişmiş ve oldukça beyaz bir ekmek; yuvarlak, kalın ve şişkin, kötü pişmiş, siyah Ermeni ekmeği ve francala tabir olunan ince uzun beyaz ekmek.

Ekmekçinin defteri...

1917 tarihli veresiye defterinin sayfalarından eski Türkçe ile yazılmış bir liste...

Rumlara 580
Ermenilere 330
Haralampos 132
Katolikte 97
Polislere 38
Osmanlı
Mahallesine 25
Nikisepos'a 20
İnzibat-ı askeriyeye 46
Mişon'a 92

Tablakâra 150...
ve böylece uzayıp gidiyor.

Yekûn: 1305.

Kimilerinin üstü daha sonra çizilmiş, demek ki ödeme yapılmış. İçlerinden biri ise kalemi bastırarak hiddetle çizilmiş ve yanına not düşülmüş: "Namussuz. Kaçtı."

Veresiye defterinin bazı sayfalarına "Müstahdemlerin Esamisi" yazılmış; yani çalışanlar ve maaşları:

Anastas veledi [oğlu] Yorgi:
Hamurkâr, 300 kuruş
Anastas veledi Tanaş:
Yardımcı, 200 kuruş
Yorgo veledi Yani:
Yardımcı, 200 kuruş
Filip veledi Yani:
Çırak, 100 kuruş

te "mahir" olduklarından, işin imalat kısmıyla hiç uğraşmazlar ve kazancı az olsa da hamallık kısmını yaparlardı. Tabii bunun çok can-ı gönülden olduğu söylenemez. İmalat işlerinde, şehirli için kaba ve köylüyle eş anlamlı olan "Türk" yerine hep ekalliyet tercih edilmiştir. Yönetici sınıf, köylünün şehre akın etmemesi için taşralıları ancak gedik denen izinlerle şehre sokmuş, ailesini memleketinde tutarak yerleşmesini önlediği gibi, belli aralıklarla geri dönmeye de zorlamış onları...

"Taşradan geleceklerin" kısıtlanması için konan ve "gedik" denen izinlerin kalkmasından sonra İstanbul'da esnaf sayısının arttığı aşikâr. O döneme kadar, gurbette, ailesinden ayrı yaşamış bu taşralı garibanlar... İçlerinden biri Safranbolu'nun Yörük Köyü'nden büyük büyükbabam, diğeri Erzincan'ın İliç İlçesi Armudan Köyü'nden Osmanlı Ermenisi Hagop Mıntzuri. İkisi de aynı yıl İstanbul'a gelmişler: 1890'da... Bizimki Kasımpaşa'ya, Hagop ise Beşiktaş'a. Bizimki kendi fırınını kuracak yaşta ve varlıkta, diğeri babasının yanında çalışacak yaşta. Bizimki 50'sini bulmadan göçüyor bu diyardan ve işi oğullarına bırakıyor. Gedik izinleri kalkınca oğullar cümbür cemaat göçüyor İstanbul'a. Hagop Bey ise 90 küsür seneye ne anılar sığdırdıysa bir kitapta topluyor. *İstanbul Anıları* isimli kitap sanki İstanbul fırıncılık ve ekmekçilik tarihi... Bizimkinin bir mektubu bile yok elimizde. O dönemden kalan sadece çok daha sonralara (2 Aralık 1917) tarihlenmiş veresiye ve tezgâh defteri.

Mıntzuri anılarında yaşadıklarını sade bir dille anlatır. "Fırında ekmek satılmazdı. Şimdiki gibi fırına girip ekmek almak hiç yoktu. Bakkallarda da ekmek satılmazdı. Ekmekler mahallelere ve varoşlara, müşterilerin evlerine kadar götürülürdü. Hem de veresiye. Ekmekler, küçük ekmek torbalarına konurdu. Çetele dediğimiz tahta çubuklara da kaç ekmek verildiği çizilirdi. Ekmek paraları hafta başı, iki haftada bir veya aybaşında ödenirdi. Ekmekleri dağıtanlar tablakârdı. Fırının ahırı ve atı vardı. Biz altı at besliyorduk. Ekmekleri çifte sepetlerle atlara yüklerdik. Her ata iki yüz ikiyüz elli ekmek düşerdi." Mıntzuri'nin bahsettiği çeteleler okuma yazma oranı artınca ortadan kalkmış. İstanbul'da uzun yıllar

Bir Musevi fırıncının tabelası. Belki İstanbul'dan, belki değil... Çocuklarının bu işi yapmadığı kesin, çünkü artık Türkiye'de gayrimüslim fırıncı yok. Tarih tahminen 1950'lerden önce... Fırıncı Davit Ruso masraf olmasın diye eski tabelanın üzerini boyayıp kendi ismini yazdırmış. Zamanla solup dökülen boyanın altında bir başka isim okunuyor: Nesim Ruso. Davit Bey belki ikinci kuşak fırıncı, belki bir akrabasından devraldı. Çok renkli mozaikin taşlarından biriydi, mozaik zamanla döküldü gitti, fırıncı Davit Ruso da yok artık!

Üzerinde değer değişikliği yapılarak ekmek karnesi olarak kullanılan bir et karnesi.

Pişirici, ekmekleri pasalardan küreğin üzerine nakledip oradan fırına yollar.

sütçü ve ekmekçi esnafının kullandığı çeteleler, kapı aralıklarından çoğu zaman yüzünü bile görmedikleri namahreme uzatılırmış. Kazara kapı açıldığında çeşitli tatsızlıklar yaşandığı gibi, bazen hikâyelere konu olacak aşklar doğmuş. Çeteleler, çentile çentile ay sonunda bilek kalınlığındaki tahta incelir, bazen de karışan hesaplara itiraz sonucu iki taraftan birinin kafasında kırılırmış.

Patatesler ve vesika ekmekleri

Osmanlı zamanında bozuk, eksik ekmek çıkaran fırıncılara caydırıcı olması için türlü cezalar uygulanmış. Sorumlular -ki genellikle fırın sahibi olurmuş- eşek üzerine bindirilip kafasına tahta külah geçirilerek halka teşhir edilmişler. Bazen de halka açık yerlerde falakaya yatırılmışlar.

Kıtlık ve savaş zamanlarında ekmek vesikaya bağlanmış. Birinci Dünya Savaşı yıllarında fırıncının elindeki una el konmuş ve fırınlar devletçe idare edilmiş. Her bireyin ihtiyacı kadar ekmek alması için ekmek vesikaları ya da karneler dağıtılmış. Ancak ekmek vesikaları yetmediğinden et vesikalarının üzerine sürsaj [değer değişikliği] yapılarak ekmek için kullanılmış. İkinci Dünya Savaşı'nda da karne uygulaması devam etmiş. Kimi fırınların ekmeğe daha ucuz ve bol olan patates kattığı kayıtlara geçmiş. (13 Ocak 1942 ekmek vesikalandı)

Cemil Topuzlu Paşa'nın belediye başkanlığı, İstanbul'da yeni bir hava estirmişti. Tüm sokak satıcıları toplanıyor, sağlıksız gıda üretimine son veriliyordu. Fırınlar için çıkarılan yeni nizamname biber gibiydi. Hamur artık ayakla ezilmeyecek, beygirler fırın içine girmeyecek, ayrı bir ahırda bağlanacaktı. Fırınlar temiz olacak, buna mukabil kendi tezgâhlarında ekmek satabileceklerdi. Satılan ekmeğin üstü örtülecek, sepetler temiz olacaktı.

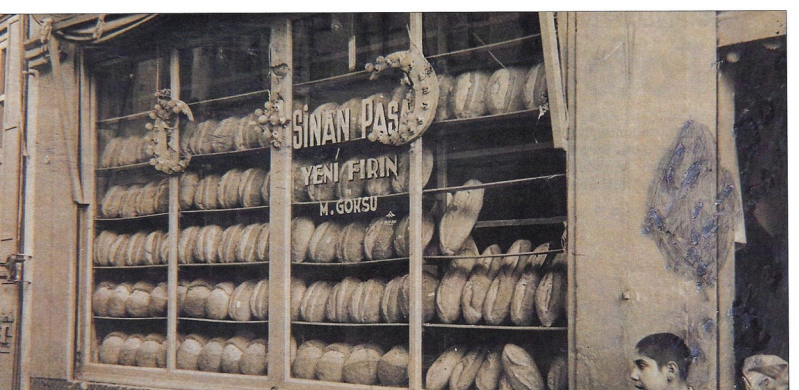

Beşiktaş, Sinan Paşa Fırını.

Hamurkâr Yorgi: 300 kuruş

Zaman geçiyor, nüfus da ekmek üretimi de artıyordu. Tahta çeteleler yerini çetele defterlerine veya tezgâh defterlerine bırakmıştı. Benim büyüklerim tarafından tutulan defter de bu dönemlere rastlıyor.

1917 tarihli fırın veresiye defterinin hangi kuşaktan büyüklerime ait olduğunu bulamadım. Son derece düzensiz ve yazandan başkasının takip edemeyeceği bu deftere bir de kendince şiir karalamış yazanı.

Vatanım yok, vatanım
Düşmüşem diyarı gurbet eline
Elimden tutanım yok.
Tutanım iman
Söylesem faydası yok
Sussam gönül razı değil.

Mert Şinasi koleksiyonu

Sayfalar birbiri peşisıra eski Türkçe veresiye listeleriyle dolu. bazı sayfalara çalışanlar ve maaşları da yazılmış. Anastas veledi [oğlu] Yorgi'nin hamurkârlık edip 300 kuruş kazandığını, Filip veledi Yani'nin çıraklıktan 100 kuruş aldığını, yardımcı ücretinin de 200 kuruş olduğunu öğreniyoruz bu sayfalarda... Veresiyelerin hepsini toplayabildi mi, çalışanlar ne vakit çekip gittiler hiçbirini bilemiyorum. Ancak fırıncılığı kendileri gibi Anadolulu olan Rumlar'dan öğrendikleri aşikâr. Bugün ise bu semtte ilaç için bir tek ekalliyet bulamazsınız. Koca İstanbul'da ise fırın çalışanı bir tek azınlık mensubu kalmadı artık. Hagop Mıntzuri gibi, benim büyükbabalarım gibi, bu defter sayfaları gibi tarih olup gittiler. Elimizde kalan, bir şiir, birkaç satır, bir anı kitabı...

Kaynaklar:
Hagop Mıntzuri, *İstanbul Anıları*
Sennur Sezer, *İstanbul'un Taşı Toprağı Altın*
Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi,*
Eremya Çelebi Kömürciyan, *17. Asırda İstanbul Tarihi*
A.Baha, *İstanbul Etnografyası*

OSMANLIYA BİR DIŞ BAKIŞ

Fotoğrafta oryantalizm

Gün geldi, doğunun gizemi ve farklılığı, mimariden müziğe batılıyı yaşamın tüm boyutlarında etkiler oldu. Bu merak kafes arkasına ve hareme uzandığında, fotoğraflarla ''yaratılan'' bir doğu yaşamı sunuldu batıya: Model bulmakta zorlandıklarında, erkekleri yaşmakla süsleyip fotoğrafladıkları bile oluyordu!

Engin Özendes (ESFIAP)

On sekizinci yüzyılda gelişen teknolojiyle birlikte hayatı kolaylaştıran gelişmelerden ''seyahat imkânları'' da payını aldı... Ve böylece batı, yüzyıllardır alakadar olduğu doğuyla daha yakından ilgilenmeye başladı.

Fotoğrafın öncüleri, medeniyetlerin doğduğu toprakları ve bu medeniyetlerden kalan yaşam alanlarını belgelemek için koştular doğuya... Sırtlarında taşımak zorunda oldukları Daguerrotype (Daguerro'nun adıyla anılan görüntü tespiti sistemi) ekipmanlarının ve kimyasal gereksinimlerin ağırlığı bile engellemedi onları. Hatta bu yepyeni icatla yaşayacakları olası teknik başarısızlık da yollarına set koyamadı. Çektikleri zorlukların neredeyse hiç farkında değillerdi. Tüm bu yorgunluk, batılı gözlerin önüne eski ören yerlerinin gerçek görüntülerini sermek içindi.

O sıralar batının, doğunun tarihine, dillerine ve hatta dinlerinin incelenmesi işine merakının giderek artacağını kimse bilemezdi. Batıda yaşayanlar, edebiyat, tiyatro, müzik, mimarlık ve güzel sanatlar alanında doğudan bu kadar etkileneceklerini akıllarından geçirmemişlerdi. Doğulular ise, bu merakın adının oryantalizm olarak sanat tarihine geçeceğini düşünmüyorlardı bile.

Önce resim sanatında kendini gösteren oryantalizm, giderek doğu insanına alışan fotoğrafçıların yaklaşımlarını belirledi. Onlar da ören yerleri ve ahşap kafeslerle çevrili evlerden oluşan sokaklardan sonra, resim sanatında olduğu gibi, ipekler, işlemeler, halılar, nargileler, çinilerle bezeli duvarlarla ilgilenmeye başladılar. Oryantalist sanatçıların ortak yanları üsluplarında değil, ele aldıkları konulardaydı. Oryantalizmin coğrafi sınırları ise Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere Müslüman Akdeniz ülkelerini kapsıyordu. Doğudaki tipler, hamamlar, kahveler ve özellikle de büyük merak uyandıran harem yaşamı, ya resimlerle ya gravürlerle ya da fotoğraflarla yaratılmaya başlandı.

Kahve-sakızlı lokum

Bir Türk kahvehanesinin önünde, Tahtakale işi hasır sandalyelerde oturanlardan biri kahveciye, ''dört sade'' diye seslendi. Hemen ahşap askıya sıralanmış cezvelerden dörtlü olanını aldı kahveci... Kahveler hazırdı... Dördünün de bol köpüklü olmasına dikkat etti... Üçgen sapları tepede birleşen yuvarlak tepsisini aldı. Tepsinin askı yerindeki ziller hafifçe şıngırdayarak, garip bir melodi yaydı içeriye.... Dört sade kahveyi dizdi tepsiye... Yanlarına birer lokum koymayı ihmal etmedi... Sade kahvenin yanında, sakızlı lokum adettendi. Nargile içenler, her nefes çekişlerinde duyulan fokurtuyu dinleyerek, dikkatle izliyorlardı tavla oyununu... Kahvehanelerin, Osmanlıda anlamı bir başkaydı... Yalnızca erkeklerin gidebildiği, çeşitli eğlencelerin yapıldığı, ulemanın felsefe tartıştığı, av hikâyelerinin dinlendiği, problemlerin çözülmeye çalışıldığı bu yerler, toplum yaşamında çok önemliydi... Özellikle ramazan ayı boyunca, geceleri de açık olan bu kahvelerde, meddahların yeri apayrıydı. İdare lambasını tepeye asınca mekâna yayılan titrek ışık, hem seyretmeye, hem sohbete, hem de oyuna yeterliydi.

Kahvehanelerde dişçilik ve berberliği bir arada yürüten kişiler olduğu gibi, bu işi kahveci de üstlenebilirdi. İçlerinden biri bu defa, ''Demirhindi'' diye seslendi. Kahveci Beykoz işi bir cam bardağın içine, buruk pembemsi renkteki şerbeti hazırladı. Tekrar şıngırdaklı tepsiye koyarak ikram etti. Nargile fokurtusuna; ara ara atılan tavla pullarının sesi, tepsinin şıngırdakları, kahve höpürtüleri karışıyordu. Kimbilir belki biraz sonra kapıdan girivericek bir gezgin, tüm dikkatleri üzerine çekerek, herkesi düşlerinde diyardan diyara götürecek hikâyelerini anlatmaya başlayacaktı.

Türk kahvehanesi.

Stüdyolar

Yabancı fotoğrafçıların yaklaşımları, yerli stüdyolara da örnek oldu. Sokaktaki gerçek yaşamdan çekilenlerin yanısıra, stüdyolarda hazırlanan doğu yaşamı görüntüleri de batıdan gelen ve fotoğraf satın alan turistlerin istekleri doğrultusundaydı. Batılının ilgi noktaları birer birer saptanarak albümler halinde satışa sunulmaya başlandı. Fotoğrafçı Kargopoulo'nun stüdyosunda, yabancı müşterilerin kıyafet değiştirip fotoğraf çektirmeleri için geniş bir gardırobu vardı. Henüz elektriğin olmadığı bu dönemde çatı katlarına yerleşen stüdyolarda fotoğrafçılar, cam tavandan gelen günışığını, özel perdelerle kontrol ediyorlardı.

Dersaadet'te günün modası

Önce arka pano tamamlandı eski tahta parçalarıyla... Hemen ön tarafa bir hasır yerleştirildi. İki yabancı varyete oyuncusuna Türk kadını kıyafetleri giydirildi. Giysiler, Dersaadet'te günün modasını yansıtıyordu. Yüzlerine yaşmaklar takıldı... Pera'nın sokaklarında gezen başıbozuklar arasından seçilmiş üç kişiye de aynı giysiler giydirildi. Elinde nargilesiyle oturan zata esnaf görüntüsü vermek için, fesinin üzerine yemeni sarıldı. Yanlarına bir de halayık oturtuldu. İşte bir Türk ailesi tablosu hazırdı.

Oryantalizm konusu giderek doğu kadını üzerinde yoğunlaştı. Altın işlemeli ipek elbisesi içinde güzeller güzeli bir kadın kanaviçe işliyordu. Dilinde bir Sultan Abdülaziz sirtosu... "Bi huzurum nale-i murgi dili divaneden... " "Tamam çekim başlıyor" dedi fotoğrafçı. Birkaç dakika hiç kıpırdamadan beklemesi gerekiyordu modelin. Yoksa uzun poz süresi nedeniyle keskin olmayan -başarısız- bir fotoğraf elde etmek işten bile değildi. Bir hoş eda ile oturduğu koltuğundan kalkıp İstanbullu hanımların eviçi giysisi olarak kullandığı üçeteğini düzeltti. Tacının altından sarkan uzun saçlarını, omzundan aşağı atıverdi. Gergefini narin elleriyle toplayarak, cevizden yapılma, oymalı çeyiz sandığının üzerine koydu. Çarıklarını yere bıraktı, tekrar gelip uzandı divana... Başını nazla eğerek, sedef kakmalı sehpanın üzerinde duran nargileye uzandı. Tamam, şimdi de ikinci pozun çekimine geçilecekti.

Tüm bu fotoğraflar, "Türk kadını", "genç Türk kızı" diye adlandırılarak satışa sunulsa da, böyle davranışların büyük cezalar gördüğü Osmanlıda bir tek Müslüman kadının bile bu pozları vermesi olanaksız olduğundan, kullanılan modeller şehre gelen yabancı toplulukların kadın oyuncuları arasından veya Pera batakhanelerinde çalışanlardan seçilmekteydi. Bazı fotoğrafçılar bu modelleri bulmakta zorluk çektiklerinden, zaman zaman da erkek modeller kullandılar.

Hayalin sınırsızlığı

Oryantalizmde "hayal etme" öylesine sınırsızdı ki, zaman zaman sanatçısının gerçekdışı dünyalar yaratmasına da neden olabiliyordu. Gerçeği olduğu gibi aktaran çalışmaların yanısıra, ilk yılların zor başedilir tekniklerine rağmen, birkaç negatifin üstüste basılmasıyla elde edilen, oldukça fazla sayıda yaratıcı çalışma da yapıldı.

Matbaa baskı tekniklerinin gelişmesi, bu görüntülerin yirminci yüzyılın başında kartpostallar halinde basılmasını sağladı. Oryantalist bir yaklaşımın ürünü olan bu fotoğraflar böylece daha geniş çevrelere ulaşarak, yeniden gündeme geldiler.

Erkek model. Başa ve yüze bir yaşmak bağlansa da, bakışlar, eller ve ayak bilekleri modeli ele veriyordu.

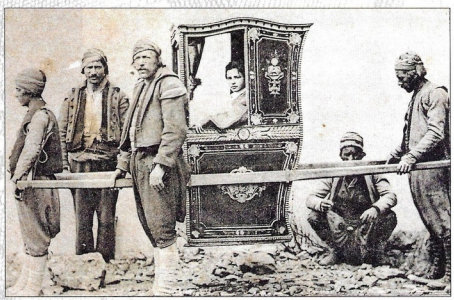

Sedan sandalyesi. Beyoğlu'nda Müslüman Osmanlı kadınının asla, Hıristiyan Osmanlı kadının da ancak sedan sandalyesiyle dolaşabildiği dönemlerden bir fotoğraf. Güçlü kuvvetli hamalların taşıdığı bu ulaşım aracı da, taşıyıcıları da, müşterisi de turistik amaçlarla hazırlanan albümler için stüdyoda yaratılmış tablonun parçalarıydı.

Derviş. Batının ilgiyle izlediği doğulu tiplerden bir derviş portresi.

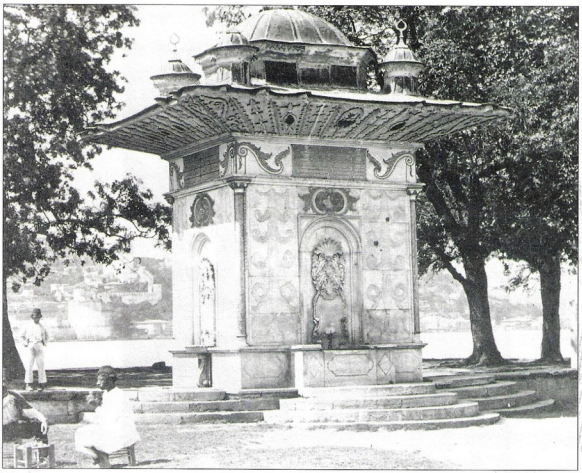

Göksu. Göksu ve Küçüksu nehirlerinin kavuştuğu yerde bulunan bu şık çeşme, Sultan III. Selim tarafından annesi Mihrişah Valide Sultan için 1796'da yaptırılmıştı. Fotoğraf, batılıların Asya Tatlısuları diye adlandırdıkları bu bölgede 1870 yıllarında çekilmiş. Başlarda bu defa, dönemin sultanının adıyla anılan Aziziye fesleri var.

Bir erkek model daha. Kadın kılığına girmiş erkek modellerin sakalları, cam negatif üzerinde siyanürle rötuşlanıyordu.

Fotoğrafta moda. Yüzyılın sonlarına doğru gelişen teknikle fotoğraflar matbaalarda basılır hale geldi. Artık fotoğraf albümleri devri tamamlanırken, fotoğraflı posta kartları devreye girmeye başladı. Başa bağlanarak, çene altında iğnelenen kalın peçeli, tek parça ve belden sıkmalı, ekonomik seviyeye göre pamuklu veya ipekli feraceler yirminci yüzyıl başlarında modanın değişen çizgilerini yansıtıyor.

Nargileli kadın. Elinde nargilesi, ipek giysiler içinde bir kadın. Sedef kakmalı sehpalar, püsküllü yastıklar dekoru tamamlıyor.

Doğu mizanseni. Stüdyolarda düzenlenen bu fotoğraflarda her tipten insanı birlikte görmek mümkün. Yastığa yaslanan kadının bir elinde dergah tesbihi, diğer elinde kahve fincanı, önündeki tepsi içinde yine fincanlar... Diğer yandaki adamın önünde Kur'an rahlesi, elinde nargile... Arka plandaki kızlar oryantal dansı, diğer kılıçlı genç ise cengaver Türk'ü temsil ediyor.

''Türk kadınları yaşmağı öyle bir sanatla bağlarlar ki, güzeller pek alımlı, çirkinler de sevimli görünür. Bu iki örtüden nasıl istifade ettikleri, hangi incelikle taç veya sarık şeklinde örttükleri, kıvrımlara hangi kibarlıkla sarındıkları, hangi incelik ve rehavetli bir zenginlikle gevşetip salıverdikleri, aynı anda hem göstermek, hem gizlemek, hem vaad etmek, hem muammalar ileri sürmek, hem de ansızın küçük küçük fevkaladelikleri ifşa etmek için nasıl kullandıkları anlatılamaz...'' Edmondo de Amicis.

Türk kadını. Tütün çubuğu ve nargile, doğunun batıdaki simgelerinden biriydi. Osmanlı erkeklerinden başka, kadınlarının da nargile içtiği, tütün çubuğu tüttürdüğü Osmanlı ülkesindeki stüdyolarda, aksesuar olarak mutlaka bir nargile bulundurulurdu.

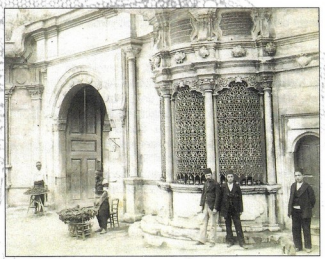

Nuruosmaniye kapısı. Ayakkabı boyacısı ve seyyar satıcılar yerlerini almışlar. Solda ayakkabısını boyatan bir asker, öndeki sivil üç kişinin başında Sultan II. Abdülhamid döneminin modası Hamidiye fesi var.

AVRUPALI VE AMERİKALI CAZCILARIN TÜRKİYE TURNELERİ

Cazda ilk yakınlaşmalar

Türkiye'de caz tınılarının ilk duyuluşu... Önce İstanbullu müzisyenler, sonra İkinci Dünya Savaşı'nın savurduğu Avrupalı, ABD'li cazcılar...Kadıköy Halkevi'ndeki konserlerden Dizzy Gillespie ve Dave Brubeck'le yapılan jam-session'lara, Türk caz tarihi böyle başladı...

Sadettin Davran

Caz, yüzyıl başında Mississippi Deltası'ndan okyanusa döküldü; ummana karıştı. Karşı kıyıya vurduğunda, henüz eline el değmemişti. Nehir gemilerinden okyanus aşırı "çok bacalılara", caz, yolculuğu öteden beri sevdi. Suları yardı, buzdağlarını sıyırdı, yunuslarla yarıştı, "Piccadilly"ye yanaştı. Caz, önce İngiltere'ye, sonra Fransa'ya gelmedi. Aynı anda ikisine birden geldi. Avrupa'nın iklimi yumuşamaya başladı.

Peki caz müziği İstanbul'a ne zaman geldi?.. Cumhuriyet'le birlikte elbette... Osmanlı, payitahtı caza terkettil.. Caz cumhuriyetçidir. Herkese solo özgürlüğü tanır.

Dinleyici dahil.

Yeryüzünün ilk müzik kozmopolislerinden sayabileceğimiz İstanbul'da, sanılanın tersine; caz da pek çok Avrupa kentinden önce duyuldu... Caz toplulukları kuruldu. İlk İstanbullu caz müzisyeni Leon Avigdor'dur. Avigdor klasik müzik öğrenimi almıştı. Keman çalıyordu. Bir yaylı çalgılar dörtlüsü kurmuştu. Sonra, bir Paris seyahatinde başı döndü... Şampanya, güzel kızlar ve o güne kadar hiç işitmediği bir müzik. Duyduğu cazdı...

Genç Leon, İstanbul'a bir alto saksofonla döndü. Hemen bir dörtlü oluşturdu. Piyanoda beyaz Rus Kolya Yakovlev vardı; banjocu ve davulcunun adları ne yazık ki bugüne ulaşmadı. Bu, Türkiye'nin ilk caz dörtlüsüydü. Adı da "Ronald's"! Union Française'de, Amerikan Sefareti'nde verilen partilerde çaldılar. Türk caz tarihi böyle başladı...

1930'ların sonlarına doğru, Almanya'da esmeye başlayan ırkçılık rüzgarları hızını artırdı. Başta Almanya, daha sonra bu ülkenin işgaline uğrayan diğer Avrupa kentlerinde çalışma olanaklarından yoksun kalan ABD kökenli siyah müzisyenlerin yanısıra; baskıların ana hedefi olan Yahudi caz müzisyenleri, Nazizmin etki alanı dışında kalan kentlere dağıldılar.

Bu kentlerin başında İstanbul geliyordu. "Sam" ise "Casablanca"da iş bulmuştu! "Ricky'nin Barı'nda" çalışıyordu. Sam'in Ricky ile şahsi bir dostluğu olmasaydı; sinema tarihinin en romantik filminin adı acaba İstanbul olur muydu? İstanbul Swing dönemine böyle girdi...

İstanbul'un ilk Swing toplulukları

Hindistan'da bulunduğu yıllarda caz müziğine ilgi duyan alto saksofoncu İbrahim Özgür, Ateş Böcekleri adlı üçlüsünü; Almanya'da şeflik eğitimi gören tromboncu Guido Kornfilt ise aralarında yine trombon çalan ünlü Arto ile kardeşi Dikran Haçaduryan'ın ve davulcu Şadan Çayligil'in de bulunduğu büyük orkestrasını kurdu. Arto ve Dikran Haçaduryan sonraki yıllarda çok ünlenecek olan klarnetçi ve alto saksofoncu Hrant Lusigyan'ın da aralarında bulunduğu "Swing Amatör" adlı topluluklarıyla ilk konserlerini 1941'de Beyoğlu'ndaki Saray Sinması'nda verdiler. O yıllarda yayın faaliyetini Galatasaray Postanesi'nin en üst katında sürdüren İstanbul Radyosu'nda da caz programları başlamıştı. İbrahim Özgür, Fazıl Abrak İstanbul Radyosu'nun ilk canlı caz programlarını gerçekleştiriyorlardı. Artık Taksim Gazinosu'nun altındaki gece kulübünde, Tokatlıyan Oteli başta olmak üzere Beyoğlu'nda birçok yerde caz çalan topluluklar vardı.

Aynı yıllarda caz Kadıköy yakasını da etkiliyordu. Klarnetçi Hulki Saner, klarnetçi Mehmet Akter, armonikacı Necdet Alpün, gitarcı Fazıl Abrak, klarnetçi Haris Akıncı gibi ünlü müzisyenler yetişiyor, Hulki Saner ve Fazıl Abrak'ın toplulukları Kadıköy Halkevi'nde geniş ilgi gören konserler veriyordu. Sonraki yıllarda İstanbul Radyosu'nda hazırlayacağı programlarla da tanınacak olan davulcu Erdem Buri; caz kuramcısı, besteci ve elektronik müzikçi olarak ünlenecek olan armonikacı İlhan Mimaroğlu; adı caz müziğiyle özdeşleşecek olan davulcu Erol Pekcan (1933-1994) da yetişiyorlardı.

Caz İstanbul'u etkisi altına alıyordu. Seyrek de olsa, İstanbul'a Amerikalı ünlü klarnetçi, şef, Red Nichols gibi nitelikli caz mü-

Desen: Hrant Lusigyan. Gökhan Akçura arşivi

Süheyl Denizci koleksiyonu.

Ankara Esenboğa Havaalanında Gillespie'nin karşılanışı. Elinde trompet tutan Muvaffak Falay, pardösülü Dizzy Gillespie, kontrbaslı Süheyl Denizci, trombonlu Sabahattin Doğanöz.

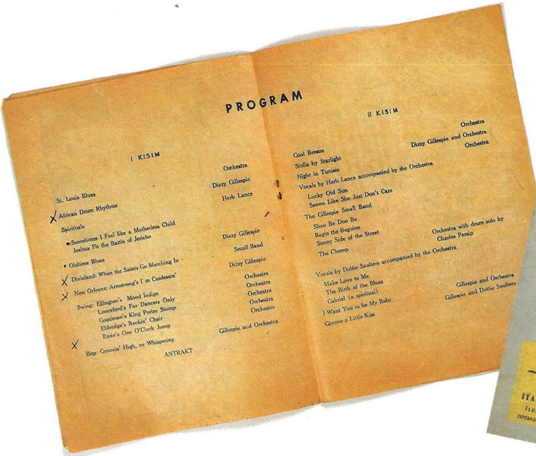

PROGRAM

I KISIM

St. Louis Blues — Orchestra
African Drum Rhythms — Dizzy Gillespie
Spirituals — Herb Lance
Sometimes I Feel like a Motherless Child
Joshua Fit the Battle of Jericho — Dizzy Gillespie
Oldtime Blues — Small Band
Dixieland: When the Saints Go Marching In — Dizzy Gillespie
New Orleans: Armstrong's I'm Confessin' — Orchestra
Swing: Ellington's Mood Indigo — Orchestra
Lunceford's For Dancers Only — Orchestra
Goodman's King Porter Stomp — Orchestra
Eldredge's Rockin' Chair — Orchestra
Basie's One O'Clock Jump — Orchestra
Bop: Groovin' High, ne Whispering — Gillespie and Orchestra

ANTRAKT

II KISIM

Cool Breeze — Orchestra
Stella by Starlight — Dizzy Gillespie and Orchestra
Night in Tunisie — Orchestra
Vocals by Herb Lance accompanied by the Orchestra
Lucky Old Sun
Seems Like She Just Don't Care
The Gillespie Small Band
Shoo Be Doo Be
Begin the Beguine
Sunny Side of the Street
The Champ — Orchestra with drum solo by Charles Persip
Vocals by Dottie Saulters accompanied by the Orchestra
Make Love to Me
The Birth of the Blues
Gabriel (a spiritual)
I Want You to be My Baby — Gillespie and Orchestra
Gimme a Little Kiss — Gillespie and Dottie Saulters

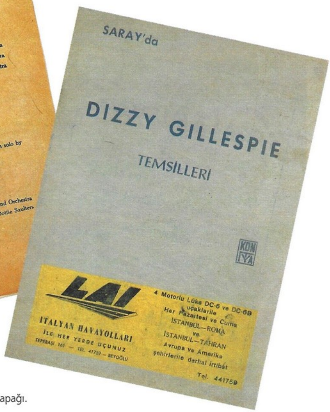

1956 yılında Dizzy Gillespie'nin İstanbul Saray Sineması'nda verdiği konser broşürünün programı ve kapağı.

zisyenleri, topluluklarıyla birlikte gelip konserler veriyordu.

1950'ler Türkiye'nin ilk caz yıldızlarının da yetiştiği yıllar oldu. Piyanist Nejat Cendeli'nin, saksofoncu ve vibrafoncu; düzenlemeci, şef Süheyl Denizci'nin, piyanist Ümit Aksu'nun yanısıra Sevinç Tevs, Ayten Alpman ve Rüçhan Çamay gibi ünlü caz şarkıcıları da bu yıllarda tanınmaya başladı. Kornocu Melih Gürel ile kontrbasçı Selçuk Sun ise aynı dönemde henüz konservatuvar öğrencisiydiler.

Altan İrtel koleksiyonu

Üst; 1- Altan İrtel, 2- Alaaddin Dal, 3- Zekai Apaydın, 4- Dave Brubeck, 5- Sevinç Tevs,(Sevinç Tevs'in arkasında Nejat Cendeli) 6- Sabahattin Karatosun, 7- Hayri Maktav, 8- Mofit Kipel Ön sıra (oturanlar) soldan: Armağan Şenol, ortadaki bilinmiyor, Fecri Ebcioğlu. 1958 İlkbahar.

Dizzy Gillespie İstanbul'da...

1956 yılına gelindiğinde, Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin birdenbire cazı sahipleneceği tuttu. Cazdan daha iyi propaganda aracı mı olurdu? ABD Dışişleri Bakanlığı "görevi" Dizzy Gillespie'ye verdi. Gillespie gerçekten doğru seçimdi. Karizmatik kişiliği, sıcak, kabına sığmayan yapısı ve elbette büyük müzisyenliği... Trompetçiler trompetçisi, şef, hepsinden önemlisi; caz tarihinin başlıca dönemeçlerinde kilit roller üstlenmiş olan Gillespie, ününün doruğundaydı. Görevi alır almaz, bugünün yapım imparatoru, o zamanların genç trompetçisi Quincy Jones'un da yardımlarıyla, 18 kişilik bir Big Band oluşturdu. Kimler yoktu ki bu topluluktа?.. Alto saksofoncu Phil Woods, tromboncu Melba Liston, Frank Rehak, elbette trompetçi Quincy Jones, davulcu Charlie Persip...

Tur İran'dan başladı, Lübnan, Suriye, Pakistan ve Türkiye'de sürdü, Yunanistan'da bitti. ABD'nin uzak müttefikleri tek tek gezildi. Programda Hindistan ve Mısır da vardı. Ama politik nedenlerle Hindistan, henüz turne başlamadan; Mısır ise, kafile Kahire'ye kadar geldiği halde iptal edildi. Orkestranın Musevi üyelerinin Mısır'a girişi güvenlik açısından sakıncalı bulunmuştu! Ortadoğu her zamanki gibi kaynıyordu.

Süheyl Denizci koleksiyonu

Dizzy Gillespie Orkestrası Ankara Büyük Sinema'da verdikleri konserde, 1956. Fotoğraf Billy Mitchell tarafından Süheyl Denizci'ye imzalanmıştır.

Ankara'da "hoşgeldin konseri"

Gillespie ve topluluğunun ilk durağı, üsüste konserler verdikleri Ankara'ydı. Türk caz müzisyenleri onları havaalanında karşılamış, "pankart asmışlardı": "Welcome Dizzy Gillespie"! Süheyl Denizci, Muvaffak Falay, Cüneyt Sermet, Erol Pekcan... Hatta alanda küçük bir "hoşgeldin konseri" bile vermişlerdi.

Dizzy Gillespie, anılarında anlatır: "Ankara'daki Amerikan Elçiliği'nde Türk caz müzisyenleriyle tanıştık... Birlikte çaldık. Trompetçi Muvaffak Falay'ı orada tanıdım. Hatta kendisine bir trompet hediye ettim. O günden beri çok yakın iki dostuz." Turne son derece başarılı geçti. Dizzy beklenenin de üzerinde sempati topladı. Gillespie ve topluluğu, İstanbul'da tam dokuz gece üstüste çaldı. Beyoğlu'nda Saray Sineması'ndaki konserler her gece dolup taşıyordu. İstanbullu caz tutkunları mutluydu... Ama bu konserlerin bir de sürekli izleyicileri vardı; en ön sıralardaki yerleri hiç değişmiyordu: Piyanist Nejat Cendeli, trompetçi Zekai Apaydın, tenor saksofoncu İsmet Sıral, klarnetçi, alto saksofoncu Hrant Lusigyan, kontrbasçı Selçuk Sun... Bu birbirinden parlak genç Türk caz müzisyenleri, Dizzy Gillespie ve orkestrasını her gece dinlediler. Etkilendiler. Ama onlar da Dizzy ve arkadaşlarını etkilediler.

Bir akşam, konser sonrası, Taksim Belediye Gazinosu'nun ünlü "camlı salonu"nda Türk ve Amerikalı caz müzisyenleri biraraya geldiler. Bilinen ilk resmî "Türk-Amerikan" jam-session'ı gerçekleşti. Zekai Apaydın, Hrant Lusigyan, İsmet Sıral, Nejat Cendeli, Selçuk Sun, davulda Vasfi Uçaroğlu... Bugünün ünlü müzik adamı Arif Mardin'in düzenlemelerini çalıyorlardı. Dizzy Gillespie şaşırmıştı.

Hrant Lusigyan

Altan İrtel koleksiyonu

Selçuk Sun koleksiyonu

Selçuk Sun, Joe Gordon, Billy Mitchell 1956, Taksim Belediye Gazinosu.

Bu kadarını beklemiyordu. Dostluklar böyle başladı. Ve sürdü... İki yıl sonra, 1958'de Ankara'ya bu kez bütün zamanların en kendine özgü caz kişiliklerinden olan Dave Brubeck geldi. Piyanist, besteci, şef Dave Brubeck, aynı yıl New York Caz Şenliği'nde adından en çok sözedilen caz müzisyeniydi.

Selçuk Sun koleksiyonu

Soldan Sağa; Phil Woods, Billy Mitchell, Frank Rehak, Joe Gordon, Selçuk Sun, arkada görünen davulcu `Charlie Persip. Taksim Gazinosu1956.

Bir akşam üzeri, Barıkan Oteli'nin lobby'sinde oturmuş sohbet ediyorlardı. Bizzat "Take Five"ın müellifi altocu Paul Desmond, büyük davulcu Joe Morello ve Brubeck... Usulca otele gelen Selçuk Sun, piyanoya oturup Dave Brubeck'in bestelerinden birini çalmaya başladı. Brubeck hemen kalkıp geldi yanına Sun'un... "Nereden biliyorsunuz bu parçayı?" diye sordu, Selçuk Sun devam etti çalmaya... Bu kez Paul Desmond da kalktı, gidip odasından saksofonunu getirdi. Selçuk Sun daha kontrbasına elini sürmemişti. Vestiyerde duruyordu çalgısı. Birazdan sıra kontrbasa da geldi...

Türkiye cazda eski... İlk yakınlaşmalar böyle başladı. Arkası geldi. Bugünlere kadar hiç kesilmedi. Cazın en rahat ettiği ülkelerinden biridir Türkiye.

Dizzy Gillespie ve Muvaffak Falay (9 Ocak 1965, *Hafta Sonu Ekstra*)

HARPUT'TAN BAHÇECİK'E, TARSUS'TAN MERZİFON'A...

Anadolu'da Amerikan Kolejleri

19. yüzyılın başlarından itibaren, Avrupalı gezginler haricinde hemen hiçbir batılının uğramadığı Anadolu bölgelerinde Amerikalılar görünmeye başladı. Misyoner olarak bilinen bu Amerikalılar, kurdukları eğitim ve sağlık üniteleriyle varlıklarını günümüze kadar sürdürdüler. Kimdi bu insanlar ve ne için gelmişler, ne vermişlerdi bu ülkeye?

Rifat Dedeoğlu

Alp Sunalp koleksiyonu

Merzifon Amerikan Koleji'ne ait bir kartpostal.

"Amerika neree?.. Anadolu neree?" Bu, geçtiğimiz asırda Anadolu'da en çok sorulan sorulardan biri olsa gerek. Bir düşünün; padişahların bile unuttuğu ücra Anadolu köşelerinde gönüllü doktorluk yapan, eğitim veren, çırak okulları açan bine yakın Amerikalı. Kıyafetler hiç görülmedik, dilleri duyulmadık, dinleri bambaşka. 1860'larda Amerikalı'nın, Harput'ta, Talas'ta, Merzifon'da ne işi var?.. Dağlardan bayırlardan ot toplayıp araştırma yapmak da ne demek?.. Neden 1890'larda Gaziantep'te Dr. Shepard insanların gözünden trahomayı kovmaya çalışsın ki? Amerikalı, 19. yüzyılda ne uğruna rahatını lüksünü bırakıp -hem de karın tokluğuna- Anadolu'ya gelsin ki?

Bu soruları cevaplayabilmek için o yıllarda hem ABD hem de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelişmelere kısaca bir göz atmak gerekiyor:

ABD 1783 senesinde bağımsızlığını kazandığında, tüm İngiliz sömürüsüne rağmen çok zengin bir ülkeydi. Ne var ki, bağımsızlıklarının ardından gelen otuz sene ayaklanmalar, savaşlar, iç çekişmelerle geçmiş, zengin ekonomilerini değerlendirmeye bir türlü fırsat bulamamışlardı. 19. yüzyılın başından itibaren ABD'de işler yoluna girmeye başladı. En sonunda Fransa ve İngiltere ile anlaşma zemini bulunmuş, Avrupa ülkelerinin elinde bulunan eyaletler kazanılmış, siyasi çekişmelerin önü alınmıştı.

James Madison (1809-1817) ve James Monroe'nun (1817-1825) başkanlıklarıyla Amerikalılar uzun yıllardır görmedikleri bir rahatlama dönemine girdiler. İşte bu yüzden, iki başkanın dönemine "era of good feelings" (hoş duygular dönemi) denmesi boşuna değildi. Amerikalılar ilk defa bu senelerde kafalarını kendi sorunlarından kaldırıp dünyanın kendi sınırlarının ötesindeki varlığını farketmeye fırsat buldular. Gelirlerinin artması ve bu dönemde Hıristiyan değerlerin yükselmesiyle Amerikalılar inanılmaz bir şekilde, çok çeşitli nedenlerle tüm dünyaya yayılmaya başladılar. Dolayısıyla, 19. yüzyılda hastane, yetimhane, sağlık ocağı, kolej, çırak okulu gibi ikiyüzün üstünde merkezle yerleştikleri Anadolu, Amerikalı misyonerlerin keşfe çıktıkları tek yer değildi.

"Congregationalist'ler"

ABD'den dünyaya yayılan bu grupların içinde en aktifi "Congregationalist'ler"di. ABD'nin kuzeydoğusunda altı eyaleti kapsayan New England yöresinde yaşayanların çoğu, Protestanlığın Congregationalist mezhebine mensupturlar. Congregationalist'lerin en önemli özelliği, her cemaatin kendini ilgilendiren konularda, -dinle alâkalı olup olmadığına bakılmaksızın- doğrudan doğruya kendilerinin karar vermelerinin gerektiğine inanmaları. Dolayısıyla devletin özellikle din işlerine karışmasına hep kaygıyla bakıyorlar. Bu özelliklerinden ötürü sosyal liberalizmin de en keskin savunucularından olmuşlar hep. Mezhebin mensupları için eğitimin ve eğitmenin önemi büyüktür. Ancak bahis konusu eğitimin sadece dini eğitim olmadığını öne sürerler. On-

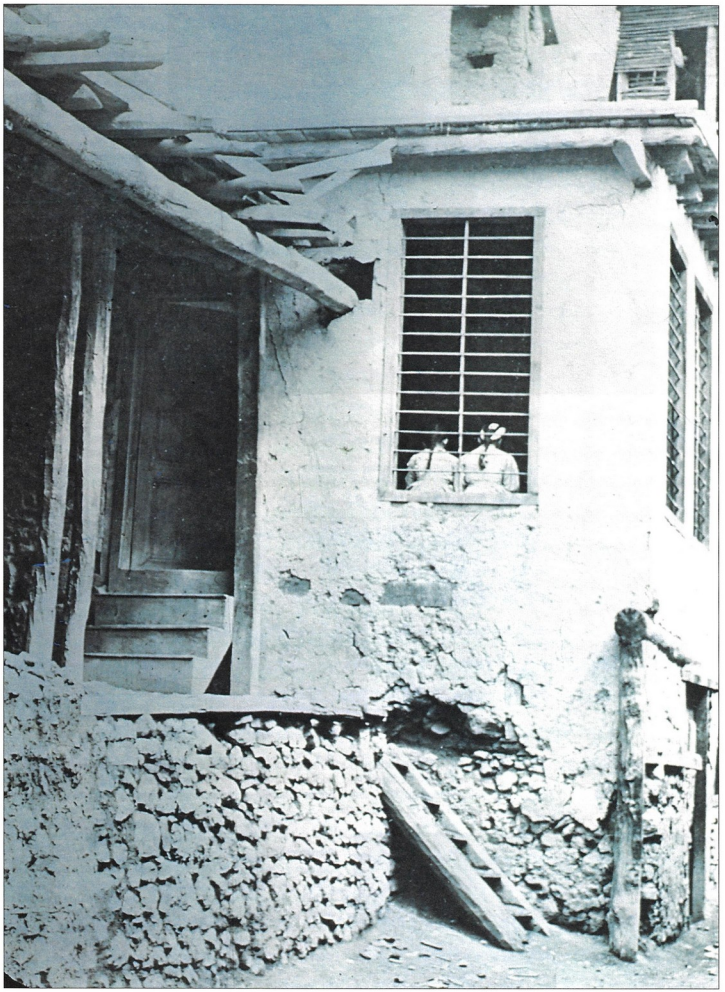

Alp Sunalp koleksiyonu

Zeytun Amerikan Yetimhanesi (Kahramanmaraş).

Alp Sunalp koleksiyonu

Sivas'tan gelen bir teolog Kayseri'de ders verdiği çocuklarla.

lerine gittiği hemen hemen hiç görülmezken, II. Mahmut döneminin getirdiği rahatlamayla Anadolu, batılı seyyahların meraklı gözlerine açılmıştır. Tanzimat Fermanıyla noktalanan II. Mahmut'un saltanat sürdüğü yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nda kapıların Avrupa'ya açılma dönemidir. Açılan bu kapılardan Congregationalist'ler ya da Bord Heyeti mensupları da girer.

Amerikan misyonerleri Anadolu'da

Bord Heyeti'nin amacı gizli değildir: Anadolu'da sağlık ve eğitim hizmetleri verirken, Hıristiyanlığı yaymak. Anadolu ve Müslümanlığa tamamen yabancı olan bu insanlar önce Müslüman halka Hıristiyanlığı tanıtmayı deneyecektir. Çok kısa bir müddet sonra, başarılı olamayacaklarını anlayıp vazgeçerler. İzledikleri yolu değiştirirler: Faaliyetlerini azınlıklar, özellikle de Ermeniler üzerinde yoğunlaştırırlar. Artık Bord Heyeti kurumlarında eğitilen çocukların çoğu Osmanlı'nın Rum ve Ermeni tebaasıdır. Oysa Bord Heyeti görevlilerinin böyle bir tercihi

Alp Sunalp koleksiyonu

Gaziantep Amerikan Koleji, 1903.

lara göre, esas amaç bilimsel eğitimle iyi ve yararlı insanlar yetiştirmek.

Ülkemizde, tanıyanlar tarafından kısaca "Bord Heyeti" diye anılan Türkiye'deki Amerikan okullarının (Robert Kolej hariç) bağlı olduğu "American Board of Commissioners for Foreign Missions" isimli kuruluş, Congregationalist'ler tarafından işte bu "hoş duygular dönemi"nde oluşturulmuş. Bord Heyeti'ne göre amaç, dünyanın az gelişmiş bölgelerine eğitim ve sağlık hizmetleri götürmektir. Aynı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'su da bu az gelişmiş bölgelerden biridir. Bord Heyeti mensupları 1820'den itibaren Anadolu'nun da dört bir yanına dağılırlar.

yoktur. Ne var ki, Müslüman Osmanlı ahali Bord mensuplarına en başından hiç de sıcak bakmamış, "Hıristiyan eğitimi görür" çekingenliğiyle çocuklarını bu kurumlardan uzak tutmuşlar. Ayrıca eğitim için tercihlerini de dini eğitimden yana kullanmışlar.

Üsküdar Amerikan Koleji öğrencilerinden bir grup, 1924.

ABD'de bu gelişmeler sürerdursun, Osmanlı İmparatorluğu da II. Mahmut (1808-1839) dönemini yaşamaktadır. Daha önce ticari zorunluluklar hariç batılıların Anadolu iç-

1870 yılına gelindiğinde Bord Heyeti'nin Anadolu'da 220'si ilkokul olmak üzere toplam 233 eğitim kurumu vardır. Bu kurumların bulunduğu yerlerde genellikle yöre insanına hizmet veren bir hastane ya da klinik de kurulur. Acıdır ama, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Müslüman çocukların eğitimi için Osmanlı devletinin Anadolu'ya sağladığı dinsel olmayan eğitim kurumlarında okuyan öğrenci sayısı Bord Heyeti kurumlarıyla neredeyse aynıdır.

Alp Sunalp koleksiyonu

İzmir Amerikan Koleji'nde kimya dersi, 1967.

Cumhuriyet sonrası faaliyetini sürdürdüğü bilinen Amerikan kolejleri; Üsküdar, Merzifon, Talas, Tarsus ve İzmir'dekilerdir. Bunlardan Merzifon 1928, Talas ise 1967 senesinde kapatılır. Günümüzde ise Üsküdar, İzmir ve Tarsus Amerikan kolejleri eğitim vermeye devam ediyor.

New York City gazetesi yayımcısı albay Elliot Fitch Shepard, St. Paul'un doğum yerini gezmek için geldiği Tarsus'taki antik kalıntıları dolaşırken burada eskiden ünlü bir üniversite olduğunu öğrenir. Bundan esinlenen Shephard bölgede bağımsız bir enstitü kurmaya karar verir.

Bord Heyeti mensuplarının en büyük dini faaliyeti Ermeniler arasında gerçekleşir. Ermeniler'in kilisesi tüm mezheplerden ayrıdır. Doğu Ortodoks Kiliseleri'ne yakın olmakla beraber hiçbir mezhebin liderliğine bağlı değillerdir. Amerikalılar, özellikle Ermeniler'in yoğun yaşadığı Doğu ve Orta Anadolu'da yoğunlaşırlar. Öğrencilerin çoğunluğu Ermeni'dir. Sonunda Ermeniler'in önemli bir bölümünü Protestan yapmayı başarırlar.

Cumhuriyet dönemi

Bord Heyeti eğitim ve sağlık merkezleri 20. yüzyılın başından itibaren önemini yitirmeye başlar. Yeşermeye başlayan milliyetçilik akımları, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci, azınlıklara karşı alınan tavır, merkezlerin birer birer kapanmasına neden olur.

Nitekim, Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden sonraki yıllarda Cumhuriyet hükümeti -geçmişten kaynaklanan "misyoner" tepkisiyle- Tarsus, İzmir, Üsküdar gibi geriye kalan okulları kapatır. Ancak bir yıl sonra okulların tekrar açılmasına müsaade edilir. Bu müsaade Lozan anlaşmasının zorlamasıyla değilse de okulların statüsünü belirleyen onun maddeleridir. İlkokul seviyesindeki okullar ise tehcir ve mübadele gibi nedenlerle daha Cumhuriyet kurulmadan kapatılmıştır.

Üsküdar Amerikan Koleji

Bord Heyeti'nin Anadolu'daki faaliyet sürecini daha iyi görebilmek için Üsküdar Amerikan Koleji tarihine bir göz atmak yeterli olabilir. Bu okulun kökeni, adının çağrıştırdığının aksine Üsküdar'da değil, İzmit'in Bahçecik kasabasına dayanır.

Bord Heyeti, 1858'de Ermenice adıyla Bardezag'da -Bahçecik- bir Protestan Kilisesi açar. Heyetin 1860'larda buraya tayin ettiği Rahip J.W.Parsons ise yatılı bir kız koleji açılması için çalışmalara başlar. Okul 1872'de Bitinya Amerikan Koleji (Bithinian American High School) adıyla faaliyete geçer. Bitinya; Bolu'dan İzmit'e kadar uzanan Roma 'teması'nın [eyalet] adıdır. Okula önceleri sadece kız öğrenci alınır. 1879'da Erzurum'dan Bahçecik'e tayin olan Rahip John E. Pierce'ın çabalarıyla okulun erkek kısmı açılır. Chambers zamanında okul 'tam teşekküllü' hale gelir. Beş yeni bina ilave edilen okulda kreş, bebek bakımevi, ilkokul ve yetimevinin yanısıra marangozluk, demircilik, ayakkabıcılık, ciltcilik, tenekecilik ve terziliğin öğretildiği

Merzifon Amerikan Koleji.

H. Akçaoğlu arşivi

meslek okulları vardır.
Bu arada Adapazarı'nın Protestan Ermenileri'i uzun zamandır Bord Heyeti'nden okul açmasını talep etmektedir. 1884'de, Bitinya Amerikan Koleji'nin kız kısmı, Miss Fornham isimli öğretmenin önderliğinde Adapazarı'na naklolur.

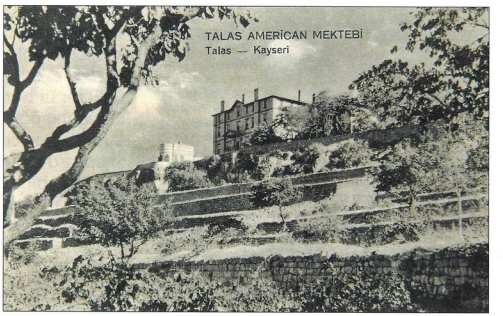

H. Akçaoğlu arşivi

Chambers her iki tarafın da müdürüdür. 1915'e kadar tam kapasite eğitim veren her iki okul da "tehcir" olayıyla kapanır. Böylece "Bithynia American High School" İstanbul'a taşınır. Adapazarı'ndaki kız kısmı Üsküdar'da halen mevcut okulla birleşir ve bugünkü Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nin temeli atılır. Erkek kısmı ise 1921'de şimdiki Göztepe Parkı'nın deniz tarafındaki cephesinin karşısında bulunan Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa'nın köşkünde tekrar açılır. Ancak maddi nedenlerle 1932'de kapanır. Üsküdar Amerikan Koleji 1923'te kapatılmasına rağmen bir yıl sonra tekrar açılır. Okul, günümüzde de eğitim vermeye devam ediyor.

İzmir Amerikan Koleji

Bord Heyeti'nin faaliyetlerine bir başka iyi örnek de İzmir'deki Amerikan kolejleridir. Kaynaklarda, bu kolejlerin geçmişine dair bilgiler çelişkili. Prof. Uygur Kocabaşoğlu *Anadolu'daki Amerika* adlı kitabında "1880 yılında bu kentte biri erkek, diğeri kız iki lisenin (high school)" faaliyetini sürdürdüğünden bahseder. Bu okullardan biri International College, diğeri de Amerikan Collegiate Institute (A.C.I.), bugünkü adıyla Özel İzmir Amerikan Lisesi'dir. Ancak İzmir International College'in kuruluş tarihini vermez. Yine Prof. Kocabaşoğlu'na göre Bord Heyeti'nin İzmir'deki ilk kuruluşu bir matbaadır. Prof. Kocabaşoğlu International College'ın kuruluşunu ve gelişimini şöyle anlatır:

"20. yüzyılın başında İzmir'deki bu okul için harekete geçildi. Okulun sözleşmesi 8 Nisan 1903'te Massachusetts Eyaleti Senatosu'nca onaylandı. (...) Bu okulun eğitim süresi,

İzmir Uluslararası Koleji Futbol takımı, 1912.

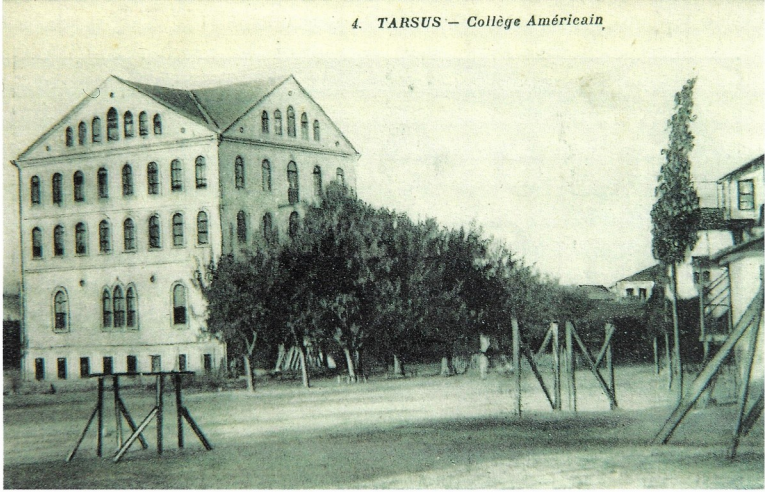

H. Akçoğlu arşivi

Tarsus Amerikan Koleji, Stickler Hall.

dördü hazırlık, dördü yüksek bölümde olmak üzere sekiz yıldı. Kuruluşundan kısa süre sonra 275 öğrencisi olan Uluslararası Kolej hızlı bir gelişme gösterdi. 1911'de New York'lu hayırsever Mrs. John S. Kennedy'nin 25.000 dolarlık bağışıyla satın alınan ve İzmir'in 'Cennet' diye anılan bir köşesinde modern binasına kavuşan bu okul 1934'e kadar yaşadı. Büyük dünya bunalımı nedeniyle dış kaynakları daralan; Cumhuriyet yönetiminin yabancı okulları ciddi biçimde denetlemesi ve sınırlandırmasıyla hareket serbestisi de ortadan kalkan Uluslararası Kolej, 31 Mart 1934'te kendi kendini feshederek tarihe karıştı.''

Bizim edindiğimiz bilgilere göre İzmir International College aslında tarihe karışmamış, aynı yıl Selanik'e taşınarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Prof. Uygur Kocabaşoğlu'nun ''Cennet diye anılan İzmir köşesinde'' diye sözünü ettiği yerde ''Paradiso American College'' isminde bir başka Amerikan okulunun varlığından daha bahsediliyor. Aslında uzun müddet ''Paradiso'' ve ''International''ın aynı okullar olduğu sanılmıştır. Ancak son zamanlarda ortaya çıkan bazı kartpostallarda bu iki isim altında değişik binalar görülür.

İzmir'deki iki ya da üç Amerikan okulu içinde tarihi en iyi bilinen American Collegiate Institude'dur (A.C.I.). 1878'de Basmane bölge-

Şanlıurfa'da teoloji dersi öğretmeni ve öğrencileri.

Alp Sunalp koleksiyonu

Alp Sunalp koleksiyonu

Üsküdar Amerikan Koleji'nden mezun olan bir sınıf, 1928.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Müslüman çocukların eğitimi için Osmanlı devletinin Anadolu'ya sağladığı dinsel olmayan eğitim kurumlarında okuyan öğrenci sayısı, Bord Heyeti kurumlarıyla neredeyse aynıdır.

sinde Bord Heyeti'nin himayesi altında yabancılara hizmet veren bir anaokulu olarak kurulur. A.C.I. ya da İzmir Amerikan Koleji, 1910'da ilkokul eğitimi de vermeye başladığında, okulun öğrenci sayısı 300'e ulaşır. Basmane kampüsünün, giderek artan öğrenci sayısı nedeniyle 1913 yılında şehrin dışında, Göztepe semtinde yedi dönümlük bir bahçe satın alınır. Bu arazi, şu anda "Özel İzmir Amerikan Lisesi" alanının ancak bir kısmını oluşturur. Okulun bu bölgeye taşınması ise 1923'e kadar gerçekleşemez.

1919'da, uzun yıllar A.C.I.'da görev yapan Olive Greene, Salhane'de daha çok Türk öğrenci yetiştirmek üzere yeni bir yer açar. Bu zamana kadar okul öğrencilerinin çoğu azınlık gruplarındandır. 1922'de Yunan işgalinin sonunda çıkarılan yangınlarda Basmane kampüsü tamamen kül olur. Miss Greene Salhane'deki okulu kapatıp Göztepe'de satın alınan arsaya, yani okulun bugün bulunduğu yere taşır. Basmane'den kalan öğretmen, malzeme ve öğrencilerle birleştirir, A.C.I.'yi sürdürür. O zamanlar başarılı bir incir ihracatçısı olan Şerif Remzi Reyent ile 1919'dan 1960'a kadar okulun Türk müdür yardımcısı olan İbrahim Taner, Miss Greene'e bu konuda büyük destek olur.

115 yılı aşkın bir süredir öğrenci yetiştiren "Özel İzmir Amerikan Lisesi"nin öğrenci sayısı bugün 1.200'e yaklaşıyor.

İzmir Amerikan Koleji.

Alp Sunalp koleksiyonu

Talas Amerikan Koleji kliniğine gelen yerli halk.

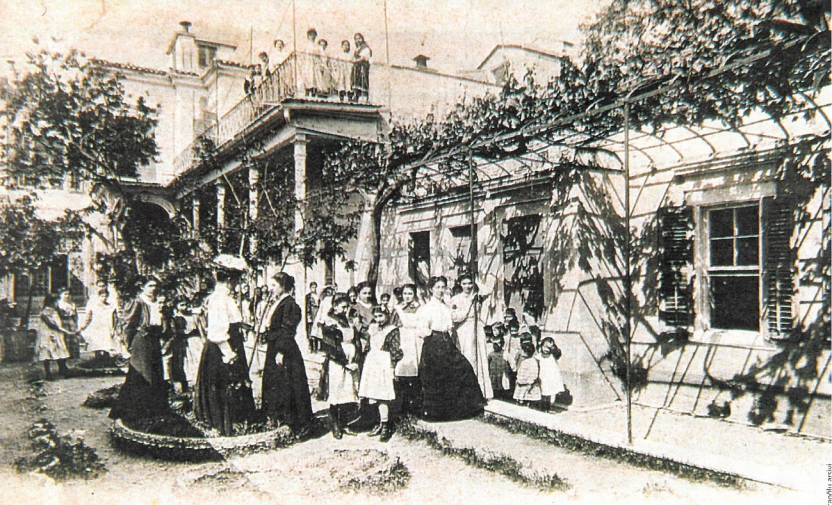

Smyrne — American Collegiate Institute - Kindergarten Building

H. Akçaoğlu arşivi

İzmir Amerikan Koleji'de çocukevi.

İzmir Amerikan Koleji yöneticileri ve öğretim görevlileri.

Alp Sunalp koleksiyonu

Tarsus Amerikan Koleji

Bord Heyeti misyonerleri, Hıristiyan ilahiyatının kurucusu St. Paul'ün doğum yeri olan Tarsus'ta bir okul kurulmasıyla ilgili daha özenli bir çalışmaya girmek isterlerdi elbette; ama Tarsus Amerikan Okulu'nu kurma şerefi, New York City gazetesi yayımcısı albay Elliot Fitch Shepard'a nasip oldu. Shepard'ın burada bir okul kurma fikri, 1885'te Kudüs'e yaptığı yolculuk sırasında Tarsus'a uğramasıyla oluştu.

St. Paul'un doğum yerinin Tarsus'a çok yakın olduğunu bilen Shepard, Tarsus'taki antik kalıntıları dolaşırken burada eskiden ünlü bir üniversite olduğunu öğrenir. Bundan esinlenen Shephard bölgede bağımsız bir enstitü kurmaya karar verdi. St. Paul Enstitüsü, 22 Kasım 1888'de kiralık binalarda sekiz erkek öğrenciyle faaliyete başladı. Sene sonunda öğrenci sayısı otuzu bulmuştu. Bu öğrencilerin tümü Protestan Ermeni idi. Okulun kurulmasına önderlik edenlerden Mac Lachlan 1891'de Tarsus'tan ayrılıp İzmir'deki Uluslararası Koleji'i kurdu. Okul ilk mezunlarını 1893 yılında verdi. 1898 senesinde okul iki katlı yeni bir binaya kavuştu. Brewer Hall adı verilen ve beş dershanenin bulunduğu bina, 10 öğrenci için de yurt olarak da kullanılıyordu.

St. Paul Enstitüsü 1903 yılında Amerikan Bord Heyeti'ne devredildi. Okulun gelişmesinde en büyük atılım, Bord'a devrinden iki yıl sonra, yani 1905'te bir Amerikalı hayırseverin 10.000

H. Akçaoğlu arşivi

dolarlık yardımıyla gerçekleşti. Büyük bir meblağ olan bu bağışla bugün de ayakta olan ünlü Stickler Hall binası yapıldı.

Okulun adı 1915 senesinde St. Paul Koleji olarak değiştirildi. Kurtuluş Savaşı sırasında Fransız işgalinde çok zor günler geçiren kolej 1924'te kapandıysa da bir yıl sonra yeniden açıldı. Tarsus Amerikan Koleji bu yıllardan sonra yaşamını sorunsuz sürdürdü. Zaman zaman karşılaşılan maddi güçlükler sabır ve fedakârlıklarla aşıldı. 1925'ten bu yana en büyük değişiklik ise 1987 yılında okula kız öğrenci alınmasıyla yaşandı. Kız öğrencilerin alınmaya başlanmasıyla beraber yatılı talebelik de kaldırıldı.

Bord Heyeti halen İstanbul'da faaliyetini sürdürüyor. Heyetin başında 1962 senesinde Talas Amerikan Koleji'nde görev

Alp Sunalp koleksiyonu

İzmir Amerikan Koleji öğrencileri ve öğretmenleri.

1800'lerden 2000'lere

Geçen asrın sonlarına doğru sayısı 200'ü aşan Bord Heyeti'ne ait Amerikan kurumlarının sayısı şu anda dört. Dört çünkü, yukarıda anlattığımız üç okulun yanı sıra Bord Heyeti uzun senelerdir kapalı olan Gaziantep Amerikan Hastanesi'ni evvelki sene yeniden açtı. Bununla da yetinmeyip hastaneye bağlı olarak eski Amerikan Koleji'ni hemşire okulu olarak yaşama kavuşturdu. Bu arada, İstanbul'daki Amerikan Hastanesi'ni geliştiren kişinin de Gaziantep Amerikan Hastanesi'nin kurucularından Dr. Shepard'ın oğlu olduğunu belirtmekte yarar var.

yapmaya başlayan Alan McCain bulunuyor. Board Heyeti tüm mülklerini, çoğunluğu bu okulların mezunlarından oluşan SEV vakfına devretmiş durumda. Vakıf, iki yıldan beri Talas Amerikan Koleji'ni yeniden açmaya çalışıyor.

Kısacası Amerika, Anadolu'da neredeyse iki asırdır eğitim ve sağlıkla ilgili sürdürdüğü faaliyetini 21. yüzyıla da taşıyor. Yine de; "Amerika nerede?.. Anadolu nerede?"

ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı - ayrıntı -

Çocuk Esirgeme Kurumu telgrafları

Himayei Etfal Cemiyetide tebrike iştirak eder.

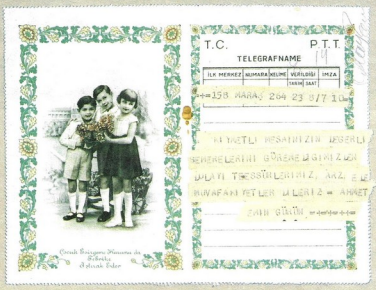

T. C. P. T. T.

TELEGRAFNAME

Ilk merkez	Numara	Kelime	Verildiği Tarih	Verildiği Saat	İmza

1138 ERENKOY 358 20 25.7 10.40 G =

LENDIGINIZIN IKINCI YILINI SAADETLE

RMENIZI CANDAN DILERIZ =

PAKIZE ORHAN SAYDAM =+

=+ KL LUKS =+=++++

Ahmet ihsan Matbaasi Led. Şt.

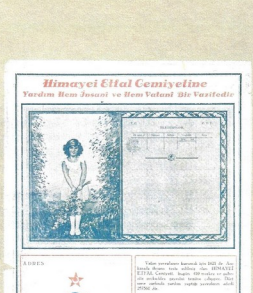

1932 tarihli bir Resimli Şark dergisindeki ilan: Himayei Etfal Cemiyeti (şimdi Çocuk Esirgeme Kurumu), gelir sağlamak amacıyla piyasaya bir ''tebrik telgrafnamesi'' çıkarmış. Tebriklerini ''kıymeti on beş kuruş'' olan bu telgrafnameyle yollayan vatandaşlar, belki fazladan çok cüzi bir miktar para ödüyorlardı ama hem bir şıklık yapmış, hem de kuruma yardım etmiş oluyorlar. Zaten ilanın başında da yazmıyor mu; ''Yardım hem insanî ve hem vatanî bir vazifedir'' diye...

Bir sahafta bulunan postadan geçmiş bir telgrafname: 25 Temmuz 1933 tarihinde Erenköy'den yollanan telgrafta, Bay ve Bayan Plevne çiftinin ikinci evlilik yıldönümü kutlanıyor. Telgrafnamenin altında matbu olarak, ''Himayei Etfal Cemiyeti de tebrike iştirak eder'' ibaresi yar alıyor.

Kurumun adı Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştikten sonra telgrafnameleri de değişmiş. Boyut biraz küçülmüş (gerçekten eskisi bir okul karnesi büyüklüğündeydi), resim (eski bir yabancı kartpostaldan araklanmasına rağmen) daha sevimli hale gelmiş.

8 Temmuz 1941 tarihinde Maraş'tan Emin Gürün'ün Bayan Cemile Devrim'e gönderdiği bir telgrafın ilginç metni: ''Kıymetli mesainizin değerli semerelerini göremediğimizden dolayı teessürlerimizi arz eder muvaffakiyetler dileriz.''

Telgrafların da kendi başına bir tarih yarattığını hiç düşünmüş müydünüz?

KADRAJ-IŞIK-DEKLANŞÖR ÜÇGENİNDE 42 YIL

Giz fotoğrafları

Salâhaddin Giz, tam 42 yıl aralıksız fotoğraf çekti. Kendi deyişiyle ''sefilden sefire'' onbinlerce insan görüntülemişti. Keza, bugün yerinde yeller esen onbinlerce mekânı... Özellikle 1930'lu ve 1940'lı yılların birer belgesi niteliği taşıyan bu arşiv, bir ''Cumhuriyet fotoğrafhanesi'' olarak nitelenebilir.

Ümit Bayazoğlu

Cumhuriyet'in emekleme çağı olan 1920 ile 40'lı yıllarda, basında bir avuç fotoğrafçı çalışıyordu. Henüz görsel basın diye bir şey yoktu. Zaten kötü kâğıda basılan gazetelerde çoğu haber fotoğrafsızdı. Pek seyrek basılan fotoğraflar ise çamur gibi oluyordu.

Bu dönemde İstanbul ve Ankara'da bir avuç fotoğrafçı vardı. Salâhaddin Giz de işte bu öncülerden biriydi. 84 yıllık ömrünün 42 yılında elinden kamerasını düşürmedi. Onu 20 Şubat 1994,tarihinde kaybetmiştik. Ancak o ardında yüzbinlerce karelik bir Cumhuriyet tarihi belgeseli bırakarak gitmişti. Bu değerli arşivi geçtiğimiz aylarda Yapı Kredi Yayınları satın aldı. Yaşarken kıymeti pek bilinmeyen Salâhaddin Giz, eğer bu arşiv iyi değerlendirilirse sonsuza kadar anımızda olacak.

Haber fotoğrafçılığında estetik yorum hiç itibar görmez. Zaten spontane fotoğraf çekerken estetik bir perspektif arayıp bulmak öyle her babayiğit fotoğrafçının harcı değildir. Ama onun fotoğraflarını, yaşıtı ve sonraki kuşaktan meslektaşlarının fotoğraflarıyla karşılaştırdığınızda, bariz olarak gözükür ki Salâhaddin Giz iyi bir gazeteciden daha çok bir fotoğraf sanatçısıdır.

Babıâli dayanışması (kurnazlığı)

İlk fotoğraflarını henüz 15 yaşında bir öğrenciyken çekmeye başlayan Salâhaddin Giz, devrinde nasıl zor şartlar altında çalıştıklarını 1986'da Tercüman gazetesinde Günvar Otmanbölük ile yaptığı söyleşide şöyle anlatıyordu: ''Babıâli'deki bütün foto muhabirlerinin sayısı 10-12 civarındaydı. Ankara'da ise sadece iki kişi vardı. Ben, Cumhuriyet'te Namık Goral ile birlikte çalışırdım. Diğer gazetelerde tek foto muhabiri vardı. Hatta bazı arkadaşlarımız iki, bazen üç gazetede birden çalışmışlardır.

Bu azlık sebebiyle de, foto muhabirlerinin işi fevkalade zordu. Gittikleri yerde fazla kalamazlardı. Üstelik, aynı saatlerde birkaç işe birden yetişmek mecburiyeti sık sık başgösterirdi. Mesela, pazar günü saat 10'dan itibaren Kalamış'ta yelken yarışları yapılır. Aynı saatte bir misafir başbakan Taksim abidesine çelenk koyacaktır. O sırada, Eminönü Halkevi'nde esnaf teşekküllerinin toplantısı vardır. Öğleden sonra bir tenis karşılaşmasının, yahut bir müsamerenin takibi istenmektedir. Düşünün, hangi birine yetişebilirsiniz?..''

Ama yetişirlermiş. Tabii bir Babıali kurnazlığıyla; ''Bu durumda, arkadaşlar arasında işbirliğine gidilirdi. Herkes bir işi kovalar, akşam olunca buluşarak resim ve haber teatisi yapılırdı. Böylece, günün bütün olayları verilmiş olurdu.''

Magnezyumun marifetleri

Salâhaddin Giz, ömrü boyunca hep Cumhuriyet gazetesinde çalışmış ve buradan emekli olmuş şanslı bir gazeteci. Dönemin en istikrarlı gazetelerinden birisi olan Cumhuriyet'in patronu Doğan Nadi onun çocukluk arkadaşıydı. Fotoğrafçılığa da birlikte başlamışlardı. Galatasaray Lisesi'nden sınıf arkadaşı olan Doğan Nadi aracılığıyla gazeteye girmişti. Bir yandan okuyor, öte yandan fotoğrafçılık yapıyordu.

Genç Cumhuriyet rejimi, onun meslekte çaylaklık dönemine denk düşen yıllarda ''1940 Rönesansı''na hazırlanıyordu. Sürekli hamleler halinde yükselen yeni rejimin dünyayı şaşırtan ataklarından birisi de ''Harf Inkla-

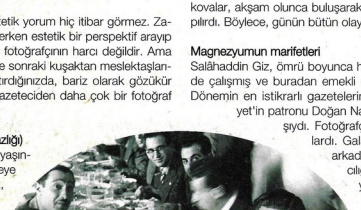

Salâhaddin Giz (sağdan ikinci) arkadaşları ile yemekte.

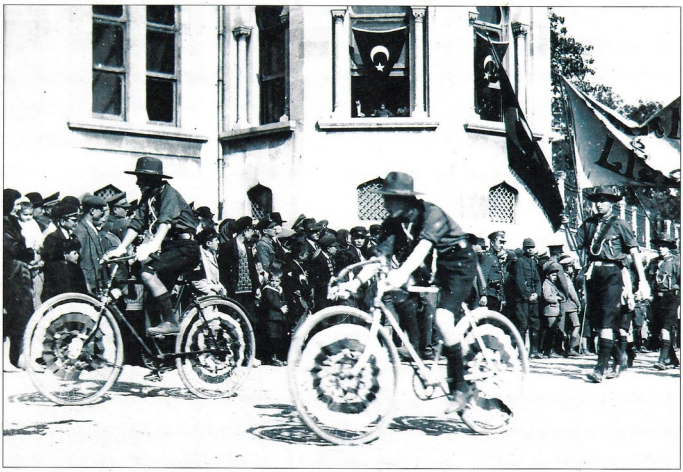

Beyazıt Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) önünde bisikletli izciler.

Galatasaray Balıkpazarında bir meyhane önünde çiçekçi. Meyhanenin içi gözükmesin diye zarif beyaz perdeler asılmış.

bı''ydı. Hükümet bütün enerjisiyle ve çok kısa zamanda yeni harflere uyum sağlanması için konunun üzerinde önemli duruyordu. Basın da bu konudaki çalışmaları kamuoyuna günü gününe ulaştırmak için hummalı bir faaliyet içindeydi. Salâhaddin Giz, bu heyecan yüklü günlerde başına neler geldiğini kendine özgü ironisiyle şöyle anlatmıştı: ''Harf Inkılabı sırasında Dolmabahçe Sarayı'nda bir toplantı düzenlenmişti. Mevcut ışıkla bir iki fotoğraf çektik. O arada, meslektaşlarımızdan Hilmi Şahenk, 'Lumiere' ile çekim hazırlığına başladı. Biz de, Ali Ersan, Cemal Goral, Namık Görgüç ve ben, makinelerimizi ayarladık. Magnezyum parlayınca fotoğraflanmızı çektik ve alelacele fırlayıp gittik. Çünkü az sonra, yaver arkamızdan adam koşturacaktı. Sebebi de şuydu; magnezyumun yanışıyla duman yükselmiş, yayılmış, aheste aheste aşağıya inmişti. Ve başta Atatürk ile İnönü olmak üzere jaketataylı, redingotlu birçok kişi un çuvalına batmış gibi olmuşlardı. Biz de ne olacağını pek iyi bildiğimizden tabana kuvvet kaçmış, ortadan kaybolmuş-

Galata
Köprüsü'nde kış.

Halep Çarşısı'ndaki Ses Tiyatrosu, 1940'lı yılların başında Şehir Tiyatrosu'nun "Çocuk Tiyatrosu"na da ev sahipliği yapıyordu.

tuk.' Henüz flaş icad edilmemişti. Doğal ışığın yetmediği yerlerde fotoğraf çekmek neredeyse sihirbaz hüneri istiyordu. Magnezyum patlatarak çekilen fotoğraflar sırasında her zaman yukarıda anlatıldığı gibi komiklikler olmuyor, bazen küçük felaketler de yaşanıyordu: "Mesela, şimdiki Gazeteciler Cemiyeti'nin bulunduğu yerde, vaktiyle Türk Ocağı binası vardı. Bir gün Faik Şenol'la birlikte buradaki bir toplantıdan fotoğraf çekerken perde tutuştu ve yanmaya başladı. Herkes yerinden fırladı. Neyse, ateşi fazla büyümeden söndürebildik."

Bir başka olayda ise Salâhaddin Giz, magnezyum kazasını üçüncü dereceden yanıklarla atlatabilmiş. "Bir gün de komşunun evindeki sünnet düğünündeydim. Köşeye makineyi yerleştirdim. Hizmetkârlardan birine de, magnezyum fitilini ateşlemesi için kibriti verdim. Adam, kibriti 'tabanca'nın içine atıverdi ve ani bir parlamayla yüzüm kavruldu. Bir hafta-on gün kadar, bütün yüzüm bantlar içinde, tek gözüm dışarda olarak gezdim. Ve ancak iki deri değiştirdikten sonra normal hale gelebildim..."

Saz heyeti şanoda. Arkada bir tabela: "Hariçten gazel okumak yasaktır."

Cumhuriyetin ilk yıllarında Taksim Meydanında bir 29 Ekim kutlaması.

Gazetecinin gazabı!

Salâhaddin Giz'in anılarından öğreniyoruz ki, o devrin gazetecileri arasında samimi ve güçlü bir dayanışma da varmış. Türkiye'de basın bugün olduğu gibi o yıllarda da çok zorluklarla, sürgün, hapis hatta ölüm tehditleri arasında icraat yapabiliyordu. Astığım astık, kestiğim kestik otoritelerle donatılmış yetkililerin ağzından laf almak kolay değildi ama gazetecilerin intikamı da bazen korkunç olabiliyordu: "Halkın merak ettiği bir konu vardı. İlgili bakanın vilayete geldiğini duyunca, dört-beş arkadaş oraya gittik. Geç saatlere kadar bekledik. Nihayet bakan dışarı çıktı, biz de sorularımızı sormaya başladık. Sayın bakan ilk soruya, 'duymamış olayım', ikincisine 'bunu sormamış olun' şeklinde cevaplar verdi. Böyle de devam etti ve arabasına binerek çekip gitti.

Orada saatlerce beklemiş, hiçbir şey elde edemediğimiz gibi, üstelik azarlanmıştık. Hep birlikte Şükrü'nün kahvesinde toplandık. Soru ve cevapları aynen yazarak her gazeteye verdik. Ben de, çektiğim fotoğrafları aynı şekilde dağıttım.

Galata Köprüsü üzerinde Salâhaddin Giz trafik polisiyle konuşuyor.

Bir esnaf lokantasının vitrini.

Ertesi gün, olay bütün gazetelerde yer alınca, büyük yankılar meydana geldi. Bakan, milletvekili olan gazete sahiplerine şikâyette bulundu ama tabii bir şey elde edemedi. Neticede kendisi itibar kaybetmiş, unutamayacağı bir ders almıştı."

"Acar gazeteciler"

Bugünlerde unutulmuş olan "acar gazetecilik" kavramını işte bu genç gazetecilerin cansiperane çalışmaları tesis etmişti. Üstlendiği görevi ne pahasına olursa olsun yerine getirmek için çırpınan Salâhaddin Giz ve arkadaşları bir başka olayda İstanbul Valisini madara etmişlerdi. "İngiltere Kralı VIII. Edward, 1936 yılının eylül ayı başında Türkiye'yi ziyaret etmişti. Ziyaretin ikinci günü misafir kral ile eşini taşıyan yatın teknesi, Dolmabahçe nhtımına güçlükle yanaşabildi. Çünkü, denizin üstü çöplerle kaplıydı.

Durumu gören Atatürk, Vali Muhittin Üstündağ'a 'bu nedir?' diye sordu. Vali de, Marmara'ya dökülen çöplerin lodosun tesiriyle sürüklenip geldiğini izaha çalıştı. Ama bu açıklama Atatürk'ü tatmin etmemiş, vali suçlu mevkiine düşmüştü.

İngiltere Kralı Edward İstanbul ziyaretinde Atatürk ile birlikte.

Şehzadebaşı'nın tiyatrolar cenneti olduğu dönemin son günlerinden bir anı.

Takip eden günlerde, çöpler denize değil, Hürriyeti Edebiye tepesine dökülmeye başlandı. Sonunda da, Şişli ve Osmanbey sinek istilasına uğradı. Öyle ki, sineklerden dükkânlara girilemez olmuştu. Ben, iki-üç günlük bir çalışmayla olanları okuyucuya aktardım.

Akşam gazetesi de, bu yayın üzerine, arkadaşım Faik Şenol'u görevlendirmiş. Faik, Mecidiyeköy'de bir çocuğun yüzüne konan sinekleri görüntülemeye çalışmış. Başaramayınca, bakkaldaki boşalmış bir tenekeden aldığı tatlı sıvıyı çocuğun yüzüne sürüp istediği fotoğrafı çekmiş. Bu fotoğraf gazetede yayınlanınca, İçişleri Bakanlığı, 'matbuatta bahsolunan sinek afeti hakkında' Vilayetten bilgi istemiş. Polis müdiriyeti işin tahkikiyle görevlendirilmiş. Bunun sonunda, meselenin tamamen bir tertip eseri olduğu, zira çocuğun yüzüne 'sinekler için iştahaver bir madde sürüldüğü' bildirilmiştir. Ayrıca Faik Şenol da valiye jurnal edilmiş.

İki gün sonra, Sarıgüzel'deki resmi tören sırasında Faik'i gören vali, 'Tutun şunu, atın dışarı' diye bağırdı. Biz de bunu yazıyla ve fotoğrafla tesbit ettik. Ertesi günkü gazete-

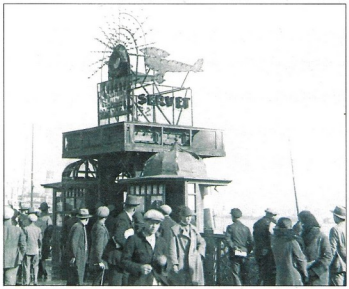

Galata Köprüsü üzerinde Servet "tayyare piyangosu" bayii.

İstanbul'da bir açık hava kahvesi. Masalarda Bomonti birası şişeleri.

lerde çıktı. Tabii, valinin ne duruma düştüğünü tahmin edebilirsiniz."

Onbinlerce görüntü

Galatasaray Lisesi'ni bitirir bitirmez Cumhuriyet'te 30 lira maaşla çalışmaya başlayan Salâhaddin Giz, 1973'te emekli oluncaya kadar tam 42 yıl aralıksız fotoğraf çekti. Önceleri çektiği fotoğrafın baskısını da kendisi yapıyordu. Kendi deyişiyle "sefilden sefire" onbinlerce insan görüntülemişti. Keza bugün yerinde yeller esen onbinlerce mekân. Bunların çoğu 6x9 ya da 9x12 boyutlarındaki cam negatiflere çekilmiş fotoğraflardı. Özellikle 1930'lu ve 1940'lı yılların birer belgesi niteliğini taşıyan bu arşivin içinde üç bini aşkın Atatürk fotoğrafından seçtikleriyle bir Atatürk Albümü yayımlamıştı. 1991'de sanatçının "Beyoğlu 1930" albümü çıktı. 1912 yılında Selanik'te doğan Salâhaddin Giz, meslekte 50 yılını doldıranlara. Gazeteciler Cemiyeti'nin verdiği "Burhan Felek Hizmet Ödülü" sahibiydi.

"Halbuki hayattayız hepimiz..."

Hilmi Yavuz

Melih Cevdet Anday, gençlik yıllarında yazdığı "Fotoğraf" şiirinde Oktay (Rifat), Orhan (Veli) ve Şinasi (?) ile, parkta çektirdikleri bir "resim"den sözeder. "Anlaşılan sonbahar"dır; "henüz babası ölmemiş"tir Oktay'ın. Anday, bıyıksızdır ve Orhan Veli dünyada nasırından çektiği kadar hiçbir şeyden çekmeyen Süleyman Efendi'yi tanımamıştır daha...

Ne zaman eski bir fotoğrafa baksam, Anday'ın bu şiirinin son üç dizesini anımsarım: "Lakin ben hiç böyle mahzun olmadım / Ölümü hatırlatan ne var bu resimde? / Halbuki hayattayız hepimiz..."

Bu sayfada gördüğünüz fotoğraf, 7 Mayıs 1987 Perşembe günü şimdi yerinde Swiss Otel'in bulunduğu Taşlık Tenis Kulübü'nde çekilmiş. Arkasında öyle yazıyor. Fotoğrafı çeken kim, anımsamıyorum. Ama nasıl biraraya geldiğimizi biliyorum.

1980'li yıllarda her yıl, mayıs ayının ilk haftasında Sait Faik Hikâye Armağanı Seçiciler Kurulu toplanır. O yıllarda toplantılar Darüşşafaka'nın Halaskargazi Caddesi'ndeki Genel Merkezi'nde yapılırdı. Kurul o yıl hangi öykü kitabına ödül verileceğini saptadıktan sonra hemen dağılmaz, oradan doğruca sevgili Dündar Akünal ağabeyin (arkada, soldan ikinci) Valikonağı Caddesi'ndeki evine, yemeğe gidilirdi. Gelenekselleşmişti adeta bu yemekler. Dündar ağabey, salt bizleri değil, başka dostlarını da ağırlardı çoğu kez -Nadir Nadi, İlhan Selçuk gibi... Dündar ağabeyin sevgili Sabahattin Kudret Aksal'la (önde sağda oturan) yakın ve eski bir dostlukları vardı. Sık sık takılırlardı birbirlerine.

Bu fotoğrafta başka kimler var, onu belirteyim. Arka sırada, ayakta solda Sami Karaören, onun yanında Dündar Akünal, sonra sırasıyla Oktay Akbal, Naim Tirali ve Mücap Ofluoğlu... Oturanlarsa en solda ben, Ali Ulvi Ersoy ve Sabahattin Kudret Aksal...

İyi anımsıyorum: 7 Mayıs 1987 Perşembe günü, Seçiciler Kurulu toplantısından sonra Dündar Akünal'ın evine değil, Taşlık'taki Tenis Kulübü'ne gidildi -belleğim beni yanıltmıyorsa, Mücap Ofluoğlu'nun önerisiyle! Fotoğraf yemek sonrası çekilmiş olmalı.

Şimdi bu fotoğrafa bakarken, "halbuki hayattayız hepimiz" diyebilmeyi ne kadar isterdim! Sevgili Sabahattin Kudret ağabeyi 4 yıl önce yitirdik, sevgili Ali Ulvi ağabeyi birkaç gün önce... Ve ben bu fotoğrafta "ölümü hatırlatan" şeyin ne olduğunu biliyorum artık.

Arkeoloji ve Sanat Dergisi 20 yaşında!

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1978 Nisan'ında, Cağaloğlu'nda bir han odasında başlayan idealist bir yayın girişimi. 1998'de dergi bünyesinde 20. yılını doldururken, yayınlar bünyesinde de 16. yılına girdi, Arkeoloji ve Sanat; yayınladığı dergi ve kitaplarla, arşiv, kütüphane, proje, kültürel aktiviteleri ile kurumlaşmış bir altyapıya sahip. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, tarih ve doğal çevre konularında bir etki ve bilgi merkezi olması, yurtiçi ve yurtdışındaki iletişimi ile ülkemizin önde gelen kültür dergilerinden birisi olma özelliğini korumaktadır.

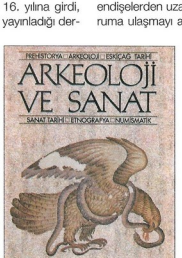

Yayınlarının niteliğiyle, ülkemiz kültür yaşamında, farklı bir boşluğu doldurarak, önemli birikimlere ve oluşumlara da kaynaklık etmiştir. Dergi bünyesinde oluşturulan yayın bölümü de, 15 yılda belirli konulara yönelik, yirmiyi aşkın diziyle yüzlerce eseri ülke arkeolojisine kazandırmıştır.

Yaşadığımız topraklardaki, bilinen ilk yerleşmelerden günümüze, tüm insanlığı ilgilendiren ve kültür değerlerini kapsayan bir yayın programı bulunuyor derginin. Bu açıdan, konular, zaman ve mekân içinde, hiçbir devir ve kültür farkı gözetmeksizin ele alınıyor. Yayın politikası olarak, değişik bir sentezе ulaşan kendi kültürümüzün değerlerine ağırlık verirken etnik endişelerden uzak, dinamik bir yoruma ulaşmayı amaç ediniyor. Ele alınan konularda bilimsel ve kültürel değerler esas alınarak, subjektif ve siyasi değerlendirmelere yer verilmiyor ve polemik konularından da uzak durulуyor. Yüzyılın son çeyreğinde Türkiye, pek çok önemli sosyo-ekonomik, jeopolitik olayın etkisiyle tarihe geçen değişim ve gelişimler yaşadı. Bütün bu oluşumlardan ülkemizin tarihi ve doğal değerleri de yakından etkilendi. Bu hızlı değişim sürecinde Arkeoloji ve Sanat Dergisi ile Yayınları yitip giden değerleri belgelemeye çalıştı. Spekülatif kaygılarla, politik etkilerle, rant hesaplarıyla, bilgisizlik ve bilinçsizlikle, hoyratlıkla yok edilmeye çalışılan pek çok eserin korunması ve kayda geçirilmesi yolunda çaba harcadı.

Arkeoloji ve Sanat Dergisi çerçevesinde oluşturuları "Araştırma Destek Fonu"yla pek çok araştırma, kazı çalışmaları ve yayın projelerine katkı sağlanıyor. Özellikle Prof.Dr. Oktay Belli'nin Van-Anzaf Kaleleri'ndeki kazılarında karşılaşılan zorlukların aşılması amacıyla bu çalışmaları desteklenerek, kazı sonuçları süratle özel sayılar halinde yayınlanıyor. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, kapsadığı alanlarla ilgili olarak Avrupa, Amerika ve dünyanın diğer merkezlerindeki belli başlı yayınevi, enstitü ve üniversite yayınlarını da getirterek ilgilenenlerin hizmetine sunuyor.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nın gerçekleştirdiği ürün geliştirme danışmanlığı kültür projeleri realizasyonu, ülkemizin önde gelen kuruluşlarının ürünlerinin geliştirilmesinde belirli yıldönümlerinde ve yıllık kültür programlarında projeler hazırlayarak desteğini sürdürüyor. Yayınlara paralel olarak yurtiçi ve yurtdışı kültür gezileri düzenleniyor. Bu gezilerde başlatılan ilginç bir uygulama var; "Gezi Sertifikaları". Geziler sırasında katılanların izlenimleri "Kültür Gezisi Seyir Defteri" halinde tutuluyor. Gezi sırasında belgelenen görüntüler Arkeoloji ve Sanat Dergisi'nde yayınlanıyor.

Arkeoloji ve Sanat dergisinin Batı Anadolu'ya düzenlediği gezilerden bir fotoğraf.

Düzeltmeler

Birinci sayımızda yer alan "Gravürlerle Anadolu" yazımızdaki fotoğraf ve resimaltlarında teknik nedenlerden ötürü bir karışıklık meydana gelmiştir.
Sayfa 23'teki gravür, Fethiye'nin XIX. yüzyıl başındaki görünümlerinden biridir.
Sayfa 27'deki gravür Bursa Ulucami değil, 1838 yılının Bursa Emirsultanı'dır (Thomas Allom).
Sayfa 31'deki gravürde görülen şehir ise Sinop değil, Alanya'dır (W. H. Bartlett-1839)

Göndermeler sayfasında yer alan Atılgan'ın doğru telefon numarası şöyledir: 0 212 245 47 37

Kurum tarihi yazmak

Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı; kısa ve bilinen adıyla Tarih Vakfı, 1991 yılında tarihçi, sosyolog, kütüphaneci, arşivci, sanatçı, basın mensubu ve işadamı gibi çeşitli mesleklere mensup 264 üyenin kurduğu bağımsız bir vakıf. Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal tarihinde uzmanlaşan; arşiv, kütüphane, araştırma, eğitim ve yayın kurumuna sahip olan Tarih Vakfı, kurulduğundan bu yana toplumun hafızası olmayı amaçlıyor.

Geçmişi Osmanlı dönemine uzanan pek çok köklü kurumun ve Cumhuriyet dönemi kurumlarının yazılı tarihlerinin olmayışı, olanların da yetersizliğinden yola çıkan vakıf, kurum tarihleri yazmak üzere araştırma projeleri geliştirdi. Projelerin sonunda ortaya çıkan araştırmalar, kurumlarda iç eğitim dokümanı, üniversitelerde ise başvuru kaynağı olarak kullanılıyor.

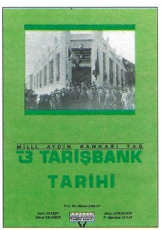

Tarih Vakfı, kuruluşundan bu yana geçen yedi yıllık sürede bu konuda büyük çaplı projeler gerçekleştirdi. Vakıf, kurumların tarihinin yazılmasını, ülke tarihinin parça parça oluşturulması açısından da yararlı buluyor.

Kurum tarihlerinin yazımının kurumlar için taşıdığı öneme dair sorumuza vakfın genel sekreter yardımcısı İlhami Mısırlıoğlu şu yanıtı veriyor: "Bir kurumun bugününü kavrayabilmesi, geçmişini doğru bilmesine bağlıdır. Kuruluşun vizyon sahibi olabilmesi de bunun bilince çıkarılmasıyla yakından ilgilidir. Kurum tarihinin bilimsel bir anlayışla yazılması, bu bilince ulaşmayı kolaylaştırır." Mısırlıoğlu, 'tarihten ders çıkarma'nın da ancak yeni kuşakların geçmişte ne tür adımların, hangi koşullarda atıldığını, yapılmışsa yanlışların nerelerde olduğunu kavramasına bağlı olduğunu düşünüyor.

Kurum tarihlerinin hazırlanıp arşivlerinin korunması, değerlendirilmesi gibi girişimlerin ülkemizde doğal bir görev olarak kabul edilmediğini söylüyor Mısırlıoğlu. Oysa dünyanın uzun ömürlü kurumları incelendiğinde, tarihini yazdıran ve geçmişine özel ilgi duyan şirketlerin çoğunlukta olduğu biliniyor. Mısırlıoğlu, bu nedenlerle bir kurumun kendi tarihini yazdırmaya karar vermesinin, bilinç ve kararlılık gerektirdiğini söylüyor ve üstlendikleri misyonun altını çiziyor. Kurum tarihi konusundaki çalışmalar belli bir yöntem izlenerek gerçekleştiriliyor. Öncelikle projeyi yürütecek bir üniversite öğretim üyesi yönetiminde uzman kadro oluşturuluyor, çalışma süresi belirleniyor. Elde edilen verilere göre bir proje teklifi hazırlanıyor. Ardından araştırma ve yayın bütçelerini de içeren bu proje üzerinde çalışılmaya başlanıyor.

Araştırma aşamasında karşılaşılan zorluklardan birisi kurum arşivlerinden ya da kurumla ilgili belgelere ulaşılabilecek diğer arşivlerden

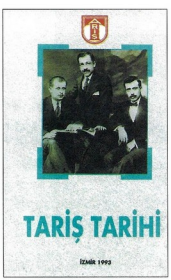

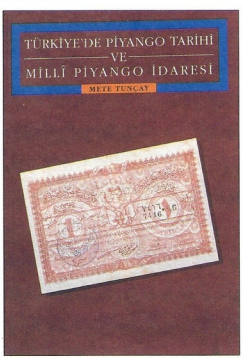

her zaman yararlanılamaması... Bugüne kadar; Tariş, Millî Piyango İdaresi, Millî Aydın Bankası, İstanbul Sular İdaresi ile İSKİ, Darüşşafaka, SSK, SEKA, Darülaceze, Emlak Bankası, Esbank gibi on büyük kurumun tarihi araştırılmış. İçlerinden bazıları kitaplaştırılan bu kurum tarihi çalışmaları genellikle satışa sunulmuyor.

Toplumsal hafıza kaybına, belgelerin talan edilmesine karşı, dünü bugüne, bugünü yarına bağlamayı amaç edinen Tarih Vakfı, şu günlerde Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılı bilançosunu çıkarmaya hazırlanıyor. Kurum yöneticileri, bu çalışmaya kurumların yapacağı en büyük katkının tarihlerini yazdırmaları olduğu kanısında. Böylece kendi geçmişleri araştırılırken, ülkemiz tarihinin az bilinen yönleri de ortaya çıkmış olacak. Tarih Vakfı'nın bu hedefi doğrultusunda pek çok kurum 'kendi tarihlerini' yazdırmak için vakfa başvurmuş.

Kurum kimlikleri açısından, arşivlerinin taranması, geçmişleriyle ilgili köşe taşlarının, dönemeç noktalarının saptanması, bunların yazıya dökülmesi ve kullanıma açılması büyük önem taşıyor. "Kurum Tarihi" bilgisine sahip bir kuruluşun geleceğini planlarken daha sağlam temeller üzerinde yükseleceği de göz önüne alınması gereken noktalardan belki de en önemlisi...

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Valikonağı Caddesi, Samsun Apt. No: 57, D. 2-3-4. Nişantaşı/ İstanbul
Tel: 0212 233 21 61

Yeni bir "Diyojen"

Sinoplu ünlü filozof Diyojen'in, İmparatora söylediği ünlü sözü hepimiz biliriz; "Gölge etme başka ihsan istemem". 7 Mart'tan itibaren mizahseverlerin karşısına çıkmaya hazırlanan 'edebi ve siyasi' mizah dergisi Diyojen'in altbaşlığında ise bu söze gönderme yapılarak şöyle deniyor; "Gölge etme başka iyilik istemem senden". Yayın yönetmenliğini Turgut Çeviker'in yaptığı, Esen Karol'un tasarımını gerçekleştirdiği Diyojen, "ayrıntıdan karmaşaya uzanan bir ilgi alanında gezinmek için" yola çıkmış.

Siyasi, edebi ve mizahi bir dergi çıkarmak esas olarak Turgut Çeviker'in fikri. Çeviker, 1972'den bu yana Çivi ve Çarşaf dergilerinin ilk yılları hariç, düşündükleri anlamda bir mizah dergisinin yayınlanmadığını görmüş. Peki onların düşündükleri nasıl bir dergi? Güldüren ama sadece olayların komik tarafıyla ya da cinsellikle güldürmeyen... Mizahı sadece komiklik olarak algılamayıp edebiyat ve siyasetle ilgilenenlerin bile seveceği... Okumayı seven, düşünen, girgir takımadalarının bağımlı okurları gibi olmayan, aklı başında mizahseverlerin ilgi duyacağı bir dergi...

Son yıllarda yayınlanan bütün mizah dergilerinin birbirine benzediğini söyleyen Turgut Çeviker, cinsellik ve şiddetle yüklü, neredeyse kahkaha efektleriyle donanmış, birbirinin benzeri, tek tip dergilerin içinde bulunduğu 'vahim' durum için şunları söylüyor: "Düşünsenize, Türkiye'de sadece Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirleri yayınlansa nasıl olurdu?" Edebiyatın mizah dergilerinden 'kovulmasının' mizahı kısırlaştırdığını, kendi derdinin ise tek başına kalmış bir alanı farklı bir duruşla temsil etmek olduğunu vurguluyor Çeviker. Böyle bir yayının boşluğunu hissettiğinde dünya mizah dergilerini incelediklerini ve bir sentezini yapmaya çalıştıklarını söylüyor.

Derginin adının Diyojen olmasına gelince... Bunu da Çeviker anlatıyor; "Diyojen Anadolu'da doğmuş, Sinoplu evrensel bir halk filozofu. Onun ünlü sözü de işlerin yolunda gitmediğine dair söylenmiştir. Yeniden başlangıcı gerektirecek her türlü değişikliğe açığız. Bu yüzden Diyojen."

Diyojen'den elimize ulaşan haber bülteninde özellikle altı çizilen bir nokta var; her şeyin batıklığa dönüştüğü Türkiye'de yeni, temiz bir yayın ihtiyacını bir mizah dergisi olarak algılamak... Diyojen'in yazar kadrosunda bilim ve siyaset adamları da yer alıyor. Yazarlar arasında Çetin Altan, Enis Batur, Sulhi Dölek, Orhan Duru, Leyla Erbil, Zeyyat Selimoğlu, Ferhan Şensoy, İrfan Yalçın ilk göze çarpanlar. Ayrıca Behiç Ak'tan Ferruh Doğan'a, Haslet Soyöz'den

DİYOJEN

Soylu Komik, Komik Soylu

Diyojen'in Rolü

Diyojen

Turhan Selçuk'a kadar 30'u aşkın karikatürist de Diyojen için çizecek. Türk edebiyatının ünlü ve seçkin hikâyelerinin çizgi roman olarak yayınlanmasının yanısıra anı, roman tefrikaları gibi varolan mizah dergilerinde görmeye alışkın olmadığımız çalışmalar da karşımıza çıkacak. Bir gazete gibi olması planlanan Diyojen'in başyazarı Mehmet Ali Kılıçbay. 8'i renkli, 8'i siyah beyaz olmak üzere 16 sayfa olarak tasarlanan ve haftalık yayımlanacak Diyojen, 7 Mart'ta okuruyla buluşacak.

Taş plaklar CD olurken

Bir hayli geç kalınmış olmakla birlikte, birkaç yıldır taş plak kayıtları gündemde. İyiniyetli girişimlerle, eski kayıtlar CD olarak, yeniden kazanılmaya çalışılıyor.

Fonograf ve gramofonun icatlarından hemen sonra İstanbul'a geldiğini, bu yüzyılın başında pek çok plağın ardarda yayınlanmaya başladığını biliyoruz. Zengin bir kültür birikimine sahip bu coğrafyada, kısa zamanda, belki dünyanın en ilginç taş plak hazinesi oluştu. Gramofon elli küsur yıl, Türk toplumuna bir kültür ve eğlence aracı olarak hizmet verdi. Zaman geçti, eskiyen bu teknoloji yerini LP'lere, 45'liklere, teyp kasetlerine bıraktı. Unutulmuş gibi görünen bu 78'lik birikimi son yıllarda hatırlandı, yeniden ele alınarak CD'lere aktarılmaya başlandı. Oldukça zengin birikimi ve yeterli teknik donanımı olmasına karşın Türkiye'de, üzerlere serpilmiş ölü toprağı, bir türlü kalkamadı. Ancak, Amerika'ya göçmüş İstanbullu bir Ermeni olan Hagopyan'ın sayesinde, bir tanburi Cemil Bey CD'sine kavuşabildik. Oysa tüm dünyada, bütün eski kayıtlar CD'lere aktarılmış, büyük şeflerin, ünlü solistlerin ve yorumcuların senfonik plakları, operaları ve diğer çalışmaları, CD raflarını doldurmuş, meraklıların eline çoktan ulaşmıştı.

Bizde uyanış ne yazık ki pek geç oldu. Kalan Müzik'in Amerika'dan yaptığı bu transferle yayınladığı, *İstanbul 1925, Udi Hrant, Rebetika* gibi eski kayıtlar iyiniyetli ama oldukça sınırlı bütçelerle girişilmiş işlerdi. Belki bu alandaki en önemli ateşleyici olay, Yapı Kredi'nin 1996'da düzenlediği Gramofon ve Taş Plak sergisiydi. Sergi için hazırlanan iki CD yerli girişim olarak gerçekleşen ilk ciddi çabaydı. Ardından, Kalan'ın eski kayıtlarını kazanılma işini, bir yayın politikası olarak ele aldığını, Arşiv Serisi ile hem taş plakları hem de önemli Türk Halk Musikisi kayıtlarını peşpeşe yayınladığını sevinerek izledik. *Seyyan Hanım, Yorgo Bacanos, Tenekeci Mahmut, Hisarlı Ahmet* ilk ürünlerdi. Bu sonbahar, *Gazeller I* ve *II* yayınlandı. *Gazeller*, oldukça özenli bir çalışma olarak aynı zamanda pek çok ''ilk''i de beraberinde getiriyordu. Bir özel şirket, ilk kez yayınladığı CD'leri, önemli ve ayrıntılı bilgi ve belgeyle dolu 60 sayfalık bir kitapçıkla destekliyordu. İngilizce açıklamaları, gazel hakkında ulaşılabilecek derli toplu içeriğiyle ilgi çekici ve öncü bir girişimdi.

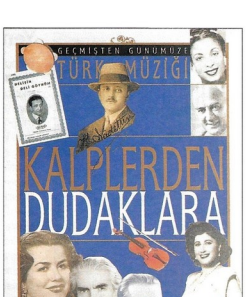

Şirketlerin yeni yıl anısı olarak takvim, ajanda, içki sepeti armağan etmeleri eski bir alışkanlık. Sayıca az da olsa bu alışkanlığı kıran, armağanlarını kültür ve sanat değeri taşıyan ürünlerden seçerek bu alana destek veren kuruluşların gün geçtikçe çoğalması sevindirici. Bir Demet Yasemen müzikaline katkı sağlayan Dedeman Topluluğu da bu kuruluşlardan biri. 50. kuruluş yılında *1800'lerden Günümüze, Operetlerden Müzikallere* CD'sini aralık ortalarında müzikseverlere sundu. *Leblebici Horhor*'dan *Hisseli Harikalar Kumpanyası*'na kadar pek çok müzikli oyun, birer örnekle de olsa, bir belge niteliğindeki bu CD ile arşivlere girmiş oluyor. Geçen yıl geleneği başlatan Ekinciler Holding, bu yıl çok önemli bir arşiv derlemesiyle çabalarını doruğa taşıdı. *Münir Nurettin Selçuk*'un İstanbul Belediye Konservatuarı ''özel kayıtları'' için taş plaklara okumuş olduğu başta Beyati Mevlevi Ayini olmak üzere Itri'nin Neva

Kar'ı Dede Efendi'nin Ferahfeza, Suzinak bestelerinin yer aldığı bir albüm hazırlanmış. Bu bol resimli, açıklamalı kitap-CD her müzikseverin elinin altında bulunması gereken bir yapım, gerçek bir arşiv malzemesi.

Aynı günlerde müzikseverlere bir yeni yıl armağanı da İş Bankası-'ndan geldi. Üç ciltlik bu albüm, *Dersaadet'te Akşam* başlığı ile taksim ve gazel formuna, *Aşk ve Hüzün* ile şarkı, fasıl formlarına, *Kalplerden Dudaklara* cildiyle de önemli besteci ve okuyuculara ayrılmış. Boyut Müzik yapımı olan bu albüm, şık baskısıyla göz doldururken, önemli bir sakıncayı da tasarımında barındırmakta. Boyut'un daha önceki Kitap-CD formatındaki aksaklıklar burada da yaşanmakta. Arka kapakta gömülü CD'nin iyi korunduğunu söylemek zor. CD yuvasına iyi oturmadığı için habire düşmekte, başına buyruk davranmakta. Eğer formatta ısrar edilecekse, bu teknik mesele çözümlenmeli. Bulunacak çözüm, önemli kültürel birikimi korumak için yapılmış CD'leri de koruyacak. Açıklamaları, araya serpiştirilmiş fotoğraf ve belgeleriyle gerçekleştirilmiş bu çalışmanın, Kalan Müzik'in yapıtlarıyla bütünleşerek, gecikmiş bir kültür seferberliği olarak, günümüzün çorak musiki ortamında, önemli işlevler yerine getireceğini bu günden kestirmek zor değil.

Tüm iyi çabalara rağmen *Geçmişten Günümüze Türk Müziği* albümünde gözümüze takılan, kimi yanlışları da işaret etmeden geçemeyeceğiz.

Kaydı yapılan eserlerin kaynaklarını göstermek, plakları inceleyerek kitaplarını hazırlamak belki de bu hatayı ortadan kaldıracak pratik bir çözüm olabilirdi. *Dersaadet'te Akşam* cildindeki Yeter Artık Çeker Oldum, Hicaz ve Bade-i Zehr-i Gam-ı Firkate Hüzzam gazeller, açıklamalarda yazdığı gibi, Hafız Şaşı Osman'a değil, Gazelhanı Şehir Osman Bey'e aittir. Benzer bir hata da Hafız Aşir için yapılmıştır. *Kalplerden Dudaklara* cildinde 12 sıra numarası ile verilen Kız Bir İnce Su Gibi şarkısının solisti, Mustafa Zeki'dir. *Aşk ve Hüzün*'de 6 no'lu Şevki Bey şarkısında da aynı yanlış tekrarlanmıştır. Darüttalim-i Musiki Heyeti'ne ait plaktaki solist, Hafız Aşir Efendi değil, yine Mustafa Zeki Çağlarman'dır.

Gelecekte daha iyi yapımlar üretileceğini ve bu önemli birikimin, sırayla CD'lere, kasetlere alınıp yayımlanacağını ummak ve bunun bir an önce gerçekleşeceğini görmek, en büyük dileğimiz.

Feyhaman Duran'ın tual üzerine yağlıboya çalışması.

"Ustalara Saygı"

Bankacılıkta 50. yılını kutlayan, kültür ve sanatı desteklemeyi kurumsal bir anlayışa dönüştüren Akbank, resim koleksiyonunun bir kısmını "Ustalara Saygı" sergisiyle Aksanat'ta sunuyor. Ahmet Ziya Akbulut, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Namık İsmail, Şeref Akdik, Edip Hakkı Köseoğlu, Zühtü Müridoğlu, Cemal Tollu, Zeki Faik İzer, Elif Naci, Abidin Dino, Nurullah Berk, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Halil Dikmen, Eşref Üren, Hasan Vecih Bereketoğlu, Naci Kalmukoğlu, İbrahim Safi, Adil Doğançay, Aliye Berger, Fikret Mualla, Ahmet Uzelli, Ayetullah Sümer ve birçok ustanın yapıtlarının yer aldığı sergi 26 Şubat-21 Mart 1998 tarihleri arasında Pazar, Pazartesi ve Bayram günleri dışında her gün 11:00-19:00 saatleri arasında gezilebilir.

Aksanat Resim Galerisi
İstiklal Cad. Zambak Sok. No: 5
Taksim/İstanbul
Tel: 0 212 252 35 00

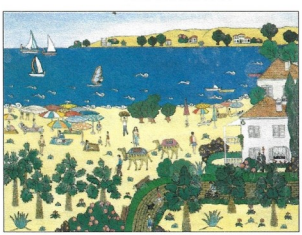

Naif ressamlar sergisi, Nebahat Karataş.

Naif ressamlar Vakko Ankara'da

Sözlük anlamı olarak naif; doğal, yapmacıksız, yalın anlamına geliyor. Naif sanat ise, yitirilmemiş çocuksu duyarlığın egemen olduğu bir sanat.

Fahir Aksoy, naif resim türünün, kavram ve uygulama yönünden yaygınlaşmasında, benimsenmesinde gösterdiği çabalarla, kaleme aldığı yazılarla etkin bir görev üstlenmiş. Bu 'gönüllü görevli' Fahir Aksoy, çalışmalarını naif resim türünde sürdüren 21 ressamı Vakko Ankara Sanat Galerisi'nde biraraya getiriyor.

Fahir Aksoy, naif sanatçı için şunları söylüyor; "Naif sanatçı, sadelik, yalınlık, katıksızlık doğrultusunda, çocuksu duyarlığının ve özüne uygun düşen bir iç tepinin yönlendirmesiyle bu yolu seçmiştir; belki de mekanikleşmeye, tekrarlamalara, yabancılaşmalara, yozlaşmalara tepki olarak!" diyor.

Vakko Sanat Galerisi Ankara
6 Mart-30 Mart 1998
Tel: 0 312 425 22 85

Salih Zeki'den Sentez

Türk resminde, resimlerini en iyi motifleştiren ressamlarımızdan biridir. Sanat Tarihçisi Özkan Eroğlu onun için şunları söylüyor; "Salih Zeki resimlerinde, gözü okşayabilecek, meşgul edebilecek her şey resimlerinin içindedir. Kültürümüzü, yerel olgularımızı da resimlerinde yerli yerindelik tanımına da uyarak ele almaktadır." Sanatçının resimlerinde rengin değil ışığın bir ayarlama sistemi kuduğunu sanabilirsiniz.

Eylül Sanat Galerisi
3 Mart-3 Nisan 1998
Nişantaşı Akkırman
Sok. 59 Şişli/İst.
Tel: 0 212 231 68 46

Kezban Arca Batıbeki'den "Şeytan"

Kendini ifade edebilmenin tek yolunun resim olduğunu düşünüyor. Diğer insanlarla "kendini" paylaşamayan, bunu ancak resimde yapabildiğini söyleyen Kezban Arca Batıbeki, "belki bu yüzdendir ki benim resmime kayıtsız kalan pek yoktur. Ya hayrandırlar ya da nefret ederler" diyor.

C.A.M (Contemporary art marketing)
3 Mart-30 Mart 1998
Abdi İpekçi Cad.
No: 48/5 Nişantaşı/İst.
Tel: 0 212 234 39 01

Desenler: Fikret Mualla

Ankara Galeri Nev, 6 Mart-4 Nisan tarihleri arasında önemli bir ressamın çalışmalarını meraklılarıyla buluşturuyor. Galeri Nev'de Fikret Mualla'nın desen, guaş ve yağlıboya çalışmaları sergilenecek.

Fikret Mualla Fransa'da geçirdiği sıkıntılı yıllarında, koruyucusu olarak bilinen Bayan Angles'in, sanatçının desenlerine kaynak olduğu görülüyor. Daha çok desenlerin bulunduğu bu sergide, Fikret Mualla'yı 1950'li yıllarda keşfedip, birçok nitelikli yapıtını toplamış olan G. Colomer'in koleksiyonuna ait bazı guaş ve yağlıboya çalışmalar da yer alıyor.

Ankara Galeri Nev
Gezegen Sok. No: 5
Gaziosmanpaşa/Ank.
Tel: 0 312 437 93 90

Sühendan Fırat sergisi

Uzun yıllar çalışmaları avant-garde tarzında değerlendirilen ressam Sühendan H. Fırat'ın son dönemlerdeki tablolarında mistik olaylar yer alıyor. Yaşamını Ankara'da Mavi atölyesinde sürdüren sanatçının 30 tablosunun yer aldığı sergi Ankara'da Anatolia Sanat Galerisi'nde görülebilir.

Anatolia Sanat Galerisi
Uğur Mumcu Cad.
Uğur Mumcu Sok. 42/2 Ank.
Tel: 0 312 447 20 22

Cemal Tollu'dan kalanlar

Türk resim sanatının çağdaş öncülerinden büyük usta Cemal Tollu'nun, elde kalan son yapıtlarının büyük bir bölümü Helikon Sanat Galerisi'nde sergileniyor. Sergide sanatçının oğlu Ahmet Tollu'dan sağlanan küçük boyutlu suluboya eskizler, posadlar, çeşitli çizgisel çalışmalar yer alıyor.

Helikon Sanat Galerisi Ankara
Tel: 0 312 441 78 01

Balkan Naci İslimyeli'den Çağdaş Masallar

''Şahmeran'', ''Ferhat ile Şirin'', ''Ah Minel Aşk'', ''Hicaz Deminyolu'' gibi halk öykülerinden doğan geleneksel resimlerin içerdiği efsaneler, ressam Balkan Naci İslimyeli'nin bireysel resim dünyasıyla birleşince; sanatçı, efsanelerden oluşan bu dünyaya kendi görüntüsüyle girerek bir masal anlatıcısının yaptığı gibi yorumlara dramatik bir boyut kazandırmış.

Sanatçı ''Suret'' adını verdiği bu sergisinde çeşitli dönemlerden

geçtikten sonra başlangıç noktasına yepyeni bir dönüş yapıyor. Büyük aşkların olduğu kadar büyük yasakların da alanı olan ''Suret''in üzerinde gerili duran giz perdesini aralayarak ardındaki kimliği sorguluyor.

Tuval üzerine karışık teknik kullandığı bu resimlerinde, bilgisayar ortamının sunduğu olanaklardan da yararlanan İslimyeli, ''Suret'' için şunları söylüyor: ''Yüz en büyük çekim alanıdır ve aynı zamanda red alanı. Bir taraftan surete âşık olmak, yüz sürmek, yüz göstermek üzerine, diğer taraftan ise sureti gizlemek üzerine kurulmuş paradoksal dünya bu. Bu dünya ister istemez insanı toplumsal bir kimlik analizine götürüyor. Yüzün üzerindeki giz perdesini kaldırdığımızda bireyselleşememe ve gizli bir kulluk bilinciyle karşılaşıyoruz. Diğer bir deyişle, sanatsal anlamda son derece etkileyici olan çelişkilerle yüzleşiyoruz...''

AKM Sanat Galerisi
4 Mart-4 Nisan 1998

Bir ''ara''

Çektiği her fotoğrafın arkasında, her zaman yaşanmış bir öykü, aynı zamanda hem geçmiş, hem bugün, hem de gelecek var. Bunlar yalan söylemeyen, gerçeği çarpıtmayan fotoğraflar... Kendi deyimiyle ''bir foto muhabirinin'' bir kentte dolaşırken kaydettiği görüntüler. Bu görüntülerde, fotoğrafı çeken öznenin değil, fotoğrafı çekilen nesnenin önemli olduğu görülüyor. Bunlar kent, yaşam ve insan görüntüleri. Bu nesnelerden bir siluet, bir gölge gibi yansıyan ise o, Ara Güler...

Dünyada neredeyse gezmediği yer kalmayan Ara Güler, nerede olursa olsun, çağının önemli olaylarına hem kendisi tanıklık ediyor, hem de biz. Sanatçının 1950-1960 yılları arasında çektiği siyah-beyaz, klasik yapıtlarından oluşan sergi 10 Şubat'tan 28 Mart'a kadar Pamukbank Fotoğraf Galerisi'nde görülebilir.

Pamukbank Fotoğraf Galerisi
10 Şubat-28 Mart
Teşvikiye Cad.No:105/3-
Teşvikiye/İst.
Tel: 0 212 236 67 90

Gel-Git (vuorovesi tide)

Mimar Sinan Üniversitesi Heykel bölümünden mezun olan Nilhan Sesalan Yüzsever, ahşap malzeme kullanarak yaptığı heykellerini Finlandiyalı heykeltraş Karoliina Niemala ile birlikte Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin galerisinde sergiliyor. gel-git (vuorovesi tide) adı verilen sergi için Yüzsever şunları söylüyor; ''Etrafımızı saran ayrıntılara dışarıdan bir okuma getirmeye çalışırken, gündelik yaşamı da serinkanlı bir yaklaşımla üretimime taşıdığımı düşünüyorum. Üretiminin nesnel aşamasında genellikle ahşap malzemeyi kullanıyorum Son üç yıldır, negatif- pozitif, pübik-fallik etkiler gösteren küçük boyutlu heykellerimi birim olarak çoğaltıp farklı bir malzemeden ürettiğim daha büyük bir mekâna, kendi uzamlarına yerleştiriyorum.''

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi
4 Mart-25 Mart 1998
Tel: 0 212 523 74 08

KISA KISA

Zeynep Dilek Çetiner
Kişisel Resim Sergisi
4-20 Mart 1998
Deniz Müzesi Sanat Galerisi
Tel: 0 212 261 00 40

Mehmet Çetiner Resim Sergisi
4-20 Mart 1998
Deniz Müzesi Sanat Galerisi
Tel: 0 212 261 00 40
Doku Sanat Galerisi Ankara ve İstanbul'da Mart ayı boyunca 4 kişisel sergiye yer veriyor.

Ali Demir Sergisi
12 Mart-1 Nisan 1998
Doku Sanat Galerisi/ İstanbul
Tel: 0 212 246 24 96

İbrahim Balaban Resim Sergisi
12 Mart-1 Nisan 1998
Doku Sanat Galerisi/ İstanbul
Tel: 0 212 246 24 96

Adnan Turani Resim Sergisi
10-30 Mart 1998
Doku Sanat Galerisi/ Ankara
Tel: 0 312 439 78 80

Mustafa Ayaz
17 Şubat- 9 Mart 1998
Doku Sanat Galerisi/ Ankara
Tel: 0 312 439 78 80

Manzara Resimler, fotoğraflar ve video
9 Mart-30 Nisan 1998
Borusan Sanat Galerisi
Tel: 0 212 292 06 55

Terra Nomade- Göçebe Dünya CD-ROM Enstelasyonu
5 Mart-2 Nisan 1998
Aksanat, Cep Galerisi

Fatma Tülin Resim Sergisi
5 Mart 1998
Atatürk Kültür Merkezi
Büyük Salonu

Ayhan Türker Resim Sergisi
Toprakbank Sanat Galerisi

Fevzi Tüfekçi Gravür Sergisi
11 Şubat-14 Mart 1998
Nelli Sanat Evi
Tel: 0 212 227 73 75

Ergin Gülen Tualde Yağlıboya Karikatür Sergisi
Gülmine Sanat Galerisi
14 Şubat-10 Mart 1998
Tel: 0 212 571 60 16

Nilhan Sesalan Yüzsever

Bir Ara Gürel fotoğrafı.

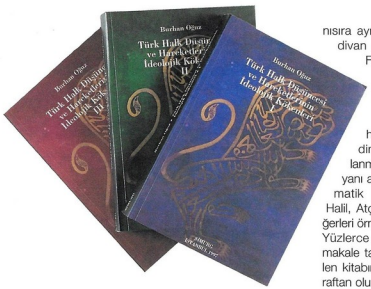

Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri / Burhan Oğuz / 3 cilt, Simurg Yayıncılık

Türkiye kültür atlasının 'saklı kahramanlarından' 1919 doğumlu Burhan Oğuz, bir halk bilimci, bir öğretmen olarak hayatını adadığı halk kültürü araştırmalarına üç cilt daha ekledi. Simurg Yayıncılık'tan özenli bir baskıyla çıkan Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri'nin birinci cildinde sosyal tabakalaşma, sınıf kültürü, aristokrasi, otorite, karizma kavramları üzerinde uzun uzadıya durulduktan sonra tarihte eşitlik arayışlarına geçiliyor.
Komünistik düşüncenin köklerini Hıristiyanlıkta, Yunan, Roma ve Bizans kültürlerinde araştıran yazar, eserinin ikinci cildinde, Anadolu'da, hakim felsefe ve siyasetlere karşı gelişen düşünceleri tanıtıyor. Üçüncü cilt, Anadolu'da halk İslamı ve halkın ruhuna tercüman olan büyük ozanlardan Yunus, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Kul Nesimi gibilerinin yanısıra aynı yolda yürüyen fakat divan edebiyatı içinde kalan Fuzuli, Hayali, Bağdatlı Ruhi, Nefi, Nabi inceleniyor. Anadolu tarihinin büyük başkaldırılarından Babai hareketi, Şeyh Bedreddin olayı, Şahkulu ayaklanması, Kalender Çelebi isyanı anlatıldıktan sonra karizmatik isyancılardan Patrona Halil, Atçalı Kel Mehmed ve diğerleri örnekleniyor.
Yüzlerce kaynak kitap, belge, makale taramasıyla gerçekleştirilen kitabın son cildine 36 fotoğraftan oluşan bir de albüm eklenmiş. Kapak tasarımı Mehmet Ulusel ile Erol Egemen'e ait.
Büyük bir sabır ürünü olan bu eserin yaratıcısı Burhan Oğuz aslında bir mühendis. 1942 yılında İTÜ Makina ve Elektrik'ten mezun oldu. Yurdun çeşitli yörelerinde enerji nakil hatları, hidroelektrik santralleri, büyük-küçük fabrika inşaatlarında çalıştı. 1970'li yıllarda genel müdür olarak girdiği Oerlikon firmasından 1993 yılında emekli oldu.
Mühendisliğinin yanısıra Trakya Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi'nde kadrolu öğretim görevlisi olarak çalıştı. Mühendislik alemi için 12, sosyal bilimler dalında ise 10 kalıcı esere imza atan Burhan Oğuz, bugün 89 yaşında olmasına rağmen çalışmalarına devam ediyor.

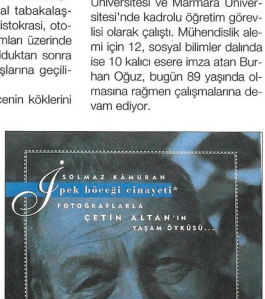

İpek Böceği Cinayeti, Fotoğraflarla Çetin Altan'ın Yaşam Öyküsü / Solmaz Kâmuran / Sel Yayıncılık / 144 Sayfa

Sel Yayıncılık'ın Temel Taşlar dizisi Çetin Altan'ın yaşam öyküsüyle devam ediyor. Romanlar, incelemeler, tiyatro eserleri, röportajlar, polisiye öyküler, denemeler, gezi yazıları, portreler, mi-

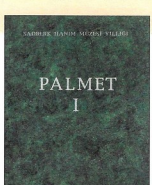

Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı PALMET I / Vehbi Koç Vakfı / 181 Sayfa

Hem Türkiye'nin ilk özel müzesi, hem de Türkiye'de çağdaş ve modern müzeciliğin öncülerindendir Sadberk Hanım Müzesi. Müze Müdürü Çetin Anlağan niçin böyle bir yıllık çıkardıklarını şöyle anlatıyor: "Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı yapılmalı ve müzenin koleksiyonları ülke içinde ve dışında, bilim dünyasına tanıtılmalıydı."
İlk kez 1997'de yayınlanan bu yıllığın amacı, bilim dünyasına hitap etmenin yanısıra, Anadolu'nun geçmişine ve kültürüne ilgi duyan araştırmacıların çalışmaları yansıtmak. Yıllığın ilk sayısını Vehbi Koç'un anısına düzenlenen konferansta yer alan bildiriler oluşturuyor. Dr. Önder Bilgi, Veysel Donbaz, T. Oğuz Alpözen, Dr. Yılmaz Karakoyunlu ve Can Kıraç'ın konuşma metinlerinin aynen aktarıldığı bu çalışmayı önümüzdeki yıllarda yenileri izleyecek.
Çetin Anlağan, bundan sonraki çalışmalarında Sadberk Hanım Müzesi uzmanlarının bilimsel çalışmalarını tanıtarak araştırmalarını yayınlama fırsatı bulamayan diğer müzecilerin yazılarına yer vereceklerini söylüyor. Anlağan bu yaklaşımlarını, Türkiye müzelerindeki eserlerin yeterince yayınlanamamış olmasıyla açıklıyor.

zah yazıları, araştırmalar, anılar ve binlerce köşe yazısı... Hayatı yazıyla eşdeğer gören insanlardan Çetin Altan'ın edebiyatın neredeyse bütün alanlarında üretilmiş eserleri var.
1927 yılında Altan olarak başlayan yaşamı, 9 yıl sonra soyadı kanununun çıkmasıyla Çetin olarak devam eder. Adının Çetin olarak değiştirilmesi belki de çetin bir yaşantı süreceğinin ipucudur. Solmaz Kâmuran'ın kaleme aldığı bu fotoğraflı yaşam öyküsünde Altan'ın doğumundan çocukluğuna, öğrenim hayatından edebiyatla olan ilişkisine kadar yaşamındaki bütün dönemlere değinilmiş. Düşünce suçundan ötürü çıktığı mahkemeler, hapiste yattığı yıllar, işsiz kaldığı günler, her zaman yanında yer alan ailesi ve onlarla ilişkisinin de anlatıldığı bu kitapta, 71 yıllık bir çınarın yaşamını fotoğraflarıyla birlikte görebilirsiniz.

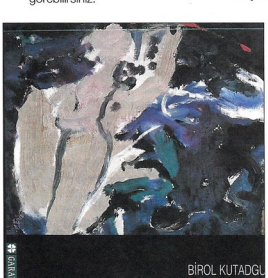

Birol Kutadgu/ Garanti Bankası / 120 Sayfa

Garanti Bankası, ressam Birol Kutadgu'nun 1989-1990 yılları arasındaki çalışmalarını içeren iki defteri kitap haline getirdi. 'Birinci defter', 'ressamın sözcükleri' bölümüyle bitiyor. Ferit Edgü, yapıtın bu bölümüyle ilgili olarak; "resim dili açısından 'spontane' hattâ hırçın diye niteleyebileceğim üslubun ürünlerine, sanatçının sözcükleri eşlik ediyor" diyor ve ekliyor: "Resimlerle doğrudan ilgili değil bu aforizma sözcükler. Ressamın dünyasını, kişiliğini, sanata ve yaşama bakışını dile getiriyor. Bir anda doğmuş izlenimi veren, belki de gerçekten bir anda doğup kendini dışa vurmuş bu renk ve biçimler, ressamın sözcüklerinin de eşliğinde, onun kendine özgü, handiyse tıpatıp dünyasını yansıtıyor."
İkinci defterle biten bu çalışma, defterlerden hiçbir eleme yapılmadan ancak yaklaşık 1/3 oranında küçültülerek yayınlanmış. Edgü'ye göre bu defterlerin karşılıklı sayfalarında yer alan resimler, bir taslağın çok ötesinde tamamlanmış yapıtlar.

Anadolu Feneri "Tarihten Gelen Işık" / Ali Soysal / Denizler Kitabevi / 175 Sayfa

Yedi tepeli şehrin bir kenarında bir balıkçı köyü ve onun avukat Ali Soysal'ın elinden çıkmış hikâyesi... Anadolu Feneri: Beykoz'a bağlı bir köy. İstanbul'un Karadeniz'le buluşma noktası. Bu yüzden zaman zaman Karadeniz özellikleri gösteren denizi... 1950'li yıllarda azalmaya başlayan, 1990'larda yeniden artan nüfusu, canlanan hayatı... Deniz feneri, kale, çeşme ve camiiyle ünlü ve birbirinden ilginç balık avı hikâyelerine sahip Anadolu Feneri köyü...
Ali Soysal, kitabının önsözünde şunları söylüyor: "İstanbul'un bir parçası olan ve bu kitabın konusunu teşkil eden Anadolu Feneri'ne ilk gidişim 1989 senesinin Ağustos ayında oldu. Burası İstanbul'un bu kadar yakınında fakat sanki çok uzağında, gözlerden ırak, adeta tabiatın kucağında unutulmuş bir yerdi. Merak saikiyle oradaki tarihi yapıların menşeini ve diğer hususları araştırmaya başladığımda bu konuda yazılmış kitap bulabileceğimi zannettim. Elime aldığım kitaplar, ansiklopediler ya oradan hiç söz etmiyorlar, ya da bir-iki cümle ile üstünkörü geçiştiriyorlardı. Mesela İstanbul çeşmeleri üzerine yazılmış cilt cilt kitaplarda da Anadolufeneri Çeşmesi yoktu. İstanbul kalelerini anlatan kitaplarda da kalenin bahsi geçmiyordu. Kaynaklarda deniz fenerine dair bilgi hemen hiç yoktu."

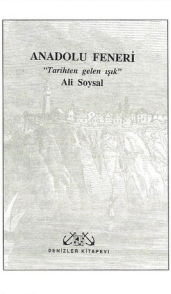

Ali Soysal bunları gördükten sonra neredeyse boş zamanlarının tümünü sahaflarda geçirir ve beşyüzün üzerinde kitap, dergi, ansiklopedi, harita tarar. Bu aşamayı şöyle anlatıyor: "Bu kitabı yazarken arşiv belgelerine de ulaşmak istedim. Gerçi arşiv belgeleri lirik bir şekilde yazılmamıştı ve bu bakımdan edebi metinlerin yerini tutmaları imkânsızdı. Ama onlardaki bilgilerin önyargıdan ve duygusallıktan uzak olduğunu biliyordum. Fakat Osmanlı Arşivleri'ndeki 150.000.000 adet belgeden tasnif edilen 40.000.000 adet belgenin elbette hepsini taramak kabil değildi. "
Çalışmanın kitap haline gelmesi üç yıldan uzun sürmüş. Anadolu Feneri "Tarihten Gelen Işık" kitabı; arşiv belgeleri, kitabeler, basılı eserlerin yanısıra anlatımların derlendiği, yaşanmış olayların hikâyeleştirildiği bir eser.

Hikâye / Halit Ziya Uşaklıgil / Hazırlayan: Nur Gürani Arslan / İnceleme / Yapı Kredi Yayınları / 151 Sayfa

Halit Ziya'nın Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu gibi başyapıtlarını henüz kaleme almadığı yıllar; daha yirmi yaşını sürmektedir. Bu yıllarda da roman üzerine düşünür ve üretir. "Hikâye" işte bu dönemde, 14 Kasım 1887-21 Mart 1888 tarihleri arasında Hizmet gazetesinde yayımladığı bir seri makalesinden oluşan en önemli eserlerindendir. 1891-92 yıllarında kitaplaştırdığı Hikâye'de roman türünün o güne kadarki tarihini özetler. Nur Gürani Arslan'ın yeni yazıya aktardığı bu eserinde Halit Ziya, roman-

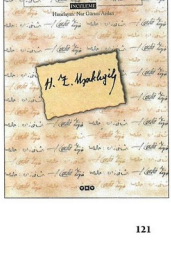

tizm ile realizmi karşılaştırır ve realizmi romantizme üstün tuttuğunu bildirirken romanın ilkçağdan kendi zamanına kadar tarihini yazar.
Genç yaşında büyük bir kültür birikimine sahip olan Halit Ziya, bu kitabında Türk romanını eleştirir. Kitabın adının "Hikâye" olması ise Halit Ziya'nın yabancı bir kelime kullanmaktansa Osmanlı lisanından bir kelimeyi tercih ettiğinin bir göstergesi.

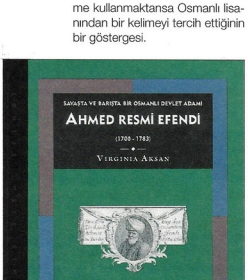

Ahmed Resmi Efendi / Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı (1700-1783) Virginia Aksan/ Tarih Vakfı Yurt Yayınları/ 241 Sayfa

Kanada McMaster Üniversitesi İslam Tarihi öğretim görevlisi Virginia Aksan, Osmanlı İmparatorluğu'nda savaş ve toplum üzerine çalışmalar yürütüyor. Aksan, Osmanlı arşivlerine dayanarak yaptığı bu araştırma kitabında; diplomat, tarihçi, devlet adamı Ahmed Resmi Efendi'yi anlatıyor. 18. yüzyıl Osmanlı toplumuna da ışık tutan çalışmayı gerçekleştiren Aksan, Ahmed Resmi Efendi hakkında Türkçede derinlemesine bir araştırma olmamasına çok şaşırır. Bugün, 18. yüzyıla ait araştırmaların çoğalmasıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar hüküm sürmesinin nedenlerinin açıklanmasının da mümkün hale geldiğini belirten Aksan'a göre, bu uzun hükümranlığın unsurlarından biri de Ahmed Resmi Efendi gibi Osmanlı devlet adamlarının ısrarlı sadakat, ilgi ve çabaları.

Osmanlı Beyliği (1300-1389) / Editör: Elizabeth A. Zachariadou / Tarih Vakfı Yurt Yayınları / 277 Sayfa

Osmanlı; Bizans devletinin küçük uç beyliklerinden biriyken, zaman içinde Bizans'ın yerini alarak Batı Hıristiyan dünyasını yüzyıllar boyunca derinden etkileyen imparatorluk... Girit Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji bölümü Türkoloji Profesörü Elizabeth A. Zachariadou, bu durumun çeşitli açılardan incelenmesi gereken bir durum olduğunu söylüyor önsözde... Kitap, Akdeniz Araştırmaları Enstitüsü'nce 1991 yılının 11-13 Ocak tarihleri arasında düzenlediği sempozyuma sunulan makalelerden oluşuyor. Kitap, Oğuz kökeni efsanesinin yeniden gözden geçirildiği, Osmanlı padişahıyla ilgili sorunların incelendiği, bulunan yeni sikkeler, gaza geleneği, dervişlerin rolü, Türk dili, diğer beylik ve devletlerle ilişkiler üzerine karşılaştırmalı araştırmalardan oluşturuyor. Osmanlı Beyliği konusundaki kapsamlı araştırmalar, Osmanlı tarihinin bilinmezlerle dolu en karanlık dönemine ışık tutuyor.

Bir Tutkudur Trabzon / Hazırlayanlar: İ. Gündağ Kayaoğlu, Öner Ciravoğlu, Cüneyt Akalın / Yapı Kredi Yayınları / 571 Sayfa

O, mavi tanrıçasıdır Karadeniz'in
ben gencecik bir kemençe ozanı olsam
ne yazar
demeye dilim varmıyor.
Elbette çok şey yazar
kemençem halk korosunda yerini aldığı zaman
Uy aman da uy aman
uy uy aman!..
Kemençe, horon ve Trabzon... Kuşkusuz Karadeniz'in en önemli kentlerinden biri Trabzon... Bu kentin halkı; gündelik yaşam biçiminde, mutfak kültüründe, alışkanlıklarında hem geleneksel Karadeniz kültürünün çok kaynaklı yapısını korumuş hem de dünden bugüne kendine has bir kimlik geliştirmiştir. Edebiyat ve sanat yaşamına kazandırdığı pek çok sanatçıyla Trabzon, yazılı kültür anlamında da taşradaki önemli merkezlerden biridir.
Karadeniz'in hırçın dalgalarının kıyısında bir liman kenti olarak yüzyıllardan beri önemini yitirmeyen bir il... Şehzadeler kenti olarak da bilinen; Osmanlı İmparatorluğu tarihi içinde, çağların akışını etkileyecek kadar önemli konumuyla her zaman dikkati çekmiş ve uygarlıklar kavşağındaki

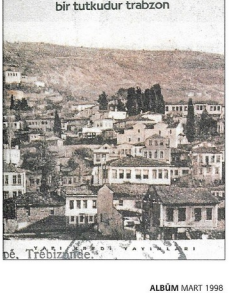

yerini de hep korumuştur Trabzon.
Osmanlı'dan günümüze tarihi, önemli tarihsel yapıları, liman kenti olmasının ticarette ve ulaşımdaki önemi, batılıların Trabzon'a bakışı, kültürel yaşamının özellikleri, mutfağı, gelenekleri ve horonuyla anlatılıyor Karadeniz'in bu güzel kenti.

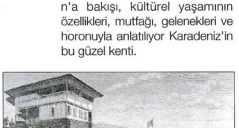

Palyaçolar / Semih Balcıoğlu / Yapı Kredi Yayınları

Türkiye'de, karikatür alanında bazı ilklerde onun imzası var. Örneğin üç boyutlu karikatürü ilk gerçekleştiren o... Seramikle yaptığı karikatürlerini de mutlaka belirtmek gerek mesela. Ayrıca

Karikatürcüler Derneği'nin iki kurucusundan biri... Gabrovo Mizah Evi'nin yaptığı oylamaya göre dünyanın önde gelen 106 çizerinden biri olarak kabul edilen Balcıoğlu'nun 17 karikatür kitabı, 41 ödülü var.

54 kişisel sergisinin yedisini yurtdışında açan Semih Balcıoğlu, şimdi de palyaço kediler, palyaço uçaklar, hayatta kırmızı burunlarını bir soru işareti gibi dolaştıran birtakım farklı adamlardan oluşturduğu, Palyaçolar adını verdiği 'hüznün 49 neşeli portresi'ni bir kitapta topladı.

Süt Uyuyunca-Türkiye Peynirleri / Artun Ünsal / Yapı Kredi Yayınları / 211 Sayfa

Türkiye'de kaç çeşit peynir olduğunu biliyor musunuz?.. Peki Türk mutfağında peynirle yaratıcılığınızı kullanıp değişik tatlar elde ettiniz mi? Artun Ünsal, Türkiye'de yapılan peynirlere ve peynir kültürümüze ilişkin sorulabilecek her tür sorunun cevabını vermiş bu kitabında. Peynirin tarihçesini anlatarak başladığı kitabını, sütün peynire dönüştürülmesi işlemine dair bilgiler vererek sürdürüyor. Ünsal'ın çalışmasında peynir yapımında kullanılan malzemelerin özelliklerinden peynirlerin sınıflandırılmasına, peynirciliğimizin sorunlarından Türkiye'de üretilen yabancı peynirlere kadar geniş bir yelpazede bilgi sunuluyor. Türkiye'nin başlıca peynir türlerini gösteren bir peynir haritasının da bulunduğu kitabın amacını Artun Ünsal şöyle açıklıyor; "Aslında çoğumuz yöresel peynirlerimizin çeşitliliğini ve doyumsuz lezzetlerini yeni yeni fark ediyoruz. Süt Uyuyunca kitabının bir amacı da kıyıda köşede kalan tüm bu zenginlikleri toplu bir biçimde sunmak değil mi?"

İstanbul Araştırmaları 2 / İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları

Yayın yönetmenliğini Dr. İsmail Kara'nın yürüttüğü İstanbul Dergisi, bütünüyle bu kenti anlatıyor. Her sayısında beş bölüm başlığı altında makalelerin yer alması düşünülüyor. Bölüm başlıkları şunlar; "Araştırmalar, Denemeler", "İstanbul'dan Simalar", "Payitaht'tan, Doğu'dan, Batı'dan", "İstanbul Kitaplığı", "Zeyl".

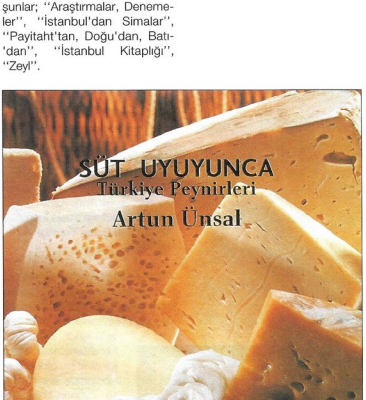

Derginin ikinci sayısında yer alan konu başlıklarının bazıları ise şunlar: Semavi Eyice'nin kaleminden Fetihden önce İstanbul; Selim Somçağ'ın çalışması Kuş Ötüşleri ve Kuşçu Kahveleri; A. Esat Bozyiğit'in deneme türündeki İstanbul Halk Kültürü Makaleler Bibliyografyası; A. Nezih Galitekin ve İlhami Yurdakul'un ortak çalışması İstanbul Türbeleri.

Toroslarda Bir Antik Kent-Lyrbe?-Seleukeia / Jale İnan / Arkeoloji ve Sanat Yayınları / 160 Sayfa

Antalya-Manavgat ilçesi sınırları içinde yer alan Lyrbe-Seleukeia antik kenti, birbirinden önemli yapılarıyla ülkemizin ilginç ören yerlerindendir. Toroslar'ın karakteristik doğası içindeki bu oldukça iyi korunmuş antik kente, 70'lerin başından itibaren kaçak kazılar yapılmış. Bu nedenle 1972-1979 yılları arasında Prof.Dr. Jale İnan başkanlığında kurtarma kazıları başlatılmış. Bu kazıların tespit çalışmaları ve raporlarından derlenerek hazırlanan Toroslarda Bir Antik Kent-Lyrbe?-Seleukeia,

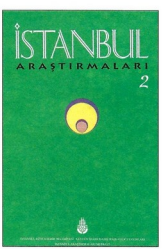

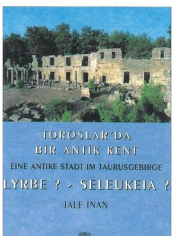

Türkçe metin ve Almanca özetlerden oluşuyor. Neşe Atik ve Nezih Başgelen tarafından yayına hazırlanan bu çalışma şimdiye kadar bilinenleri, kazı ve tesbit çalışmalarında elde edilen bilgilerle biraraya getirmeyi ve bu antik kenti herkese tanıtmayı amaçlıyor.

Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar) / Oğuz Tekin / Arkeoloji ve Sanat Yayınları / 174 Sayfa

Sikkenin ilk kullanıldığı ve en çok bulunduğu yer olmasına karşın, yurdumuzda antik sikkelerle ilgili pek fazla bilimsel eğitici yayın yok. Antik Nümismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar) çalışmasının temelini öncelikle bu dalda öğrenim görenler için hazırlanan bir program oluşturuyor. Bunun yanısıra konuya ilgi duyan pek çok kişi için de yararlı bir kaynak olan kitabın konusunu antik nümismatiğin [sikke bilim] ana hatları ve eski Anadolu kentlerinin sikkeleri oluşturuyor. Antik nümismatiğin kapsamının çok geniş olması nedeniyle kitapta kronolojik bir sınırlama getirilmiş ve yalnızca sikkenin icadından klasik çağın sonuna kadar olan dönem ele alınmış.

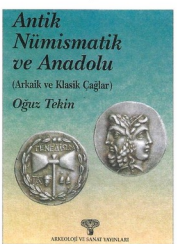

Enfes tatlar diyarı

Tarihi 7-8 Hasan Paşa Fırını
Şehit Haşim Cad. No: 12
Beşiktaş/İst.
Tel: 0 212 261 97 66

Kapıdan içeriye adımınızı attığınızda burnunuza güzel kokular çarpıyor ilkin; portakal, tarçın, elma. Hepsi fırından yeni çıkmış sıcacık kurabiyeler. Çeşit derseniz birbirinden çok. Hangisini almak istediğinizi bilemiyorsunuz. Aslında birkaç dakika durup çeşitlere baksanız karar verebilirsiniz ama içerisi o kadar kalabalık ki... Üstelik gelen müşterilerin hemen hepsi müdavim olduklarından ne alacaklarını bilerek geliyorlar.
"Bana karışık çay kurabiyesi verir misiniz? Şuradaki tuzlulardan da biraz lütfen" ya da "Benimki sadece acıbadem ve koko olsun." ya da "Bir çavdar ekmeğiyle Selanik gevreği alacaktım."
Haftada bir, her biri 50 kiloluk 17 çuval un ve 5 çuval şeker tükeniyor Tarihi 7-8 Hasan Paşa Fırını'nda... Dile kolay, tatlı ve tuzlu 15 çeşitten fazla kurabiye, kepek ve çavdar ekmeği, galeta, kek, krik krak günlük olarak üretilip satışa sunuluyor. 1980'den bu yana yalnız kurabiye fırını olarak çalışan 7-8 Hasan Paşa'nın günlük olarak alışveriş yapan müşterilerinin yanısıra, haftanın bir günü İzmit'ten gelip çavdar ekmeği ve acıbadem kurabiyesi alan müşterisi de var.
Fırına adını veren Hasan Paşa, II. Abdülhamit'in sadık adamlarından biriymiş. Beşiktaş muhafızı olarak görev yaptığı sırada Beşiktaş Vapur İskelesi'nin yapılmasını sağlayan Hasan Paşa'nın döneminde sokakları, binalarıyla örnek bir semt haline gelmiş Beşiktaş. Ve Hasan Paşa, bu semtte sayısız gayrimenkulün sahibi olmuş. Fırının adının hikâyesi ise şöyle; imzasını eski Türkçe 7 ile 8 yazıp bu iki sayıyı bir çizgiyle birleştirerek atar ve halk arasında 7-8 Hasan Paşa lakabıyla tanınırmış Paşa. Ve fırının bulunduğu eski bina da Paşa'nın gayrimenkullerinden biriymiş.

Bir sinema fenercisi

Ressam Ömer Yıldız
Meşrutiyet Cad. Toptaş Apt.
3. Kat Tepebaşı
Tel: 0 212 252 51 66

Ressam Ömer Yıldız, 1961 yılında memleketi İnebolu'dan kalkıp İstanbul'a amcasının yanına gelmiş bir meslek sahibi olmak için... Amcanın, Şan Sineması'nın çıkışında bir çay ocağı olmasa, sinemanın afişlerini yapan Agop Pekmez'le tanışılmasa belki de bugün Ömer Yıldız'ın bambaşka bir mesleği olurdu.
Ama Ömer Yıldız'ın asıl hocası, Agop Pekmez'in atölyesinde çalışan usta Hüseyin Onur... Sinema feneri yapmayı Ömer Yıldız'a öğreten o çünkü... Yıldız, "37 sene olmuş, üzerimde çok büyük emeği vardır. Bana işi sevdiren Hüseyin Usta olmuştur" diyor geçmişe dönerek. Zaman zaman yaptığı işi bırakma noktasına kadar gelen Yıldız, hem yaşı ilerlediğinden hem de sevdiğinden ötürü sürdürmüş mesleğini... Sürdürmüş ama, bir ekmek 100 gram zeytinle, bir ekmek yarım paket margarinle, yarım kilo üzümle geçirdiği günler olmuş. Ama sabretmiş zorluklara rağmen. Zorlukları nelerdir diye sorduğumuzda şunları söylüyor ressam Yıldız; "Benim görebildiğim, en başında meslektaşlarımız arasında birlik olmaması geliyor. Bir de çok ucuza çalışıyoruz; ancak kirayı, vergiyi ödeyebiliyoruz. Kendime ait bir atölyem bile yok." Örneğin Ayhan Işık da sinema fenercisi olmak istemiş; çok sonra onların çalışma koşullarını gördüğünde de "iyi ki olmamışım" demiş.
Sinema fenerciliği işinde acaba Yıldız'ı cezbeden neydi? "Renklerle, şekillerle iç dünyanızı rahatlatabilirsiniz. Hele bir de ortaya çıkan şey güzelse... Sanki sinema önlerine fenerler takıldığı zaman bütün şehir halkıyla aynı zevki tadıyormuş gibi oluyor insan." Kimi zaman "nereden afişçi oldun" demesine rağmen, mesleğine âşık olduğu belli Ömer Yıldız'ın. Çünkü yaptığı işi iki oğluna ve kardeşine devredecek.
Kendisinden önce bu işe emek vermiş ustalardan da sözediyor Yıldız; iyi bir usta olduğunu duyduğu Mithat Ağakay'la başlıyor, meslekte reform yapan Mehmet Bal, şimdilerde matbaacılık işiyle uğraşan İbrahim Enez, Nafiz Özersoy, "bu hayattan geçip giden" Mustafa Köse, Şener Gücü, Ertuğrul Şeker, Ahmet Oral'ın adını sayıyor hemen bize...

İstanbul'un caz kulüpleri

"Albüm" dergisinde bu sayı yeralan Sadettin Davran'ın cazın ülkemize nasıl girip yayıldığı konulu yazısının ardından, bugünkü caz mekânlarımızın nereleri olduğuna değinmenin tam zamanı dedik. Cazseverlerin özellikle son on yıl içinde oldukça şanslı olduklarını ilk kalemde teslim etmemiz gerekiyor. Gerek İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın festivallerinde, gerekse Pozitif Tanıtım'ın düzenlediği dinleti ve festivallerde birçok ünlü cazcıyı izleme fırsatı bulduk. Ama biz bu yazıda daha pratik bir 'gönderme' olması amacıyla, İstanbul'da özel olarak 'caz mekânı' olarak faaliyette bulunan yerleri ele almaya çalıştık. Zaman zaman (hem de çok önemli bazı toplulukların çaldıkları) caz yapılan mekânları, yerimizin yetmeyeceğini düşünerek kenarda bıraktık.

İstanblues

Haftanın 5 günü canlı müziğin olduğu kulüp, aynı zamanda iddialı bir mutfağa sahip. Bugüne kadar İstanblues'da çalan sanatçılar arasında Fatih Erkoç, Selçuk Sun, Önder Focan, Oğuz Durukan, Ayşegül Yeşilnil, Nezih Yeşilnil, Ayşe Gencer, Nilüfer Ruacan, Tahsin Ünüvar gibi isimlerin yeralıyor. Mekânda sahne alan müzisyenlerin hemen hepsi, bir bardan çok konser salonunda oldukları duygusuna kapılıyor ve gecede birkaç kere dinleyicilere teşekkür etmeden edemiyorlar.

Çoğunlukla 35 yaş ve üzeri meraklı müzik dinleyicilerinin tercih ettiği bir yer İstanblues. Barlarda genelde rastlanan tıkış tıkış ortam, nefes almayı bile güçleştiren yoğun sigara dumanı gibi olumsuz etmenler bu mekânda yer almıyor. Konukların hem müzik dinleyip hem de sohbet etmesini sağlamaya yönelik olarak düzenlenmiş ses tesisatı, özel otopark ve taksi servisi gibi artıları da var. Böylece, Taksim ya da Etiler civarı barlardaki değişen insan profilinden yavaş yavaş rahatsız olmaya başlayanların gözünde İstanblues biraz daha çekici hale geliyor. Kısaca İstanblues, keyifli bir akşam yemeği sonrası, "sıkı" müzik dinleyip, tarihi bir atmosferi solunabilecek, "sarayda jazz" dinlemenin keyfini çıkarabileceğiniz gerçek bir jazz/blues club.

İstanblues
Tarihi Darphane Binaları
Topkapı Saray İçi,
Sultanahmet
Tel: 0212 520 51 78

Q Jazz Club

Çırağan Sarayı'ndaki Q Jazz Club, otelde depo olarak kullanılan, sarayın orijinal kalan tek bölümünde 1995 yılından bu yana cazseverlere keyifli saatler yaşatıyor. İşletmeciliğini Mehmet Ali Açılmış ve Esen Yeşilırmak Açılmış'ın yürüttüğü Q Jazz Club, "belli bir yaşın üzerindeki yönetici ve işadamlarının eğlenip müzik dinleyecekleri bir mekân" olarak tasarlanmış. "Neden Q?" sorusunun yanıtı şöyle; "Q, çünkü quality, kaliteli bir hizmet anlayışıyla uluslararası standartta müzik konsepti jazz olan bir kulüp olabilmesi için." Genellikle Amerika'dan caz gruplarının sahne aldığı mekânda her ay farklı bir caz grubu sahne alıyor. Burada caz müziğinin hemen her türünün dinlenebilmesi mümkün. Haftanın yedi günü açık olan, 100 kişi kapasiteli Q Jazz Club, 22:30'da açtığı kapılarını sabah 04:00'te kapatıyor. Konuklarına seçkin bir yemek menüsü sunan Q Jazz Club'ın Mart ayındaki konuğu, ünlü caz piyanisti Kerem Görsev. Beşinci CD'sini tanıtmak üzere Amerika'dan gelen Görsev'e vokalde Q bar sanatçısı Allan Harris eşlik edecek.

Q Jazz Club
Hasnun Galip Sokak.
No:20 Beyoğlu/ İstanbul
Tel: 0212 245 05 16

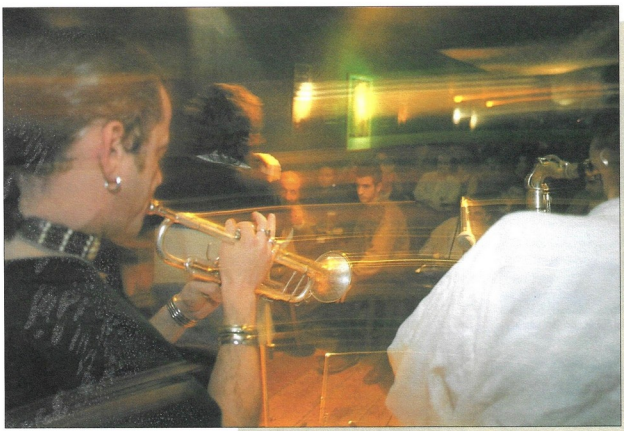

Jazz Cafe
Hasnun Galip Sok. No: 20
Beyoğlu/İstanbul
(Galatasaray Kulübü karşısı)
Tel: 0212 245 05 16

Jazz Cafe

Jazz Cafe 1982 yılında, Bodrum'un yat limanı tarafında açıldı. Kısa bir süre sonra da yerli ve yabancı yatçılarla, o yıllarda sayılan pek az olan turistlerin uğrak yeri oldu. 1990 yılına kadar küçük fakat sevimli mekânda hizmet veren Jazz Cafe, bu tarihten sonra Bodrum'un diğer ucuna (Halikarnas Disco ve T.M.T otelin arasında) deniz kıyısındaki yerine taşındı.

İzlediği kaliteli müzik politikası ve uyguladığı çeşitli kültür ve sanat etkinlikleriyle 1996 yılına kadar Bodrum'un eğlence ve kültür yaşamında önemli bir yer tuttu.

Jazz Cafe 1997 yılı Mayıs ayında İstanbul Beyoğlu'nda bu kez İstanbullular'a hizmet vermek üzere yeniden açıldı. Yeni olmasına rağmen kısa sürede İstanbul'un sevilen müzik mekânlarından biri haline geldi.

Saat 14:00'ten 02:00'ye kadar açık olan mekanda hafta içinde belirli günler canlı müzik yapılıyor. Bugüne değin çıkan gruplardan bazıları şunlar: Ekvatordan Gustavo, Francois Wong Quartet, Modern Jazz, Quartet Q, Aura, Malabadi, Trio Mrio, Linos Dörtlüsü ve Known-X. Mart ayında Jazz Clup'te çalacak grupları bir hafta önceden telefonla öğrenebilirsiniz.

Café Gramofon
Tünel Meydanı No:3
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 07 86

Café Gramofon

Beş yıldan beri Tünel Meydanı'nda faaliyet gösteren Café Gramofon sabah 09:00'dan gece 02:00'ye kadar müşterilerini ağırlıyor. Pazar-Pazartesi dışında haftanın beş günü canlı müzikle konuklarını karşılayan Gramofon, yalnız pazar günleri akşam 20:00'de kapanıyor.

Café Gramofon'un sahibi Mert Aybek ve dört aydan bu yana işletme müdürlüğünü yürüten Eray Çandarlı. Bu iki arkadaş Avusturya Lisesi'ni bitirdikten sonra dört yıl kadar Avusturya'da yaşamışlar. Burada geçirdikleri yıllarda hep İstanbul'da caz çalınan bir bar açmayı hayal etmişler.

Türkiye'ye dönüşte yollar ayrılmış, bundan dört ay öncesine kadar. Gerçi her ikisi de aynı sektörde çalışmışlar. Ama hayal edilen işi kurmak Mert Aybek'e 'nasip olmuş!'. 1994 yılında açıldığından bu yana müzik anlayışı olarak çizgisini hiç değiştirmeyen Café Gramofon'un değişik bir müşteri kitlesi var. Örneğin caz seven müptelaların yanısıra gündüz saatlerinde, sakin bir şekilde müzik dinleyerek oturmayı tercih edenler de oluyor.

1873'ten kalma bir binada Viyana ve Paris kafelerini anımsatan bir dekorasyonla hizmet veren Café Gramofon oturmalı sistemde 70, ayaktakilerle birlikte 110 kişiyi aynı anda ağırlayabiliyor. Baki Duyarlar, Önder Focan, Nükhet Ruacan, Selçuk Sun, Tahsin Ünüvar gibi ünlü Türk cazcılarının yanısıra Jackie Terrason, John Nugent, Jyrki Kangas, İlhan Erşahin, Tean Loup Lognon, Ted Curson, Ernst Bier, Dawn Thompson gibi dünya çapında ünlü cazcıları ağırlamış. Café Gramafon'da Mart ayının 3'ü 7'si arasında saksafoncu Scott Hamilton çalacak.

Acaibü'l Mahlûkat, British Library.

Osmanlı'da burçlar

Metin And

Geçen sayı "Kova" burcuyla başladığımız sayfa, bu ay da "Balık" burcuyla sürüyor. Genel giriş yazımızı her ay koruyacağız:

Osmanlı'da da burçlar ve gezegenlerin etkileriyle ilgili çalışmalar yapılırdı. Bu sistemde, günümüzdeki gibi dokuz değil yedi gezegen bulunurdu. Üstelik bunlardan ikisi bugün gezegen olarak kabul etmediğimiz Ay ve Güneş'ti. Dolayısıyla Osmanlı'daki sistemle şimdiki birbirine benzemez. Ama burada ele alacağımız asıl konu yıldız falından ziyade, Osmanlı minyatür sanatında burçların nasıl gösterildiği...

Osmanlılar bu yedi gezegeni şimdikinden farklı isimlerle tanıyorlardı. Satürn: Zuhal, Jüpiter: Müşteri, Mars: Merih, Güneş: Şems, Venüs: Zühre, Merkür: Utârid, Ay: Kamer adını taşıyordu. 12 burcun adları da değişikti: Koç: Hamel, Boğa: Sevr, İkizler: Cevzâ, Yengeç: Seretan, Aslan: Esed, Başak: Sünbüle, Terazi: Mizan adıyla biliniyordu, sadece Akrep farklı yazımla da olsa aynı adı taşıyordu: Akreb. Yay: Kavs, Oğlak: Cedî, Kova: Delv, Balık ise Hût burcu olarak anılıyordu.

Burçlarla ilgili yazılarımızda kullanılan minyatürler üç kaynaktan sağlanmıştır: Londra British Library (BL), Paris Biblioteque Nationale (BN) ve Topkapı Sarayı Müzesi (TSM) arşivleri. Topkapı Sarayı Müzesi'nden alınan minyatürler 18. yüzyıla aittir. Diğer minyatürler ise 16. yüzyılda yapılmıştır.

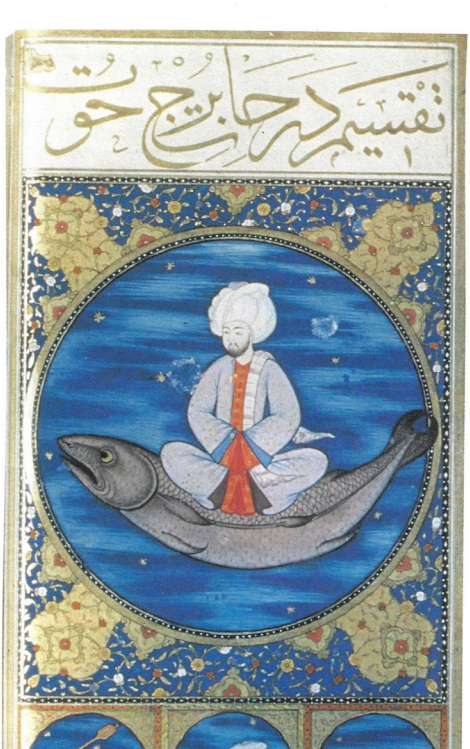

Metaliü'l Saade, Paris Biblioteque Nationale.

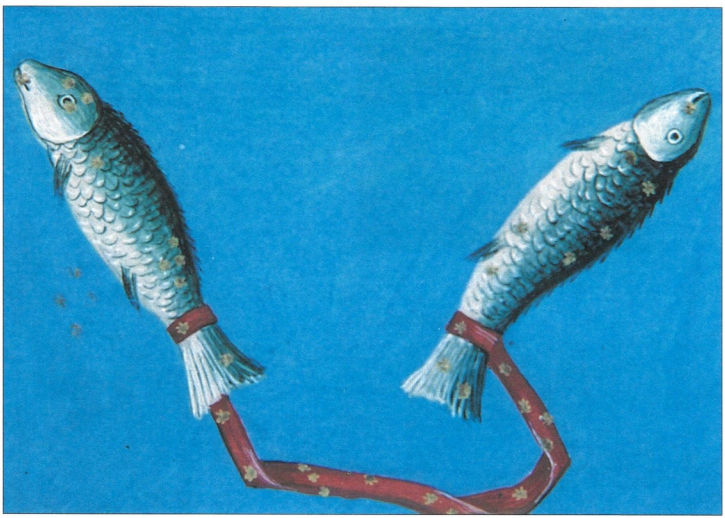

İkd al-Cuman fi Tarih Ehl ez-Zaman, Topkapı Sarayı Müzesi.

[Burçlar Kitabı], British Library.

Balık: Hût-i Felek

Osmanlılar Balık burcuna Burc-ı mâhî ya da Hût-i Felek de derlerdi. Ayrıca Kevkebetü's-semekeyn denilir. İçinde otuz dört, dışında otuz dört yıldız vardır. Kamer, Hût burcuna geldiğinde hamama gitmek, şeyhleri, din adamlarını görmek, ilaç içmek, yüksek makamlardan istekte bulunmak, Allah'a ibadet etmek, dostları çağırmak, tarımla uğraşmak olumlu yorumlanmıştır.

Osmanlı döneminde yayınlanan ilm-i nücûm kitaplarına göre Hût burcunda doğanlar heyecanlı ve ihtiyatlıdırlar. Cesaretleri kırılırsa kaygılanırlar. İyi huylu olurlar. Hayvanlara ve kimsesizlere ilgi duyarlar. Cesurdurlar, üzüntü ve dertlerini saklarlar.

Yine bu kaynaklara göre Hût burcunda doğanlar orta veya kısa boylu, etli bedenli, yuvarlak omuzlu olurlar. Sağlık açısından sağlam değillerdir. Göğüs hastalıklarına ve kan hastalıklarına yatkındırlar. Bu burçta doğanlar genellikle muhasebeci, dükkâncı, kapıcı, kaptan, müteahhit, gazeteci, veznedar, yazar, şair, sanatçı olurlar.

Ayrıca Şubat ayının son günlerinde doğanların da ikbal düşkün düşkünü olduklarına, herkesin kendilerini kabul etmesini istediklerine inanılır. Martın ilk on gününde doğanların neşesiz, sıkıntılı kişiler oldukları ve görevi her şeyden üstün tuttukları düşünülür.

Bu burcun son günlerinde, yani 10-20. günleri arasında doğanların ise bir işte uzun süre kalamadıkları, kendilerini çok sevdikleri ve hayal içinde yaşadıkları söylenir.

Nisan sayısından seçmeler

Selanik'ten bir aile

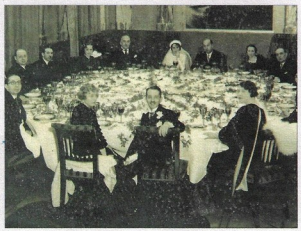

Bir ailenin 1900'lü yıllarda Selanik'te başlayan, koltuk merasimli düğünler, uluslararası şirketler, enfes ayva pastaları, masal yerine dinlenen Tevfik Fikret şiirleri, rüya gibi gergeflerle bezeli hikâyesi...

Hotel Tokatlıyan

Çelik Gülersoy sadece bir oteli, konuklarını, müdavimlerini, bir dönemi, farklı alışkanlıkları, bir tarih diliminde olup bitenleri değil; hazin bir "kültür bağbozumu"nu anlatıyor bu yazısında.

Hisseli Harikalar Kumpanyası

23 Nisan Egemen Bostancı'nın doğum günü. Yaşasaydı 60 yaşında olacaktı. Bir dönemin eğlence yaşamına attığı imzayı kim unutabilir ki... Uluslararası Sanat Gösterileri yapımı müzikalleri hatırlasak yeter. Hisseli Harikalar Kumpanyası'ndan Bin Yıl Önce Bin yıl Sonra'ya uzanan bir serüvenin öyküsü.

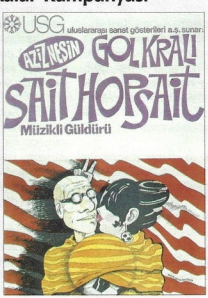

İlk dünya güzelimiz

İlki 1929'da yapılan Türkiye Güzellik Yarışması dört yıl daha sürdürüldü. Bunlar arasında özellikle 1932'de yapılan yarışma özel bir önem taşır. Çünkü birinci güzel seçilen Keriman Halis, Belçika'da yapılan yarışmada Dünya Güzeli seçildi.

Ayrıca

Ayşe Abla Okulu. Nevin Cangür / Ayastefanos Abidesi. Nezih Başgelen / Liebig reklam kartları. Hakan Akçaoğlu Doğan Kardeş. Ümit Bayazoğlu

COTTO PAK'S

Atiye Sok. Polar Apt. No: 12 Kat: 3 Teşvikiye / İstanbul Tel: 212 225 78 42 (3 Hat) Faks: 212 241 31 23

Peyzaj Çalışmaları

Salon Bitkileri

VSB-Büyükdere

VSB size

yaşamınızın çiçeklerini sunuyor.

Ümraniye'den sonra şimdi de Büyükdere'de doğayla içiçe bir ortamda hizmetinizdeyiz.

- Projelendirme • Bitki temini • Bitkilendirme
- Sulama/Aydınlatma projelendirilmesi ve uygulanması
- Bahçe bakımı • Danışmanlık

Unutmayın; "Her yaşamın bir çiçeği vardır."

VELİAĞAGİL SÜS BİTKİLERİ TARIM VE SANAYİ A.Ş.

Merkez: Altınova-Yalova Tel: (0 226) 461 22 50 • 461 22 51 Faks: (0 226) 461 22 52 **Adana:** Tel: (0 322) 461 00 13 • 461 05 07 Faks: (0 322) 461 01 87 **Ankara:** Tel: (0 312) 815 41 07 • 815 41 08 Faks: (0 312) 815 41 09 **Antalya:** Tel: (0 242) 727 24 68 • 727 24 69 Faks: (0 242) 727 20 77 **Bursa:** Tel: (0 224) 244 88 78 Faks: (0 224) 244 99 05 **Elazığ:** Tel: (0 424) 236 70 51 • 218 90 44 Faks: (0 424) 236 70 51 **İstanbul: Ümraniye** Tel: (0 216) 329 94 26 • 329 94 28 Faks: (0 216) 445 66 28 **Büyükdere** Tel: (0 212) 242 13 98 • 242 15 37 Faks: (0 212) 271 64 08 **İzmir:** Tel: (0 232) 277 36 36 • 277 38 38 Faks: (0 232) 259 69 79 **Samsun:** Tel: (0 362) 431 83 60 Faks: (0 362) 465 58 10